

0/17.223

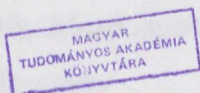
TARTALOMJEGYZÉK

AZ ÉLELMISZERGAZDASÁG PRIVATIZÁCIÓJA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÜLFÖLDI TŐKE BEVONÁSÁRA

Kandidátusi értekezés

Irta: Alvincz József

Budapest, 1994

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	1
1. A PRIVATIZÁCIÓ FOGALMA.....	3
2. A PRIVATIZÁCIÓ ELVI ÉS GYAKORLATI OKAI A MAGYAR GAZDASÁGBAN.....	5
3. A PRIVATIZÁCIÓ FŐBB SZEMPONTJAI.....	11
3.1 A privatizáció és annak politikai vetületei.....	11
3.2 A privatizációval szembeni közgazdasági elvárások.....	13
3.3. A privatizáció fő formái.....	16
3.4 A privatizáció sarokpontjai és fő problémái.....	18
4. AZ ÉLELMISZERIPARI ÁGAZATOK TŐKE-ELLÁTOTTSÁGA ÉS JÖVEDELMEZŐSÉGI HELYZETE.....	23
4.1 Saját tőke ellátottság.....	24
4.1.1 Saját tőke változása és aránya.....	25
4.1.2 Az eszközök összetétele.....	27
4.1.3 Források összetétele.....	30
4.1.4. Tőkeellátottság.....	33
4.2 A jövedelmezőség alakulása az élelmiszeriparban.....	35
5. AZ ÉLELMISZERGAZDASÁG PRIVATIZÁCIÓJA.....	41
5.1 A privatizáció indokai, céljai.....	41
5.2 A privatizáció jogi szabályozásának néhány vonatkozása.....	42
5.2.1 A privatizációs törvények.....	42
5.2.2 A külföldiek magyarországi befektetéseiről szóló 1988.évi XXIV.tv. (BTV).....	45
5.2.3 A tisztességtelen piaci magatartás tilalma.....	46
5.2.4 A külföldi befektetőt ösztönző pénzügyi szabályozók.....	47
5.2.5 A külföldi befektetőt érintő ágazati jogszabályok.....	48
5.3. A privatizáció mértéke, sajátosságai.....	48
5.3.1 Állami gazdaságok.....	48
5.3.1.1 Az állami gazdaságok vagyonának privatizációja..	48
5.3.1.2 Földtulajdon változások.....	52

5.3.2	Az élelmiszeripar privatizációja.....	54
5.3.2.1	A külföldi tőke élelmiszeriparban	59
5.3.2.2	A külföldi tőke az élelmiszeriparban	61
5.3.3	A külföldi tőke helyzete az élelmiszer nagy- és kiskereskedelemben.....	67
5.3.3.1	.Nagykereskedelem	67
5.3.3.2	Kiskereskedelem.....	67
6.	A KÜLFÖLDI TŐKE MEGJELENÉSÉNEK INDOKOLTSÁGA ÉS ELVI KOCKÁZATAI	69
7.	KÜLFÖLDI TŐKE HAZAI MŰKÖDÉSÉNEK ELSŐ TAPASZTALATAI..	75
7.1	Vezetés, szervezet, létszám	75
7.2	Vállalati kapcsolatok.....	77
7.3	Termelés és értékesítés.....	77
7.4	Fejlesztések.....	78
7.5	Pénzügyi hatások.....	79
7.6	Szabályozási anomáliák.....	80
8.	A KÜLFÖLDI BERUHÁZÁSOK NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI	83
8.1	Amerikai Egyesült Államok	83
	Élelmiszeripar	83
8.2	Franciaország.....	86
8.3	Németország	89
8.4.	Dánia	96
8.4	Lengyelország.....	98
8.6	A külföldi befektetések ösztönzése a szintén rendszerváltó országokban.....	102
8.6.1.	Csehország	103
8.6.2	Szlovákia.....	103
8.6.3.	Lengyelország	103
8.6.4	Románia.....	104
8.6.5	Szlovénia.....	105
8.6.6	Horvátország	105
9.	A PRIVATIZÁCIÓ TOVÁBBI FONTOS KÉRDÉSEI	107

III.

9.1 A privatizáció és az integráció kapcsolata	107
9.2. A tulajdonváltás várható hatásai a termelési szerkezetre	109
9.3 A dolgozói tulajdon, a kárpótlási jegyek és a Munkavállalói .. Résztulajdonosi Program (MRP) szerepe a privatizációban.....	110
9.4 A további értékesítésekre vonatkozó elvi ajánlások	113
ÖSSZEFOGLALÁS.....	117
FONTOSABB FELHASZNÁLT IRODALOM.....	125
MELLÉKLETEK	131

BEVEZETÉS

A rendszerváltással, illetve annak közvetlen előzményével egybekötött, annak következményeként lehetővé váló privatizáció a politikai folytonosság - demokrácia - létét feltételezve elsősorban a meg nem ismételhetsége miatt joggal nevezhető a jelen és a jövő szempontjából is a társadalmi - gazdasági élet egyik alapkérdésének.

Ez utóbbi jelentősége helyezte a privatizációt a tudományos- és a gazdasági szakemberek, valamint a tágabb közvélemény érdeklődésének a középpontjába és tette azt igen fontos politikai kérdéssé is.

Értekezésemben, illetve az arra épülő tézisekben az élelmiszergazdaság eddigi privatizációjának a főbb jellemzőit kívánom elsősorban közgazdasági megközelítésben bemutatni. Vizsgálódásaim középpontjába a privatizáció általános helyzetképeinek, szakágazati sajátosságainak a bemutatása mellett elsősorban olyan fontos kérdéseket kívánok hangsúlyozottan helyezni, mint a külföldi tőke megjelenése, szerepe az élelmiszergazdaságunkban és ezen belül is elsősorban az élelmiszeriparban és élelmiszer-kereskedelemben. Ennek indokoltsága elsősorban a külföldi tőkének az eddigi hazai privatizációk során megnyilvánuló domináns voltával magyarázható.

A privatizáció két egymással ellentétes oldalként említhetőek a kockázati tényezők, amelyek elsősorban a külföldiek közreműködésével zajló privatizációnál jelentkeznek, és az előnyök, amelyek érdekében a gazdaságpolitika a termelőegységek magánkézbe adását szolgáló folyamatot életre hívta. A privatizáció e két oldalának bemutatására kiemelt hangsúlyt kíván helyezni az értekezés.

A külföldi tőke szerepének a számbavételén túl olyan kérdések is tárgyát képezik a jelen értekezésnek, mint a dolgozói tulajdonlás megítélése, a kárpótlási jegyeknek a privatizációban betöltött szerepe, valamint a privatizáció és az integráció egymáshoz való viszonyának, az integráció privatizációval egybekötött továbbfejlesztési lehetőségeinek a vizsgálatai. Az értekezés az eddigi privatizációk során szerzett tapasztalatok alapján megkísérelt választ adni a

privatizáció és a szerkezetváltás (termelési illetve termékszerkezet) közötti összefüggésekre.

Az élelmiszergazdaság privatizációján belül - leszámítva a termőföldek magántulajdonba adását - a legjelentősebb előrehaladás az élelmiszeriparban történt. Ezért az értekezésben javaslatot tesznek a privatizáció továbbvitelére vonatkozóan.

Az értekezés alapvetően az eddigi privatizációs tapasztalatok számbavételén alapszik, illetve azokból von le következtetéseket. A témakör empirikus megközelítését elsősorban a magánosítás óta eltelt aránylag rövid idő és ebből eredően az idősorok rövidege tette szükségessé. A statisztikai módszerek alapján történő adatfeldolgozásnak az elmondottakon kívül elsősorban a számszerű információk hiánya, illetve nehezen hozzáférhető volta is gátat szabott.

Az értekezés elsősorban a jelen és a közelmúlt azon privatizációról szóló munkáira - tanulmányokra, cikkekre - támaszkodik, azok mondanivalóját foglalja össze, amelyeknek önálló, vagy pedig társszerzője voltam. Ugyanakkor, ha tartalmilag és terjedelmileg korlátozott formában is, de épít a korábbi egyéb munkáimra is. Az értekezés elkészülte jelentős mértékben köszönhető azoknak az **Intézeti és Intézet**en kívüli tudományos szakembereknek, akik e disszertáció megírására ösztönöztek.

Önzetlen segítségéért ezúton is szeretnék külön köszönetet mondani elsősorban **Dr. Szűcs Istvánnak** a közgazdaságtudomány doktorának, aki e disszertáció megírására ösztönzött és abban segített, továbbá **Dr. Harza Lajos** főigazgatónak és **Dr. Udovecz Gábor** főigazgató-helyettesnek, a közgazdaságtudomány kandidátusainak, akik e munka elkészítését lehetővé tették.

1. A PRIVATIZÁCIÓ FOGALMA

A privatizáció a közgazdasági szóhasználatban - nem csak a volt szocialista országokban, hanem a fejlettebb tőkés országokban is - új, bizonyos értelemben "szokatlan" kifejezésnek tekinthető. Ennek tudható be, hogy a fogalom magyarázatával jelentősebb külföldi szakirodalomban sem találkozunk. (Pl. nem magyarázza a fogalmat Samuelson. "Közgazdaságtan" című művében, de a német egyetemi tankönyvekben sem szerepel direkt módon e fogalom.)

Savas (24) szerint a privatizál szó egy 1983-as kiadású szótárban szerepelt először a következő szűkebb értelmezéssel; mely szerint e fogalom szó azt jelenti, hogy "magánkézbe adja egy vállalat vagy iparág állami ellenőrzését, vagy tulajdonát magánra változtatja." Savas szerint a szónak van egy tágabb értelmezési lehetősége is. A fogalom a társadalmi szükségleteknek és a kormány ezek kielégítésében játszott szerepének újfajta szemléletét is takarja. Azt jelenti, hogy a társadalom az emberi szükségletek kielégítésében jobban támaszkodjon a magánszervezetekre és kevésbé az államra. A privatizáció nem más, mint a kormány szerepének csökkentése, a magánszektor szerepének növelése a tevékenység vagy a tőketulajdon valamely fajtájában.

Privatizáció alatt Savas nem csak a profitorientált, állam által végzett tevékenységek magánkézbe adását érti, hanem nonprofit jellegű tevékenységek, például betegellátás magánkézbe adását is. "Élelmiszerjegyek vagy lakáskötvények kibocsátása a szegények számára ugyancsak a privatizáció egy-egy példája, noha egészen más, mintha állami gazdaságokat, állami tulajdonú élelmiszerboltokat tartanának fenn, vagy állami lakásépítési programokat működtetnének. A városlakók is privatizálnak, amikor lakóhelyükön biztonsági őrseget szerveznek, vagy a külkerületek lakói, amikor önkéntes tűzoltóbrigádokat állítanak fel. Privatizáció az állami légi járat, gyár vagy szénbánya eladása, de privatizáció az is, ha az állam kivonul a jelzálog - biztosításból, vagy távolsági buszjáratok üzemeltetéséből, és ezeket a szolgáltatásokat átengedi a piacnak." (24)

A jelen értekezésben, nem utolsósorban a témaválasztás, a vizsgálat tárgyából adódóan a privatizációt mint fogalmat szűkebben értelmezem.

Privatizáció alatt az állami tulajdonban lévő termelőeszközök és gazdasági tevékenységek magánkézbe adását értem elsősorban. Bizonyos értelemben azonban a régi típusú "szövetkezetek" vagyonának - beleértve a termőföldet is - a nevesítésekor is privatizációról beszélhetünk. A privatizáció egyik megjelenési formájának tekinthető maga a kárpótlás is. Ez esetben a kárpótlott számára a korábbi tulajdoni, vagy személyi sérelmeinek az elismerése alapján nyújtott kárpótlási jegyek felhasználásával nyílik lehetőség a privatizációban való részvételre.

Magyarországon az 1990-es Pótlási Törvénykönyv olyan tulajdoni rendszert kodifikált, amelyben

a) az elsődleges tulajdon az állami ("össznépi") tulajdon,

b) másodlagos a társadalmi tulajdon a kolhoz típusú oszthatatlan szövetkezeti "csoporthelyek",

c) Az állami tulajdon belsőbb, egységes és oszthatatlan, az ún. intézményi típusú szociális mintegy átvagyonokból kialakított állami vállalatok mint szervezetek a rendelkezésükre bocsátott állami eszközöket csak kezelik "operatíván" igazgatják, a "felülről" (az államigazgatási szervek által) kinevezett igazgató vezetés mellett.

d) A termelőeszközök magántulajdonra rendkívül korlátozott, a vállalkozási jellegű profitserzésre irányított ("beruházható") magántulajdon tilott.

e) Az alacsony életszínvonal miatt megkezdődően minimális fogyasztási javaknál személyi tulajdoni képződnek, amelyet a társadalmi (állami és szövetkezeti) tulajdon mellett szocialista jellegű tulajdonformaként ismernek el.

Ténylegesen ebben a rendszerben az állami tulajdon dominál, az állami tulajdon működésénél mégis pedig szükségképp kiterjed a szövetkezeti, illetve az ún. kisárnyékos tulajdonra is" (25)

2. A PRIVATIZÁCIÓ ELVI ÉS GYAKORLATI OKAI A MAGYAR GAZDASÁGBAN

A Magyarországon 1990-ben bekövetkezett rendszerváltás fő célkitűzése a demokratikus, polgári társadalom megteremtése volt. E társadalmi formának a gazdasági alapjait a fejlett országok tapasztalatai szerint egyértelműen a magántulajdonon alapuló piacgazdaságok biztosítják.

Magyarországon az 1959-es Polgári Törvénykönyv olyan tulajdoni rendszert kodifikált, amelyben

a.) az elsődleges tulajdon az állami ("össznépi") tulajdon;

b.) másodlagos a társadalmi tulajdon a kolhoz típusú oszthatatlan szövetkezeti "csoporttulajdon".¹

c.) Az állami tulajdon belülről egységes és oszthatatlan, az ún. intézményi típus szerint mintegy alvagyonként kialakított állami vállalatok mint szervezetek a rendeltetésükre bocsátott állami eszközöket csak kezelik "operatíván" igazgatják, a "felülről" (az államigazgatási szervek által) kinevezett igazgató vezetése mellett.

d.) A termelőeszközök magántulajdona rendkívül korlátozott, a vállalkozási jellegű, profitszerzésre irányított ("kapitalista") magántulajdon tiltott,

e.) Az alacsony életszínvonal miatt meglehetősen minimális fogyasztási javak ún. személyi tulajdont képeznek, amelyet a társadalmi (állami és szövetkezeti) tulajdon mellett szocialista jellegű tulajdonformaként ismertek el.

Ténylegesen ebben a rendszerben az állami tulajdon dominál, az állami tulajdon működési módja pedig szükségképp kiterjed a szövetkezeti, illetve az ún. kisárutermelő tulajdonra is" (25)

¹E fejezet megírásánál alapvetően támaszkodtam Sárközy Tamás "A privatizáció joga. Magyarországon (1989-1993) Akadémiai Kiadó. Budapest) c. munkájára..

Bár az 1960-as évek második felétől kezdődően kialakuló reformfolyamatok a gazdaságot bizonyos értelemben piacosabbá tették, a vázolt tulajdonformák, azon belül az állami, illetve az állami jellegű tulajdonformák a valós piacgazdaságnak a privatizáció politikai alapon történő lehetővé tételének - a rendszerváltásig, valamint az azt közvetlenül megelőző időszakig - gátat szabtak. A reformok ellenére a vállalkozásokat bénító adminisztratív túlszabályozás fennmaradt. Nyilvánvalóvá vált, hogy a tulajdonviszonyokat tekintve nem további reformokra, hanem gyökeres változtatásokra, privatizációra van szükség.

Az 1. táblázat összehasonlítóképpen tájékoztatást ad az állami vállalatoknak a korábbi szocialista, illetve a tőkés gazdaságokban betöltött szerepéről.

1. táblázat

Az állami vállalatok szerepe a szocialista és a tőkés gazdaságban

Ország	ÁV-ok becsült száma	ÁV-ok által termelt hozzáadott érték (%)	ÁV-okban foglalkoztatottak (%)
Csehszlovákia	4 500	97 (1986)	nincs adat
Kelet-Németország	8 000	97 (1982)	94
Szovjetunió	46 000	96 (1985)	nincs adat
Románia	40 000	nincs adat	nincs adat
Bulgária	5 000	nincs adat	nincs adat
Jugoszlávia	nincs adat	87 (1985)	nincs adat
Lengyelország	7 500	82 (1985)	72
Kína	1 000 000 (?)	74 (1984)	nincs adat
Magyarország	2 600	65 (1984)	70
Súlyozatlan átlag a szocialistákra		85%	
Franciaország	nincs adat	17 (1982)	15
Ausztria	nincs adat	15 (1978-79)	13
Olaszország	nincs adat	14 (1982)	15
Új-Zéland	nincs adat	12 (1987)	nincs adat
Törökország	nincs adat	11 (1985)	20
Egyesült Királyság	nincs adat	11 (1983)	8
Nyugat-Németország	nincs adat	11 (1982)	8
Portugália	nincs adat	10 (1976)	nincs adat
Ausztrália	nincs adat	9 (1978-79)	nincs adat
Dánia	nincs adat	6 (1974)	5
Görögország	nincs adat	6 (1979)	nincs adat
Spanyolország	nincs adat	4 (1979)	nincs adat
Hollandia	nincs adat	4 (1971-73)	8
Egyesült Államok	nincs adat	1 (1983)	2
Súlyozatlan átlag piacgazdaságokra		9%	

Forrás: (24)

Megjegyzés: a piacgazdaságokra közölt számok nem tartalmazzák az állami szolgáltatásokat, de benne vannak a kereskedelmi tevékenységet folytató állami vállalatok

A klasszikus polgári államokban (USA, Svájc) az állami tulajdon részaránya a nemzeti vagyon ún. vállalkozási részében 1 %-ot sem ér el. A történeti okokból nagyobb állami tulajdonhányad más országokban (pl. Anglia, Ausztria, Franciaország, Olaszország, sem haladja meg a 20-30 %-ot. Egyes Nyugat-európai országokban (pl. Franciaországban, Ausztriában) korábban történtek kisebb visszaállamosítási törekvések, amelyek azonban megghiúsultak. (Egyes vállalatokat újra magánkézbe kellett adni.)

A termelési szférában a privatizációt megelőzően jelenlevő 80-90 %-os állami tulajdonhányad tehát az empirikus tapasztalatok szerint nem tette lehetővé a gazdaság kellő mértékű dinamizálását, a szociális piacgazdaság megteremtését. (A napjainkban oly sokat hangoztatott szociális piacgazdaság létrehozásának természetesen egyéb feltételei is vannak) Ugyanakkor azt is le kell szögezni, hogy tudományosan az elmondottak még egyértelműen nem bizonyítottak. A hazai privatizációi előnyei a személyes- tulajdonosi- érdekeltség előtérbe kerülésén túl elsősorban a vállalatok jobb pénzeszköz ellátottságában - forgóeszköz alapjainak a feltöltésében - valamint a magasabb színvonalú termelési- vezetési színvonal meghonosításában jelölhetők meg. Az említett főbb, privatizációs előnyként megjelölt tények közül azonban csak a tulajdonosi helyzetből adódó nagyobb egyéni érdekeltséget nevezhetjük a privatizáció szorosabban vett következményének.

Amint arról a későbbiek során szólni fogok, egy "átlagosnak" nevezhető hazai élelmiszeripari nagyvállalat az eddigi privatizációk során hozzávetőlegesen 300 millió Ft pótlólagos pénzeszközhöz jutott. Az egyes vállalatok - társaságok - működése szempontjából leginkább ez az a privatizációs többlet, ami a tulajdonváltásnak tudható be.

Az új technológiák meghonosítása, új termékek gyártása elvileg szintén következménye lehet a privatizációnak. Az erre vonatkozó konkrét hazai tapasztalatokról a későbbiek során lesz szó.

A *privatizáció nehézségei* közül elsősorban az *állami tulajdon hihetetlenül* nagy méretét, a részben ebből következő *privatizációs kényszert* és az *állami vállalatok jogi formáját* kell megemlíteni. A magyar állami tulajdon méretére, illetve értékére nézve az adatok a vagyonértékelési problémák miatt meglehetősen eltérőek. Az állam vállalkozói vagyonát a szakértők - 1990-es adatot alapul véve - kb. 2200 milliárd Ft-ra becsülték. A privatizálandó vállalatok számát tekintve e vagyon több

mint 2000 gazdálkodó egységet jelentett. A privatizáció kezdetén a nemzeti vagyonnak hozzávetőlegesen a 90 %-át képezte az állami tulajdon (25)

A "privatizációs kényszer" következtében az állami vagyon minden bizonnyal csak alacsonyabb értéken kel el, mint abban az esetben, ha csak néhány vállalat értékesítéséről volna szó.

A privatizáció jogi-technikai nehézségei között kell megemlíteni az állami vállalatok privatizációs hullámot megelőző államigazgatási-közüzemi jellegét. Az ilyen jogi-szervezeti formában működő vállalatok ugyanis teljes egészében csak egy vevő részére értékesíthetők. A vállalatok privatizációjára - az előbbiekből következően - két megoldás kínálkozik:

a) Valamennyi vállalatot kereskedelmi társasággá - RT-vé - átalakítani a privatizáció előtt, illetve

b) A vállalatok egyedi privatizációja.

Az állami vállalatok egyedi privatizációjának erre megállapított normatívák szerinti formáját szolgálta Magyarországon az 1989. évi XIII. számú, ún. átalakulási törvény, amely 1992. nyaráig volt érvényben. A nevezett privatizációs törvény jegyében végbement magánosítás volt az ún. *spontán privatizáció*. Ez a privatizációs forma önkéntes volt, vagyis az egyes vállalatok maguk kezdeményezhették a privatizációt. Az államigazgatási besorolású vállalatoknál azonban az önprivatizációhoz meg kellett szerezni a felettes (felügyeleti) szerv hozzájárulását is. A spontán privatizáció alapján végbemenő átalakulás során a vállalatok megtarthatták korábbi jogi formájukat. (25) Ez esetben azonban arról van szó, hogy a vállalat egyes részeit, illetve tevékenységi köreit privatizálták csak, aminek következtében visszamaradt egy kiüresedett vállalatközpont - a legtöbb esetben ez a még állami tulajdonban lévő vállalatrész "örökölte" a teljes adósságmennyiséget is - amely valójában még a holding szerepét sem töltötte be. Az élelmiszeripar privatizációja során, ahol az egyes szakágazatok ellátási-, export-, alapanyag-termelő háttér-, jövedéki sajátosságait stb. figyelembevevő ágazati privatizációs stratégiák kialakítására lett volna szüksége a magánosítás megkezdése előtt, ez a privatizációs forma különösen veszélyesnek tekinthető, hiszen az szükségszerűen csak részérdekek - az adott vállalati részegységekhez fűződő érdekek - figyelembevételével zajlott.

E privatizációs forma megszüntetése szükségszerű és igen helyes gazdaságpolitikai lépés volt. A jogi értelemben egységesnek nevezhető privatizációs gyakorlat és törvények - az *1992. évi, a tartósan állami tulajdonban maradó vállalkozói vagyok kezeléséről és hasznosításáról szóló LIII. törvény, valamint az időlegesen állami tulajdonban lévő vagyon értékesítéséről, hasznosításáról és védelméről szóló LIV. törvény* - megszületéséig azonban egyes élelmiszeripari vállalatok az említett privatizációs eljárás következtében visszafordíthatatlanul kedvezőtlen helyzetbe kerültek² aminek a következtében a maradvány vállalat gazdálkodási pozíciója romlott³

A vállalatok törvény alapján történő *kereskedelmi társasággá - Rt-vé történő átalakítására* az 1992. évi privatizációs törvényeket követően került sor. A létrejött részvénytársaságok egy jelentős része azonban inkább tekinthető ál részvénytársaságnak, mint valódinak. E társaságok későbbi privatizációja - amely az értekezés tárgyát képező élelmiszergazdasághoz tartozó vállalatok esetében is többnyire csak részleges - sem eredményezett igazában részvénytársasági formát. Tőzsdére ugyanis az eddigiek során csak egy társaság (Pick Rt Szeged) részvényei kerültek, a legtöbb részvénytársaság egy tulajdonos kezébe került, az esetlegesen fennmaradó - többnyire ilyen esetekkel találkozhatunk - részvények részben állami tulajdonban maradnak, részben a kedvezményes dolgozói részvényvásárlási program keretében "találnak" gazdára. A részvények kisebb hányadát pedig a kárpótlási jegyek kötik le.

²Néhány kiüresedett vállalat - központ - számára nem maradhat más jövőbeni lehetőség, mint a felszámolás. A vállalati tartozásokat azonban ez esetben az államnak kell magára vállalnia. Ilyen esettel találkoztunk például a Fejér megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalatnál.

³E privatizációs forma azonban nem téveszthető össze a decentralizációs privatizációval, amely keretében befolyt összegeket az Állami Vagyonügynökség, (ÁVÜ), illetve az Állami Vagyonkezelő Részvénytársaság (ÁV Rt) elsősorban a privatizáció során visszamaradó vállalatrész hiteleinek a visszafizetésére fordítja.

3. A PRIVATIZÁCIÓ FŐBB SZEMPONTJAI⁴

3.1 A privatizáció és annak politikai vetületei

A privatizáció Savas értelmezése szerint "út a jobb - költségtakarékosabb, hatékonyabb - kormányzáshoz, mégpedig a kormányzás önkorlátozása révén. A privatizáció ilyen értelemben "cél és eszköz" egyszerre"⁵ A fejlett gazdasággal rendelkező országokban (társadalmakban), így például az USA-ban komoly törekvések tapasztalhatók olyan szektorok privatizálására, amelyek a közfelfogás szerint hagyományosan állami szerepkörökhöz kötöttek. (Igy például az önkormányzati feladatként jelentkező, parkolási tilalom megszegéséért járó büntetések beszedését egyes amerikai városokban szintén privatizálták.) Az elmondottaknak azért van jelentősége a magyar valóság szempontjából, mert nálunk a szélesebb közvélemény tekintetében a privatizáció egészének szükségszerűsége és jogossága kérdőjeleződik meg. A magyar privatizációt bírálók zöme - az élelmiszergazdaság példáján maradva - nem az ágazati privatizációs stratégiák hiányát kifogásolják elsősorban, hanem az esetenkénti privatizációs visszaélésekre utalnak (konkrét információkkal természetesen e téren csak kevesek rendelkeznek), de még inkább az "eladás" pusztá tényét tartják elfogadhatatlannak.

A jelen értekezés tárgya nem politológiai célzatú. Annyit azonban e helyütt is meg kívánok jegyezni, hogy az eddigi privatizációs gyakorlatot bizonyos tekintetben jogosan bíráló szervezetek (politikai pártok, érdekvédelmi szövetségek stb.) önön nézetei sem voltak a privatizációt illetően minden esetben és tekintetben konzisztensek.

Nyugat-Európa politikai tagozódására leginkább a konzervatizmus - több országban kereszténydemokrácia - valamint a szociáldemokrácia dominanciája a

⁴A fejezet megírásánál támaszkodtam Emmanuel S. Savas: Privatizáció. Hogyan vonuljon ki az állam a gazdaságból? (Akadémiai Kiadó 1993). c. művére.

⁵Sárközy Tamás, Savas: A privatizáció. Hogyan vonuljon ki az állam a gazdaságból, című könyvéhez írt előszavából vett idézet.

legjellemzőbb. (A valódi liberalizmus az európai politikai eszmerendszerben sohasem volt és jelenleg sem meghatározó súlyú.)

A háború utáni európai kereszténydemokrácia a szociális piacgazdaság megteremtésére helyezte a hangsúlyt. Ennek lényege, az erős magángazdasághoz kötött szociális védőháló. Más oldaláról nézve a szociális piacgazdaságot, az erős gazdaság nélkül nem is tud létezni, mivel a gyenge teljesítőképességű gazdaság eleve nem tudja megteremteni a szociális háló léteéhez szükséges anyagi feltételeket.⁶

Az európai szociáldemokrata - illetve szociáldemokrata típusú - pártok hosszú ideig a termelőeszközök társadalmisításának voltak a hívei, amely az állami tulajdon részarányának a növekedését vontta volna maga után. Az elmúlt mintegy két évtizedben azonban valamennyi szociáldemokrata párt a termékeszközök társadalmi tulajdonba vétel helyett a keletkezett anyagi javak újra elosztására helyezve a hangsúlyt, fogalmazta meg a társadalmi igazságosság kiépítésének a követendő útját.

A magántulajdonnak a gazdaság hatékonnyá tételében betöltött szerepe tehát a politika síkján is teljes elismerést nyert a fejlett országokban.

A privatizáció mögött meghúzódó főbb "erőket" Savas (24) nyomán a következők szerint csoportosítja (2. táblázat)

2. táblázat

A privatizáció mögött meghúzódó erők

Erő	Cél	Indoklás
Pragmatikus	Jobb kormányzat	Az óvatos privatizáció javítja a közszolgáltatások költséghatékonyágát.
Ideologikus	Kisebb kormányzat	Az állami szektor túl nagy, túl erős, túlságosan beavatkozik az emberek életébe, és ezzel veszélyezteti a demokráciát. A kormány döntései politikaiak és ezért kevésbé megbízhatók, mint a piaci döntések.
Üzleti	Nagyobb üzleti szektor	A kormányzati kiadások a gazdaság erőforrása- inak egy jelentős részét felszívják; többet kelle- ne a magáncégeknek juttatni. A magánszektor jobban tudná hasznosítani az állami vállalatokat és az állami vagyont.

⁶ Minden jószándék ellenére ezért is bizonyos fokig illuzórikus dolog Magyarországon még hosszabb ideig szociális piacgazdaságról beszélni.

2. táblázat folytatása

Erő	Cél	Indoklás
Populista	Jobb társadalom	Az embereknek nagyobb választási lehetőséget kell biztosítani a közszolgáltatások terén. Meg kell adni nekik a lehetőséget, hogy ők határozhassák meg, mik a közösségi szükségletek, és hogy a családra, a szomszédságra, az egyházra, az etnikumra, önkéntes egyesületekre támaszkodva kifejlesszék a közösségi érzést, és kevésbé kelljen a távoli bürokráciákra támaszkodniuk

Forrás: (24)

3.2 A privatizációval szembeni közgazdasági elvárások

Savas szerint az 1980-as években mind helyi, mind országos szinten robbanásszerűen megnőtt a privatizáció iránti érdeklődés az Egyesült Államokban. Az USA-ban a privatizáció tárgyát a különböző szolgáltatások képezték. A Magyarországon zajló privatizáció az elmondottaktól eltérően elsősorban a klasszikus értelemben vett termelő vállalatokra irányul. Mindezek ellenére célszerű néhány mondat erejéig elidőzni azoknál a szempontoknál, amelyeket az említett szerző az adott gazdasági egység, illetve tevékenységi kör privatizáció előtti és utáni megoldásainak egybevetésénél fontosnak vél. A különféle megoldások összehasonlítására a legalkalmasabb kritériumként a **hatékonyságot**, a **hatásosságot** és az **igazságosságot** jelöli meg. "A hatékonyság az erőforrások gazdaságilag célszerű allokációjára vonatkozik. A leghatékonyabb megoldás az, amelyik egységnyi inputból a legtöbb outputot állítja elő.... A leghatásosabb megoldás az, amelynek outputja a legjobban megközelíti a tényleges igényt, például kielégíti a keresletet, fogyasztói megelégedettséget hoz létre." A magyar élelmiszergazdaságra vetítve az említett szempontokat elsősorban a hatékonysági kérdések bírnak nagy jelenőséggel. A privatizációtól hatékonyság-növekedést elsősorban a tulajdonosi szemlélet erősödésén és az alapanyag felvásárlás - feldolgozás- értékesítés folyamatainak

jobb ellenőrzése révén várhatunk.⁷ A hatásosság és a hazai privatizáció közötti összefüggést leginkább a privatizációt követő esetleges termékszerkezet-váltásban jelölhetjük meg. E téren a hazai élelmiszeripari privatizáció némi pozitív változást feltétlenül eredményezett.

Az igazságosság elvének a magyar privatizáció esetében azt kell(ene) jelentenie, hogy anyagi lehetőségeitől függően valamennyi hazai természetes- és jogi személy egyenlő eséllyel indulhasson az értékesítést szolgáló versenytárgyalások során. Sőt, az igazságosság elvének egyes szakágazatok, illetve vállalatok privatizációja esetében a hazai vevők pozitív diszkriminációját is magában kellene foglalnia.

Savas szerint aki a kormányzás és a társadalom érdekében privatizálni akar, az négy nagy egymással összefüggő és egymást kölcsönösen erősítő stratégia között választhat.

1. Az állam bátoríthatja a piacot és az önkéntes szervezeteket a jelenleg általa nyújtott javak és szolgáltatások kínálatára. Ezt nevezik a terhek átruházásának. Ilyenkor az állam az adott tevékenységből részben vagy teljesen kivonul. A terhek átruházásának fontos esete, amikor állami tulajdonú vállalatot a részvények eladásával vagy más módon államtalanítanak.

2. Ahol az állam folyamatos részvétele az adott tevékenységben elengedhetetlen, ott az állam szerepe decentralizálással csökkenthető, amikor is utalvány, koncesszió vagy szerződés segítségével jobban bevonják a tevékenységbe a magánszektor.

3. Alternatív megoldásokat kell kínálni.

4. Ahol csak lehet, be kell vezetni és erősíteni kell a versenyt. Mindezek érdekében fel kell bontani az állami monopóliumokat. A dereguláció jó eszköz e cél megvalósítására.

⁷Az élelmiszeripar egyes szakágazataiban, így például a húsiparban a kedvezőtlen kihatási mutatók sok esetben nem kis mértékben a tulajdon nem megfelelő védelmére vezethetők vissza, de a közös tulajdon kezelése a mezőgazdaságban is olykor-olykor kívánivalót hagy maga után. (Lásd betakarítási munkák minősége, az állattenyésztésben sokszor a gondos munka hiánya.)

Az élelmiszergazdaság területén a fejlett tőkés országokban az államnak mint közvetlen tulajdonnak a szerepe elenyésző. A szükségszerűség oldaláról világítva meg ezt a kérdést megállapíthatjuk, Magyarországon sem indokolja semmi az állami tulajdon jelenlétét, elsősorban élelmiszeriparban attól az időtől kezdve, amikor már lényegileg megszűnt a hiánygazdaság az élelmiszerellátás területén. Az elmondottak értelmében élelmiszergazdaságunk esetében az 1., 3., 4. pontban szereplő szempontokat fogadhatjuk el mint tanácsot a magyarországi privatizációkor.

Célszerű foglalkozni a privatizáció céljával. A szakirodalom szerint a célokat a következőkben jelölhetjük meg: (24)

1. Az állam gazdasági szerepének a csökkentése.
2. A hatékonyság és rugalmas magánvállalati szektor kialakítása.
3. Az állami kiadások csökkentése a gyenge állami vállalatok támogatásának a beszüntetésén keresztül.
4. Az állami bevételek növelése (az értékesítés árbevételével és adókkal).
5. A vállalati hatékonyság növelése.
6. A javak és szolgáltatások minőségének javítása, a fogyasztókkal szembeni felelősség növelése.
7. A gazdaság decentralizálása, a tulajdoni réteg szélesítése.
8. Új beruházások vonzása, új vállalkozások előmozdítása.
9. A külföldi hitelezők kielégítése.
10. A politikai szövetségesek jutalmazása, az ellenfelek megbüntetése.

A felsorolt célok közül valamennyinek egyszerre nem lehet eleget tenni. Ezért a privatizáció előtt világosan meg kell fogalmaznia a célt, hogy mely szempontoknak kívánunk a privatizáció során elsőbbséget biztosítani. A tulajdon szélesebb terítése - amelyre nálunk a Munkavállalói Résztulajdonosi Program (MRP) az egyik példa - összeegyeztethetetlen az állami bevételek maximalizálásának céljával. Ugyancsak ez mondható el a mezőgazdasági termelők tulajdonszerzésének az előtérbe helyezésekor is. A monopóliumok érintetlen formában való értékesítése általában

nagyobb árbevételt eredményez, mint a vállalatrészek külön-külön történő értékesítése,⁸ de így nem válhatnak valóra a decentralizációs törekvések.

Az állami privatizációs céljaival szemben, pontosabban tőlük függetlenül a következő vállalati célok fogalmazhatók meg:

1. Új beruházások vonzása.
2. A vállalati struktúra átalakítása.
3. Új menedzsment-módszerek bevezetése.
4. Új technológiák és termékek bevezetése.
5. A hatékonyság, a minőség, a rugalmasság javítása .
6. Új piacok megszerzése.

3.3. A privatizáció fő formái

Az államnak a gazdaságból való kivonulása, az állami vállalatok privatizációja többféle formában történhet. Az egyes privatizációs formákat a 3 táblázatban látottak szerint csoportosíthatjuk.

A táblázatban feltüntetett tőkekivonás alatt az állami tőke kivonása értendő. Az állami tőke egy igen jelentős része a szocialista országokban az államosítás révén jött létre mintegy a hajdani állam eredeti tőkefelhalmozása képpen.

Az állam gazdasági szerepkörének tőkekivonással, illetve feladat-átruházással történő háttérbe szorulása az állam aktív cselekvésének az eredményeképpen megy végbe, a kiszorítás inkább passzív magatartás következményének tudható be. A magyarországi privatizációra - az előbbi terminológiát használva - a tőkekivonásos privatizáció a jellemző.

⁸Más esetről van azonban szó, ha a nagyvállalat egyes egységeinek műszaki színvonala, termékszerkezete és a különböző gyáregységekben gyártott termékek piaci pozíciói jelentősen eltérőek. Az ilyen esetekben ugyanis általában csak a decentralizációs privatizációnak vannak meg az esélyei.

3. táblázat

Az állami vállalatok, vagyonának és tevékenységének privatizálási formái

I. Tőke kivonás
<p>A Értékesítés</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. magánvevőnek (árverésen, zárt pályázaton vagy egyéni alkuban) 2. a nagyközönségnek (részvényeladással) 3. a menedzsereknek 4. a dolgozóknak 5. a felhasználóknak, fogyasztóknak <p>B Ingyenes átadással</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. a dolgozóknak (és/vagy nyugdíjalapjuknak) 2. a felhasználóknak, ill, fogyasztóknak 3. a nagyközönségnek 4. az eredeti tulajdonosnak (kárpótlás) <p>C Felszámolással</p>
II. Feladat-átruházással
<p>A Szerződés alapján</p> <p>B Koncesszióban</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. állami feladatkört (franchise) 2. állami vagyont (bérlet) <p>C Szubvenció</p> <p>D Utalványos</p> <p>E Megbízásos</p>
III. Kiszorítással
<p>A Nem teljesítés</p> <p>B Visszavonulás</p> <p>C Dereguláció</p>

Forrás: (24)

3.4 A privatizáció sarokpontjai és fő problémái

E kérdéskörön belül a *tulajdonról*, az állami vállalatok *értékeléséről*, valamint az állami vállalatok *értékesítéséről* kívánok röviden szólni.

A tulajdonnal összefüggésben felvetődő legfontosabb kérdés, kié a tulajdon. A kérdést - jellegéből eredően - politikamentesen nem lehet teljes mértékben megválaszolni, ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni a tulajdonra vonatkozó közgazdasági elvárásokat sem. Utóbbi alatt elsősorban a megszerzett tulajdontárgynak (termelőeszköznek) az új tulajdonos általi hatékony működtetési követelményét értjük.

A posztszocialista országokban és így hazánkban is végigkísérte az eddigi privatizációs vitákat a kérdésre adott válasz hol túlzottan politikai, hol pedig pusztán a közgazdasági racionalitásra alapozott megközelítése.

A privatizációnál potenciálisan szóba jöhető tulajdonosok a *vállalati kollektíva dolgozói*. Azonban a dolgozóknak minden ellenérték nélküli tulajdonossá tétele ellen is szólnak érvek. Így például az az érv, hogy nem egyértelműen a dolgozók hozták létre azt az értéket, amelyet közöttük szétosztani kívánnak. (A vállalati fejlesztések ugyanis a legtöbb esetben központi forrásokból történtek. Az országos nagyvállalatok (trösztök) idejében pedig eleve központosították a fejlesztési forrásokat és azt olykor tetszés szerint fordították az egyes vállalatok beruházásaira.)

A dolgozók ellentétel nélküli tulajdonhoz juttatása ellen szól az az érv is, hogy ilyen formában igazából csak a termelő vállalatok munkásai juttathatók vagyionhoz. A non-profit szférában dolgozók - például az oktatásban, egészségügyben tevékenykedők - szükségszerűen kimaradnának az ingyenes vagyonosztásból.

A vázolt kérdésnek - a termelő vállalatok dolgozói kizárólagos tulajdonhoz juttatásának - érdekeltségi kihatásai is vannak, amellyel bővebben az MRP programról írottak során kívánok foglalkozni.

A *reprivatizáció*, a hajdani tulajdonosok vagyona visszaszolgáltatásának a lehetősége erkölcsi és politikai alapon vetődött fel a rendszerváltást követően. A reprivatizáció fő társadalmi, politikai problematikája tömören úgy fogalmazható

meg: ahhoz, hogy a tulajdoni sérelmek teljes mértékben kiküszöbölhetőek legyenek túl sok, - a tulajdoni sérelmek figyelmen kívül hagyásához pedig kevés idő telt el.

Közgazdasági oldalról vizsgálva a kérdést a reprivatizáció esetében is elvárásaként jelölhetjük meg a tulajdonhoz kötötten a hatékonysági követelményeket. Melyeket e megoldást szorgalmazók többsége nem vett figyelembe. A reprivatizációval természetesen az állami tulajdonnak csak egy kisebb részét lehetett volna magánosítani. A reprivatizáció kivitelezésének egyik komoly nehézségként említhetjük, hogy a korabeli vállalati érték, valamint a rendszerváltás utáni időszakbeli az időközbeni fejlesztések következtében alapvetően eltérhet egymástól.

A vázolt nehézségek következményeként értékelhetjük a *kárpótlásnak a reprivatizációval szembeni előtérbe helyezését*. Ez utóbbi megoldás mellett szólt egyebek mellett a magyar gazdaság általános helyzete, a folyamatosan jelentkező költségvetési hiány valamint az ország nagyfokú eladósodottsága. Utóbbi két ok az államháztartás bevételi oldalának a növelését tette szükségessé. Ennek pedig a legkézenfekvőbb módja a vállalatok pénzért történő *értékesítése*.

Az állami célkitűzések mellett a vállalatok számára azért kedvezőbb a privatizáció, mint a reprivatizáció, mert így ők pótlólagos forrásokhoz is jutnak, amelyek pedig a jövőbeni fennmaradásuk érdekében szükségesek, elsősorban a likviditási gondok enyhítéséhez, valamint a műszaki fejlesztésekhez.

Az állami vállalatok értékelése a privatizáció egyik legvitatottabb, ellentmondásos véleményeket sem nélkülöző kérdésévé vált. A szakmai közvéleményt, de szinte az egész magyar társadalmat többé kevésbé a privatizáció ellen hangoló vagyoneértékelésnek a hazai viszonyok között teljesen megfelelő módszere nem létezik, de úgy is fogalmazhatunk, hogy olyat nem is lehet alkotni. A különböző alkalmazott módszerek egyike sem pontos. Az értékcsökkenéssel és inflációval korrigált *könyv szerinti értéken* nyugvó, a *becsült jövőbeli jövedelem nettó jelenértékét* figyelembe vevő, - valamint a nyugati mintákra alapozott *újrabeszerzési költségből* kiinduló módszerek mindegyikével szemben felhozhatók kifogások.

A magyar vállalatok, köztük az élelmiszergazdasághoz tartozók értéke a valódi piaci viszonyok, és piaci intézmények - mint például a tőzsde - hiányában a privatizáció megkezdésekor, de még jelenleg sem igazából mérhetőek. Megítélésük

szerint e téren akkor várhatunk érdemi változást, ha a hazai részvénytársaságok részvényei a nemzetközi tőzsdéken is megjelennek majd.

Az eddig írottak során említés történt magáról a **privatizációról**. A korábbi állami tulajdont egyes országokban - Lengyelországban, Csehországban, Litvániában, Észtországban, Romániában - ingyen osztják szét a lakosság körében. E megoldás előnyei - Savas és más szerzők véleménye alapján, a következőkben jelölhetők meg:

1. Igazságos, mert a szocializmusban szinte az egész társadalom viselte a terheket.
2. Megoldást jelent az állampolgárok tőkehiányának problémájára.
3. Ha a tulajdonrészt megtestesítő utalvány nem átruházható, úgy nem okoz e megoldás inflációt.
4. E privatizációs forma gyorsan kivitelezhető.
5. Nincsen szükség előzetes vagyoneértékelésre.
6. Az egyes vállalatok esetében fennmaradó részvények a szétosztási akciót követően a már megállapodott piacon szabadon, pénzért értékesíthetők.

A módszer főbb hátrányai az alábbiakban határozhatók meg:

1. A részvények ingyenes osztása nem járul hozzá a piacgazdaság kialakulásához, mivel az emberek kevésbé vagy egyáltalán nem fogják megbecsülni az ingyen kapott tulajdont.
2. Az állam nem jut bevételhez, őt azonban az adminisztratív költségek terhelik.
3. A széles körben terített tulajdon esetében a menedzserek kerülnek helyzetbe, a sok kis tulajdonos ugyanis nem rendelkezik valódi tulajdonosi motiváltsággal, másrészt ők egymással szemben is könnyen kijátszható.
4. A tulajdonosi érdekekkel szemben szükségszerűen felülkerekedő munkavállalói érdek a veszteségesen termelő vállalatok fenntartását, illetve az állami támogatások további folyósítását is kikényszerítheti az adott kormánytól.

Részben az elmondott hiányosságok áthidalására vezették be Csehországban az utalványozási rendszert. Ennek alapján azoknak, akik részvényekhez kívánnak jutni némi díjtétel fejében, be kell jegyeztetniük magukat. A 18 év feletti cseh állampolgár utalványát részvénytársaságok vagy "beruházási privatizációs alapok" részvényeire cserélheti. Lengyelországban a "Nemzeti Vagyonkezelő Alap"-hoz (ilyenből többet hoztak létre) rendeltek 400 állami vállalatot. Ezen Vagyonkezelő Alapok meghatározott számú részvényeihez juthatnak utalványok fejében a dolgozók. Az utalványos formában juttatott részvények azonban csak a privatizációban résztvevő vállalatok egyes részvényeire vonatkoznak.

A vevőnek való közvetlen eladás egyik formája volt Magyarországon a *spontán privatizáció*. E privatizációs megoldás - mely szükségszerűen nem vehetett figyelembe ágazati stratégiai célkitűzéseket - azonban az állam, mint tulajdonos szempontjából kedvezőtlennek tekinthető, mivel a megkötött értékesítési szerződések leginkább a vállalati vezetés érdekeit tükrözték.

Az ÁVÜ létrehozásáig lezajlott privatizációk egyik problémájaként említhetjük, hogy ha egy, mondjuk, egymillió dollárt érő vállalatot külföldi partner bevonásával közös vállalkozássá alakítottak, az illető partner az 50 %-os tulajdoni hányadért fizetett félmillió dollárt, de ez a pénz benn maradt a közös vállalkozásban. Más szavakkal a közös vállalkozásnak most már 1,5 millió dollár az értéke, ennek felét birtokolja a külföldi partner, úgyhogy a külföldi cég 500 000 dolláros beruházása rögtön 750 000 dollárra emelkedett. Könnyű belátni, hogy a vételárat az államnak kellett volna kapnia, nem pedig a vállalatnak. Több ilyen ügylet után létrehozták az Állami Vagyonügynökséget és ez alaposabban figyelemmel kísérte az értékesítést. Ennek a szervnek joga van a vételár egy bizonyos százalékát átutalni a közös vállalathoz.

4. AZ ÉLELMISZERIPARI ÁGAZATOK TŐKE- ELLÁTOTTSÁGA ÉS JÖVEDELMEZŐSÉGI HELYZETE⁹

Az egyes élelmiszeripari vállalatok gazdálkodási pozíciója - ezen belül a tőkeállományuk, valamint a jövedelmezőségi helyzetük - jelentős hatással van/volt a privatizációjának esélyeikre. Más oldalról nézve a kérdést az élelmiszeripari vállalatok privatizációjával egyik fő oka - de igaz ez a nemzetgazdaság egyéb gazdálkodó egységeire is, így az értekezésben elsősorban a külföldi tőke jelenlétével összefüggésben tárgyalt mezőgazdasági,- és élelmiszerkereskedelmi vállalatokra is - a jövedelmezőségnek elsősorban a tőkeellátottságon keresztüli javítása. Vagyis a privatizációnak talán a legfőbb célja a pótlólagos tőkebevonás.

Az élelmiszeripari ágazat tőkeellátottsága és jövedelmezősége 1992-ben tovább romlott. a változásokból teljes körű és pontos számszerű adatok nem állnak rendelkezésre. Ezért a jelen elemzés csak az 1992 végén mérlegbeszámolót készítő gazdálkodó egységes adataira épül.¹⁰

Az 1992 évi gazdálkodást érintő - szakágazonként eltérő mértékben és összetételben ható - változások közül kiemelhetők a következők:

- a saját tőke hiánya, amely a pénzügyi tevékenység összegében és mértékében jelentős veszteségben (fizetett kamatban) jut kifejezésre,

- a termelés csökkenése, ami az életszínvonal csökkenése miatt elmaradó belföldi értékesítéssel, valamint a már 1992-ben is jelentkező aszályal hozható összefüggésbe. A kialakult - belföldi és export értékesítésére egyaránt jellemző - kínálati piacon az ismert infláció hatását az árakban csak részben sikerült továbbhárítani. Az infláció egyben a közvetett költségek fajlagos növekedésével is együtt járt,

⁹A fejezet megírásánál nagy segítségemre volt az Élelmiszer-feldolgozók Országos Szövetségének a vizsgált időszakra vonatkozó elemző munkája.

¹⁰Az értekezés írásakor az 1993. évi adatok még nem álltak rendelkezésre.

- az export jövedelmezőség csökkenése egyrészt annak következtében, hogy a külpiac nem ismerte el az infláció árnövelő hatását, másrészt azért, mert csökkent az export támogatás mértéke. Ennek hatására a külpiacon nem a termékek, hanem a támogatások versenye alakult ki, ami a gazdagabb nyugati országok részére előnyt biztosít,

- nem utolsó sorban a nemzetgazdasági szinten jelentkező költségvetési hiány miatt növekvő befizetési kötelezettségek következtében.

Előző tényezők negatív hatását a szakágazatok többsége csak részben tudta ellentételezni a pozitív tényezők (pl. átalakulás, privatizáció, menedzsment változás, termszervezet változás, stb) hatásával. Ennek következtében az ágazat 1992-ben veszteségessé vált, ami a saját tőke 7,6 %-ának elvesztésével járt együtt.

1992 végén az ágazatban 664 kettős könyvelést végző és 761 egyszerű könyvelést vezető gazdálkodó egység működött. Ezen gazdálkodó egységek mérlegbeszámoló adatainak feldolgozása alapján a tőkeellátottság és a jövedelmezőség év végi helyzete a következőkben foglalhatók össze:

4.1 Saját tőke ellátottság

Az élelmiszeripari ágazat saját tőke ellátottsága eredendően alacsony szintű volt. Ennek okai közül kiemelhető:

- egyrészt, hogy az elmúlt évtizedekben az ágazat finanszírozása a legkisebb készlet időszakokra történt, a szezonális készleteket úgynevezett "forgóalappótló II" hitellel finanszírozták, névleges kamat fizetési kötelezettség mellett.

Ezt a forrást azonban a bankok átszervezésekor rendes hitellé minősítették és az a banki kamatlábak emelésekor jelentős költségtényezőként hatott.

- másrészt, hogy a korábbi nagyrészt rögzített áras élelmiszerek árai csak igen szerény nyereséget tartalmaztak, az nem nyújtott fedezetet a szükséges forgóeszközök saját erőből történő biztosítására, valamint a vállalati akkumulációra.

Ennek tudható be, hogy a korábbi években a képződő adózott eredmény a szükséges fejlesztésekre is csak részben nyújtott fedezetet és 1992-ben az ágazati szinten jelentkező veszteség hatására a saját tőke felélése kezdődött meg.

A befektetett eszközök és a forgóeszközök finanszírozása terén 1992 végére kialakult helyzet a következőkben összegezhető:

4.1.1 Saját tőke változása és aránya

A saját tőke és az összes eszköz értéke eltérő mértékben változott 1992-ben (4. táblázat)

4. táblázat

A saját és az összes tőke aránya az élelmiszeriparban

Megnevezés	1991	1992	Index %
Előző évek áthozott	-7,9	-3,3	
Saját tőke	210,6	238,4	113,2
Összes eszköz	411,9	438,8	106,5
Saját tőkével fedezett eszköz aránya (%)	51,5	54,3	-

Forrás: (37)

Nyugati országok gyakorlata szerint - ahol a banki kamatláb nem magasabb a tőkehozamnál - az ilyen mértékű fedezetségi szint elfogadható. A magyar élelmiszeripar gyakorlatában azonban ez nem érvényes, mivel a jövedelmezőségi ráta jelentősen elmarad a kamatlábtól. Az adott eszköz-összetétel és az infláció következtében magas kamatlábak miatt ez az *alacsony saját tőke* az elsődleges okozója az ágazati szintű veszteségnek és az ebből eredő vagyronvesztésnek.

A saját tőke összege és aránya kedvezőnek tűnő változása az átalakulás során végrehajtott vagyonértékeléssel, a statisztikai előírások szerinti ágazati átsorolásokkal, a privatizáció során elért tőkeemelésekkel, valamint az új befektetésekkel hozható összefüggésbe. Az elmondottakból következik, hogy a saját tőke változása csak részben tekinthető érdeminek.

A saját tőke összetétele 1992 végén a következő volt: (5. táblázat)

5. táblázat

A saját tőke összetétele az élelmiszergazdaságban

Megnevezés	Összeg Md. Ft	Részarány, %
Jegyzett tőke	216.0	90,6
Tőketartalék	27.6	11,6
Eredménytartalék	22.2	9,4
Előző évek áthozott vesztesége	- 7.9	- 3,3
Mérleg szerinti eredmény	- 19.7	- 8,3
Összesen:	238.4	100,0

Forrás: (37)

A tőke összetétel eléggé vegyes képet mutat. A jegyzett tőke és az eredménytartalék magas szintje összefügghet a még át nem alakult vállalatok adataival. Azonban arra is utal, hogy az átalakult de egyidőben nem privatizált vállalatoknál a vagyonértékelés adatainak üzleti értékre átszámítása "rátartással" történt annak érdekében, hogy a privatizációs pályázatok kiírásánál kedvezőbb adatból lehessen kiindulni. Valószínűsíthető, hogy több vállalatnál az üzleti érték kisebb a nyilvántartott értéknél és így a saját tőke reálértéke is alacsonyabb.

Egyes privatizált szakágazatok adatai arra utalnak, hogy a saját tőke összetételének a megállapítása nem azonos elvek szerint történt meg.

4.1.2 Az eszközök összetétele

Az eszközök értéke és összetétele az elmúlt két évben a következők szerint alakult (6. táblázat)

6. táblázat

Eszközérték alakulása az élelmiszer-feldolgozó szervezeteknél

Megnevezés	1991	1992	1991	1992
	Milliárd	Ft	Részarány	%
Befektetett eszköz	178.5	233.4	43,3	53,2
Forgóeszköz	233.4	205.4	56,7	46,8
Összes eszk.	411.9	438.8	100,0	100,0

Forrás: (37)

Az eszközökben bekövetkezett változások részleteiben a következőkből tevődnek össze: (7. táblázat)

7. táblázat

a) Befektetett eszközök összetétele

Milliárd Ft

Megnevezés	1991	1992	Index %
Immater. javak	2.1	7.4	352,4
Tárgyi eszköz.	151.5	193.4	127,7
Beruházások	7.9	8.1	102,5
Pénzügyi befektetések	17.0	24.5	144,1
Összesen:	178.5	233.4	130,8

Forrás: (37)

A rendelkezésre álló adatokat elemezve előjáróban megállapítható az, hogy a növekmény nem beruházás következménye. A KSH adatai szerint az ágazatban 1992-ben 16.4 milliárd forint értékű beruházásra került sor, amivel szemben 15.0 milliárd forintot tesz ki az elszámolt értékcsökkenés összege, vagyis a beruházások minimális összegű többletet eredményeznek. A beruházások az egyes szakágazatok között jelentősen szóródnak. A beruházások jelentősebb része a már nagyjából privatizált szakágazatok vállalataira vonatkozik, a többi iparágban azonban a teljesített beruházások a technikai és technológiai színvonal megőrzéséhez sem voltak elegendők. Előnynek vélhető a beruházások belső összetételének alakulása, amely szerint a gépek 74 %-ot, ezen belül az import gépek 63 %-ot képviseltek. Itt azonban feltehetően arról van szó, hogy élelmiszeripari gépeket ma már kizárólag nyugati áron lehet beszerezni.

A befektetett eszközök értéknövekedésén belül:

- az immateriális javak értékének növekedése a korábban értékben nyilván nem tartott szellemi javak felértékeléséből ered,
- a tárgyi eszközök értékének növekedése az évközben végrehajtott átalakuláskori vagyonértékelésből, az új TEAOR szerinti átsorolásokból, valamint a kisebb létesítményekkel kapcsolatos beruházásokból ered.

A pénzügyi befektetések a saját tőke 10.3 %-át képezik. Átlagon felüli a pénzügyi befektetés a már privatizált iparágakban (keményítő,- szesz,- üdítőital,- dohány,- valamint a decentralizációs privatizáció által érintett iparágakban (malom, takarmány), ahol a vállalat egyes részeinek az értékesítéséből befolyt összeg egy része elsősorban adósság-törlesztésre az "anyavállalatnál marad; és nem utolsó sorban a nagy mértékű veszteséget realizáló iparágakban (zöldség-gyümölcs, bor) a ki nem használt létesítmények társulássá átszervezése miatt.

Az utóbbi befektetések ritkán biztosítanak nagyobb osztalékot, ezért vagyonvesztés mellett is előnyös lenne ezek értékesítése és a bevételből a hitelek csökkentése.

b) Forgóeszközök összetétele

8. táblázat

Milliárd Ft

Megnevezés	1991	1992	Index %
Pénzeszköz	21.2	27.2	128,3
Vásárolt készletek	73.5	54.4	74,0
Sajátterm.készl	40,2	30,9	76,8
Követelések időbeli elhatárolása	98.5	92.9	94,3
Összesen:	233.4	205.4	88,0

Forrás: (37)

A forgóeszközök értékében és összetételében végbement változások közül:

- kedvezőnek minősíthető a pénzeszközök növekedése, amelyet a korlátozott hitelképesség mellett a hitelek visszafizetése helyett az átmeneti fizetőképesség javítása érdekében alkalmazhattak a gazdálkodó egységek,

- a vásárolt készletek csökkenése - figyelembe véve az infláció készletértéket növelő hatását is - nagyobb mértékű a termelés csökkenésénél. Ez szigorúbb gazdálkodásra utal, de annak hatása is érezhető, hogy a korlátozott fizetőképesség mellett a beszerzések megszigorítása indokoltá vált,

- a saját termelésű készletek adott mértékű csökkenése 1993-ra kitekintve negatív hatású volt, mert az értékesítés I. féléves csökkentését is jelentette,

- a termelés csökkenésénél jóval kisebb mértékben csökkent a kintlévőségek összege. Ennek oka részben a kínálati piacon kényerűen adott fizetési kedvezményekre, részben a futamidőn túli (esetleg kétes) követelésekre vezethető vissza.

4.1.3 Források összetétele

Az élelmiszer-feldolgozás szervezeteknél a források összetétele 1992 december 31-én a következő volt . (9. táblázat)

9. táblázat

Források összetétele az élelmiszer-feldolgozó szervezeteknél

Megnevezés	Kettős könyvelést	Egyszerű vez. gazdálk.	Összesen	Részarány %
Saját tőke	233.2	5.2	238.4	54,3
Céltartalék	4.9	-	4.9	1,1
Hosszú lejáratú kötelezettség	27.2	1.3	28.5	6,5
Rövid lejár.köt.	152.9	6.5	159.4	36,4
Passzív időbeli elhatárolás.	7.3	0.3	7.6	1,7
Összesen:	425.5	13.3	438.8	100,0

Forrás: (37)

A saját tőke összetételét a fejezet 4.1.1 pontja részletezi. A többi forrás összetétele a következőkben számszerűsíthető:

a) Céltartalék

A mérlegekben szereplő összeg a futamidőn túli (kétes) követelések miatt várható veszteségek fedezetére szolgál. Az összeg több mint 600 %-a négy szakágazatban (édes, sör, takarmány, hús) vonatkozik.

b) Hosszú lejáratú kötelezettségek

A hosszú lejáratú kötelezettségek összetétele a kettős könyvelést vezető egységeknél a következő volt 1992 végén. (10. táblázat)

10. táblázat

Hosszú lejáratú kötelezettségek az élelmiszer-feldolgozó szervezeteknél¹¹

Megnevezés	Milliárd Ft	Résarány %
Beruházási és fejleszt. hitel	8.6	31,6
Egyéb hosszú lejáratú hitel.	6.1	22,4
Hosszú lejáratú kölcsön	3.1	11,4
Kötvény	0.3	1,1
Alapítói követelések	5.4	19,9
Egyéb hosszú lejár. kölcsön	3.7	13,6
Összesen	27.2	100,0

Forrás: (37)

A 27.2 milliárd forint összegű hosszú lejáratú kötelezettség alapján az ágazat adósságszolgálati mutatója a következő:

$$\frac{\text{Hosszú lejáratú kötelezettség}}{\text{Saját tőke}} = \frac{27,2}{233,1} = 11,2$$

¹¹ Az egyszerű könyvelést végző szervezetekre vonatkozóan nem állnak rendelkezésre adatok.

A mutató összességében nem minősíthető kedvezőtlennek, az ágazat fizetőképességét befolyásoló egyéb tényezőket figyelembe véve azonban hozzájárul a pénzügyi feszültségekhez.

c) Rövid lejáratú kötelezettségek

A forrás összetétele ugyancsak a kettős könyvelést vezető gazdálkodó egységeknél 1992 végén a 11. táblázat szerint alakult.

11. táblázat

Rövid lejáratú kötelezettségek alakulása az élelmiszer-feldolgozó szervezeteknél

Megnevezés	Milliárd Ft	Részarány %
Vevő előleg	2.0	1,3
Szállítók	43.1	28,2
Váltók	5.8	3,8
Rövid. lej.hitelek	63.3	41,4
Hosszú lejár. kölcsönök	3.9	2,6
Egyéb röv. lej. kötelezett.	34.8	22,7
Összesen.	152.9	100,0

Forrás: (37)

A rövid lejáratú kötelezettségek mérésére használt likviditási mutató tényezői és adatai a következők:

$$\frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}} = \frac{205,4}{159,4} = 1,29$$

A banki gyakorlatban a 2.0 mutatót fogadják el a hitelképesség feltételeként, így megállapítható, hogy ágazati szinten sem felelt meg az élelmiszeripar a feltételeknek.

Szakágazatonként elemezve megállapítható, hogy a megkövetelt mutató értékét elérte, vagy megközelítette hat szakágazat (sütő,- tészta,- cukor,- édes,- szesz, növényolajipar) viszont a mutató értéke 1,0-nél alacsonyabb három szakágazatban (baromfi, zöldség-gyümölcs,- keményítő) iparnál. Utóbbiaknál az elmúlt években jelentős volt a vagonvesztés is.

Az eszközökkel és forrásokkal kapcsolatos adatokat ágazati szinten az 1. melléklet szakágazati részletezésben a 2. melléklet részletezik.

4.1.4. Tőkeellátottság

Mind a hosszú lejáratú kötelezettségek (befektetések) mind a forgóeszközök esetében célszerű megvizsgálni, mennyi abból a saját erő (saját tőke).

a) A befektetések esetében a saját és a külső forrás megoszlása 1992. végén a következőképpen alakult (12. táblázat)

12. táblázat

Tőke-összetétel alakulása a befektetett eszközök vonatkozásában

Megnevezés	Milliárd Ft	Részarány %
Saját tőke	206.7	91,1
Külső forrás	20.1	8,9
Befektetett eszközök összesen	226.8	100,0

Megjegyzés: az adatok csak a kettős könyvvitellel rendelkező gazdálkodókra vonatkoznak

Forrás:(37)

- a befektetett eszközökkel kapcsolatban az ágazat nem adósodott el, 10 %-ot meghaladó hosszú lejáratú hitel tartozás csak a húsiipart terheli nagyrészt a korábban végrehajtott világbanki beruházások hatására,

- négy szakágazatban (baromfiipar, zöldség-gyümölcs feldolgozás, keményítő, - üdítő) italgyártás az alacsony tőkeellátottság miatt a teljes saját tőke és a beruházási hitel mellett rövid lejáratú tartozás is forrását képezte a befektetett eszközöknek. A korábbi évek vagyonszűkülésére visszavezette a teljes saját tőke a zöldség-gyümölcs feldolgozó szakágazatban 60 %-ára, a baromfiipari szakágazatban 80 %-ára sem volt elegendő.

Ágazati szinten a tartósan lekötött eszközök hitellel fedezett aránya mindössze 8,9 % volt.

b) A forgóeszközök esetében veszteségekre elkülönített céltartalékkal csökkentett forrás összetétel - ugyancsak 1992. végén - a következő volt (13. táblázat)

13. táblázat

Forgóeszközök forrás-összetétele

Megnevezés	Milliárd Ft	Részarány %
Saját tőke	26.5	13,7
Külső forrás	167.3	86,3
Összesen	193.8	100,0

Megjegyzés: az adatok csak a kettős könyvvitellel rendelkező gazdálkodó szervezetekre vonatkoznak

Forrás: (37)

A rendkívül alacsony forgótőkének tudható be, hogy az ágazat veszteségesé vált, 1992-ben a pénzügyi veszteség összege meghaladta a 20.0 milliárd forintot, melyet tovább növelt a rendkívüli veszteségek között elszámolt késedelmi kamatok és járadékok összege. Az ebből eredő vagyonszűkülés megállíthatatlanul a pénzügyi veszteségeket növeli, amennyiben a gazdálkodók hitelhez jutnak, viszont ennek hiánya csődeljáráshoz, valamint felszámoláshoz vezethet.

A tőkeellátottság szakágazati szintű adatait a 2. melléklet részletezi. Az adatokból kiemelhető az, hogy a forgótőke ellátottság mindössze három szakágazatban (sütőiparban és a térszerte elterjedt tevékenységnél) haladja meg a 40 %-ot.

4.2 A jövedelmezőség alakulása az élelmiszeriparban

Az ágazat mérleg szerinti eredménye az elmúlt években a következők szerint változott:

1989. év	16.6	Milliárd Forint
1990. év	14.4	"
1991. év	1.7	"
1992. év	- 19.8	"

Az adatokból megállapítható, hogy az ágazat 1992-ben az eddigi legmélyebb pontra került. Az 1992. évi veszteség tényezőkénti összetétele és annak a vagyonszűkülés előtti saját tőkéhez viszonyított mértéke a következőképpen alakult:

- Üzemi tevékenység eredményeként az ágazat vagyonarányosan 3,5 %-os nyereséget realizált. A nyereség összege: 13.6 Md Ft.
- A forgótőke hiány, illetve az inflációhoz kapcsolódó magas kamat miatt a *pénzügyi tevékenység vesztesége, valamint* a késedelmi kamatok és járulékok, továbbá egyes vagyontárgyak veszteséggel történő értékesítése miatt a *rendkívüli veszteség* együttes összege a saját tőke 8.8 %-ának felelt meg. Értéke 22.8 Md Ft
- A nyereségesen működő gazdálkodó egységek - a privatizációnál elnyert kedvezményeket figyelembe véve - *társasági adót* fizettek. Összege: 4.2 Md Ft

d) A nyereségesen működő vállalatok - egyesek az adózott eredményt az eredménytartalékból kiegészítve - *osztalékot, illetve részesedést* fizettek. Az adott osztalék összege: 6.4 Md Ft

Előzőek egyenlegeként az elszámolt saját vagyon veszteség 19.8 Md Ft

Amennyiben számításba vesszük az évközi átalakulás előtti - fel nem mért - veszteségeket, a várható veszteségre elkülönített céltartalékok összegét, valamint az osztalék céljaira kivett eredménytartalékot, a vagyonvesztés tényleges összege meghaladja a 30 milliárd forintot. Ez az összeg a saját vagyon 13 %-os csökkenésének felel meg (mely kihatott az 1993. évi működésre is).

Az ágazatban a vagyonvesztés mellett és az anyagigényességet is figyelembe véve jelentős összegű hozzáadott érték (GDP) realizálódott 1992-ben a következők szerint:

Bruttó termelési érték 397.5 Md. Ft

Folyó termelői felhasználás 307.4 Md. Ft

Hozzáadott érték (GDP) **90.1Md. Ft**

A GDP realizálásához hozzájárult az, hogy ágazati szinten vagyonarányosan 3,5 % üzemi tevékenység szintjén mért nyereség realizálódott. A tényleges ágazati szintű GDP ennél magasabb, azt figyelembe véve, hogy a benyújtott mérlegek csak az átalakulás utáni adatokat tartalmazzák. Az üzemi eredmény összegéből levonható az a következtetés is, hogy az ágazati szinten is jelentkező vagyonvesztés oka alapjaiban nem a gazdálkodásban, hanem a már bemutatott forgótőke hiányban kereshető. Egyben mutatja azt is, hogy az ágazat jövedelmezővé tételének fő tényezője a tőkeemelés megvalósítása. A tőkeemeléssel elmaradó kamatok biztosíthatnak fedezetet - ha szerény mértékben is - a befektetők részére osztalék fizetésére.¹²

Az üzemi tevékenység eredménye öt szakágazatban veszteséget mutatott 1992-ben. Ennek okai:

¹²Az elmondottakra jó példa a Bácskúsi Rt privatizációja. E vállalat évi forgóeszköz-hitel szükséglete a privatizációt megelőző évben - 1991-ben - 600 millió Ft volt. A kölcsönök törlesztése mellett a társaságnak 1991-ben 70 millió Ft nyereséget sikerült realizálnia. A külföldi befektető, a vállalat rövid lejáratú hiteleit kiváltva a következő évben már 274 millió Ft nyereséget és 50 millió Ft amortizációt tudott elérni.

- a nagyrészt privatizált édesipari, keményítőipari és üdítőitalipari szakágazatokban elsősorban a munkabér és közteher, valamint az értékcsökkenési leírás fajlagos növekedéséből ered a bázissal szembeni veszteség. Utóbbinál valószínűsíthető, hogy az társasági adókedvezményt figyelembe véve gyorsított leírást is alkalmaztak, így a vagyonszűkülés átmenetinek tekinthető,

- a zöldség és gyümölcs-feldolgozó szakágazatban a veszteség oka a felszámolás alatt lévő vállalatok (ezen belül kiemelten a Debreceni Tartósítóiipari Kombinát RT) vissza nem térő veszteségéből tevődik össze. A termelést folytató gazdálkodó egységek adatai az 1992. éves mérlegbeszámolóban szereplőnél kedvezőbbek.

- a boriparban az 1992. évi veszteség és vagyonszűkülés tovább növelte a szakágazat válsághelyzetét.

Az 1992. évi eredményt a befektető-, valamint a hátralévő privatizáció szempontjából elemezve - az adózott eredményből, valamint a vagyonarányos mutatókból kiindulva - a szakágazatok négy csoportba sorolhatók:

a) Az *adózott eredmény* saját tőkéhez viszonyított aránya *elfogadható mértékű* volt a következő szakágazatokban:

14. táblázat

Me.: Millió Ft

Megnevezés	Adózott összege	eredmény %-a	Fizetett oszt. %-a
Szeszipar	1.695	18.4	12,0
Növényolajipar	914	11.4	31,4
Sütőipar	1.383	8.7	2,5
Söripar	1.382	8.2	3,6
Tésztaipar	163	7.5	2,2

Forrás: (37)

A szakágazatok közül a szeszipar, a söripar és a növényolajipar a nagyrészt privatizált szakágazatok közé tartozik, a sütő és a tésztaipar privatizációja pedig folyamatban van.

Az osztalék fizetésénél a növényolajipar nagyösszegű eredménytartalékot is igénybe vett, a többi szakágazat az adózott eredmény egy részét (40-70 %-át) visszaforgatta.

b) *Szerény mértékű adózott eredmény* képződött a következő szakágazatokban:

15. táblázat

Me.: Millió Ft

Megnevezés	Adózott összege	eredmény %-a	Fizetett osztalék, %-a
Tejipar	173	1,1	1,9
Malomipar	218	3,1	2,6

Forrás: (...37)

Mindkét szakágazatban folyamatban van a decentralizált privatizáció, ami a tőkeellátottság javítása és az eredmény növelés irányába hathat.

Az adózott eredménynek a malomipar a kisebbik részét visszaforgatta, a tejiparban a nyereségtartalék igénybevételel kifizetett osztalék meghaladta az adózott eredményt, így szakágazati szinten kis összegű (121 millió Ft) vagyonszűkítést számoltak el.

c) *Az üzemi eredményben még nyereséget realizáló*, de tőkehiány miatt az adózott eredményben már veszteséggel záró szakágazatok a következők:

16. táblázat

Me.: Millió Ft

Megnevezés	Üzemi eredmény összege	Adózott összege	eredmény %-a	Fizetett osztalék %-a
Húsipar	1.166	-3.159	- 9,9	2,1
Dohányipar	7	- 438	- 7,4	-
Takarmányipar	1.938	- 1.104	- 3,3	2,5
Cukoripar	1.895	- 748	- 3,3	0,4
Baromfiipar	905	- 559	- 3,1	2,0
Máshová nemsorolt. tev.	92	- 64	- 0,3	4,8

Forrás: (37)

Ezekben a szakágazatokban az adózott eredményben jelentkező veszteséget a tőkehiánnyal kapcsolatos, - valamint a rendkívüli veszteségek okozták. A csoportban a 6,3 milliárd forint üzemi eredmény az adózott eredménynél 6.0 milliárd forint veszteségre változott. Ezt egészítette ki a nyereségesen működő gazdálkodók által kifizetett osztalék összege - ami az osztalék fizetéshez igénybe vett eredménytartalékkal együtt - 8.7 milliárd forintra emelte a vagyonvesztés összegét.

Az adózott eredményben jelentkező veszteség (osztalék fizetés lehetőségének hiánya) *hátráltatja a privatizáció megvalósítását*. A takarmányipart a decentralizációs privatizációs program átsegítheti a nehézségeken. A hús és a baromfiiparban a feljavítás indokolt lenne.

d) *A már az üzemi tevékenységnél is veszteséget realizáló* szakágazatok és azok adatai a következők:

17. táblázat

Millió Ft

Megnevezés	Üzemi	Adózott	Mérleg szerinti.	Vagyonvesztés %-a	Fizetett osztalék % - a
Zölds.gyüm. feldolgozás	- 1.594	- 8.784	- 8.784	35,3	1,9
Boripar	- 563	- 2.413	- 2.443	19,1	0,3
Édesipar	- 328	- 1.236	- 1.309	11,8	0,7
Keményítő ipar	- 234	- 514	- 514	6,1	-

Forrás: (37)

A veszteséges szakágazatok üzemi eredményének korábban bemutatott okai mellett külön hangsúlyozandó a tőkehiány miatti, valamint a rendkívüli veszteség hatása.

A felsoroltak közül az édesipar és a keményítőipar a nagyobb mértékben privatizált szakágazatok közé tartozik, a felszámolások után megmaradó konzerviparban és a boriparban a decentralizált privatizáció folytatása és a privatizációs bevételek egyrésztének visszaforgatása nyújthat lehetőséget a folyamatos működésre.

5. AZ ÉLELMISZERGAZDASÁG PRIVATIZÁCIÓJA

5.1 A privatizáció indokai, céljai

Az élelmiszergazdaság magántulajdonba adásának célkitűzései átfogóan a privatizációs program részeként fogalmazódtak meg. Ennek megfelelően az 1991. évi agrárprogramban is jelentős hangsúlyt kapott ez a kérdés.

A magyar gazdaság privatizációjával elérni kívánt célok, melyek közül elsősorban a hatékonyabb gazdálkodás elősegítésére, az államadósságok csökkentésére, és az új tulajdonosi réteg kialakítására vonatkozó törekvések érdemelnek említést, mellette az élelmiszergazdaság esetében további fontos szempont volt az azt alkotó elemek közötti belső vertikális erősítése, más megfogalmazásban a mezőgazdasági termelőknek az élelmiszeripari vállalatok tulajdona részbeni megszerzésének a lehetővé tétele.

A vázolt célkitűzések közül az eddig szerzett empirikus tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy maradéktalanul csak az államadósságok csökkentésére irányuló törekvések teljesültek az elvárások szintjén. A hatékonyabb gazdálkodást célzó elvárások is csak igen kis részben teljesültek az eddigi privatizációk során. E területen - az élelmiszeripar esetében - eredményjavulást a termelési szerkezet korszerűsítésére és az innovációra fordítható pótlólagos - a termelőegységek megvásárlásán, valamint a forgóeszköz hitelek kiválasztásán felüli - tőkebevonás hiányában csak az esetenkénti létszámleépítések - a legtöbbször a vállalatok értékestése előtti karcsúsítása - valamint a vállalatok szolgáltató részlegeinek a leválasztása révén sikerült elérni.

Az új tulajdonosi réteg kialakítása esetében a legfőbb problémának nevezhetjük a tőkeerős hazai befektetőknek a hiányát, melynek következtében a külföldi vállalkozók kerülnek a privatizációs folyamatban túlsúlyba. A magyar állampolgárok tulajdonszerzésével összefüggésben kell említést tenni a dolgozói részvények kérdéséről, melyről a későbbekben még bővebben szólok. E helyütt csak annyit kívánok e témával kapcsolatosan megjegyezni, hogy a dolgozók tulajdonosá válásával egyrészt jelentősebb mértékben nem nőnek a költségvetési bevételek, másrészt e célkitűzésnek bizonyos fokig határt szab a hatékony foglalkoztatás megvalósításának az igénye is.

A vertikális integrációt elősegíteni hivatott, a mezőgazdasági alapanyag-termelők élelmiszeripari tulajdonrészhez jutásán keresztül megvalósuló privatizáció is mindezekig inkább csak célkitűzés maradt. Egyrészt azért, mert a privatizáció eddigi folyamatában a keresett szakágazatok, mint például a növényolajipar esetében a hazai alapanyag-termelők nem tudtak megfelelő vételárat felajánlani a versenytárgyalások során,¹³ másrészt a kevésbé jövedelmező, illetve veszteséges feldolgozó vállalatok eleve nem is lehetnek vonatkozóak a súlyos pénzügyi nehézségekkel küzdő mezőgazdasági termelők számára. Ez utóbbiak esetében a magángazdaságok kialakulásának a késése miatt amúgy is csak a mezőgazdasági vállalatokról (nagyüzemekről) beszélhetünk.

Az elmondottakból következően nem nevezhető véletlennek, hogy az eddigi élelmiszeripari privatizációk, az MRP és a kárpótlási jegyek adta lehetőségeket leszámítva szinte kizárólagosan csak külföldi befektetőket érintett. (Annál is inkább nem, mivel a privatizáció során a külföldi tőke részarányát a kárpótlási célokon tartalékolta minimálisan 20 százalék vagyoneértéken túl nem korlátozták.)

5.2 A privatizáció jogi szabályozásának néhány vonatkozása

5.2.1 A privatizációs törvények

A privatizációval lazább vagy szorosabb összefüggésben lévő törvények száma ma igen jelentősnek tekinthető. E területen a kiindulópontul szolgáló törvényként a gazdasági társaságokról szóló 1988- évi VI. törvény említhető, de a kérdéskörhöz például bizonyos fokig kapcsolódik az állami vállalatokról szóló 1977. évi VI. törvény is. Ugyancsak a privatizációhoz kötötten beszélhetünk azokról a törvényekről, amelyek a polgári társadalmak piacgazdaságaiban a vállalatok bizonyos működési feltételeit - mint például a versenyt (tiszteletlen magatartás tilalma) - szabályozzák.

Szinte valamennyi fejlett piacgazdaságú ország több-kevesebb figyelmet fordít a jogi szabályozásában a külföldi befektetésekre. Hazánkban a külföldi befektetések

¹³Bár a mezőgazdasági termelők pénzügyi pozícióját illetően sem lehetett meghatározó jelentősége a kiadott föld fejében kapott kárpótlási jegyeknek, de a kedvezőbb gazdálkodási pozíciójú élelmiszeripari szakágazatok, illetve vállalatok privatizációjakor még ezeknek sem voltak birtokában a mezőgazdasági termelősövetkezetek.

jogi feltételeinek a tömegesnek nevezhető privatizáció időszakában különös jelentősége van. Ez utóbbi kérdéskör kissé részletesebb vizsgálata előtt a jelenlegi privatizációs "alaptörvényekről" kívánok szólni.

Az állam vállalkozói vagyonáról szóló, átfogónak nevezhető törvények 1992. augusztus 28-án léptek hatályba,¹⁴ melyek

a) a tartósan állami tulajdonban maradó vállalkozói vagyon kezeléséről és hasznosításáról szóló 1992. évi LIII. törvény (melyet az állami részesedésekről szóló törvénynek is szoktak nevezni)

b) az időleges állami tulajdonban lévő vagyon értékesítéséről, hasznosításáról és védelméről szóló 1992. évi LIV. törvény (az úgynevezett privatizációs törvény), valamint

c) az előző két törvényt hatályba léptető, az állam vállalkozó vagyonára vonatkozó törvényekkel összefüggő jogszabályok módosításáról szóló 1992. évi LV. törvény. (Tervbe volt véve az úgynevezett kincstári vagyonról szóló törvény is.) E törvénycsomagban alapvetően új a tartósan állami tulajdonban maradó vállalkozói vagyonról szóló törvény volt. Egyes, gazdasági társasággá átalakított korábbi állami vállalatok tartós - az ÁVÜ Rt-n mint superholdingon keresztüli - állami irányításának a fenntartása ugyanis az európai gyakorlathoz viszonyítva is meglehetősen egyedinek nevezhető.

A privatizációs törvény (1992. évi LIV. tv.) túlnyomórészt a korábbi privatizációs előírások és gyakorlat megtartása mellett jelentős jogegyesítést jelentett: tartalmilag összeolvasztotta (és egyben hatályon kívül is helyezte) az addigi átalakulási (1989. évi XIII. törvény), - az állami vagyonvédelemről szóló (1990. évi VIII. törvény), illetve az Állami Vagyonügynökségről szóló törvényeket

A törvénycsomag egészéről bizonyos szakmai körök a következő főbb kifogásokat említik meg. (25) A törvénycsomag egészére az államcentrikus gondolkodás a jellemző. Az ÁV Rt mint superholding más társaságokhoz viszonyítottan jelentős előjogokkal rendelkezik. Az állami vállalatok kényszerátalakulásukat követően kerülnek a szóban forgó vagyonkezelő

¹⁴Az értekezés végső formájának elkészültekor már ismertté vált, hogy az 1994. nyarán megalakult új kormány a privatizáció jogi és szervezeti kereteit új törvényben kívánja szabályozni.

szervezethez, a holding létrejötte nem az egyes vállaltok akaratának a következménye, ilyen formában az nem alulról felfelé épül fel.

A törvénycsomag hatályba lépésével az állami vállalatok korábban törvényi szinten is kivívott önállósága jelentősen csökkent, illetve bizonyos értelemben meg is szűnt. Az állam a vállalatot nem mint elkülönült jogi személyiséget kezeli, hanem mint kizárólagos tulajdon tárgyát. "Míg tehát 1967-1990 között a jogi személyiséggel járó elkülönültség erősebb volt a tulajdonjognál, az 1992. évi törvények.... a tulajdonjognak rendelik alá a jogi személyiséget is." (25)

Talán inkább jogelméleti vita tárgyát képezhetné, hogy az állami vállalat tulajdonosától, az államtól mennyire és milyen formában elkülöníthető jog személy, és ilyen értelemben mire terjedhet ki az önállósága. (A kérdés megválaszolására külön politológiai, szociológia, közgazdasági, jogi, etikai szempontok együttesen figyelembe vevő kutatásokra volna szükség)

A privatizációs törvénycsomag, illetve annak szervezeti kihatásával összefüggésben hangoztatott egyik legfontosabb kifogás, hogy túl nagy szerepkört biztosít az ÁV Rt-nek.

Az ÁV Rt-hez tartozó részvénytársaságok esetében bizonyos fokig önkényesen határozták meg a tartós állami tulajdonhányadot. A privatizáció során visszamaradó kisebbségi állami tulajdonhányad az állam számára gyakorlatilag értéktelen rész. (Kutatásaim során találok az ÁVÜ által a decentralizáció során értékesített társasággal - a nagykőrösi Bonduelle Kft-ről van szó - ahol szintén visszamaradt olyan mértékben kisebbségi állami részvény, amely már érdemleges beleszólást nem tesz lehetővé az állam számára a társaság dolgai tekintetében.)

Egyes iparágaknak teljes mértékben az ÁV Rt-hez kerülésével monopolisztikus helyzetek jöttek létre (Az élelmiszergazdaság esetében a tartós állami tulajdonú mezőgazdasági kombinátokat és állami gazdaságokat leszámítva nincsen különösebb jelentősége az ÁV Rt-nek.)

Az ÁVÜ-t illetően megítélésem szerint az egyik legfőbb probléma (volt), hogy a szervezet inkább csak ügynöki - vagyoneértékesítési - tevékenységre volt alkalmas, nem pedig a hozzá tartozó vagyon működtetésére. Erről az oldaláról nézve a privatizációs törvényt az csak abban az esetben lett volna elfogadható, ha a vállalatokat egy igen rövid időn belül értékesíteni lehetett volna. Az ÁVÜ-t szervezeti struktúrája, elsődleges feladata, valamint szakapparátusa egyaránt

alkalmatlanná teszi a tulajdonosi feladatok akárcsak olyan szintű ellátására is amilyenre a szakminisztériumok képesek voltak.

5.2.2 A külföldiek magyarországi befektetéseiről szóló 1988. évi XXIV. tv. (BTV)¹⁵

A BTV alaptörvény, amely a külföldiek belföldi gazdasági jogviszonyait keretjelleggel, a lényeges érdekek szerint alkotmányos biztosítékok szavatolásával szabályozza. A törvény nemcsak kinyilvánítja a külföldiek hazai befektetéseinek teljes védelmét és biztonságát, hanem előírja, hogy a *külföldi tulajdonát érintő* - az állam által okozott - *kárért* a tulajdonost tényleges értékben, a *befektető pénznemében haladéktalanul kártalanítani kell*. A versenysemlegesség és az esélyegyenlőség a külföldi javára elsődlegesen azzal valósul meg, hogy a belföldiekkel *azonos feltételek szerint* jogosult gazdasági társaság alapítására vagy a már működő társaságban részesedés szerzésére. Külföldi részvétellel működő GT bármely gazdasági tevékenység folytatására - devizahatósági engedély nélkül - alapítható, kivéve ha ezt törvény kizárja vagy korlátozza.

A BTV a külföldi cégalapítás és működtetés szabályait minden vonatkozásban az *1988. évi VI. tv.* (a társasági törvény - GT -) *szabályaival összhangban állapítja meg*. Garanciális szabály, hogy a külföldi társaság *csak vállalkozási nyereségadót* köteles fizetni, tehát nyereségét a központi költségvetés javára más befizetési kötelezettség nem terheli. Lényeges az adókedvezményeknek, az ÁFA visszaigénylésnek, a vámmentes termelőeszköz-behozatalnak törvényi biztosítása, amelyek végrehajtása számos más jogszabályra tartozik.

A külföldi cég *gazdálkodási önállóságát* az Alkotmány alaprendelkezéseitől és a közgazdasági szabályozórendszerrel eltekintve - részben az ingatlantulajdonra fennálló szerzőképesége, részben a vagyontárgyaival való szabad rendelkezési joga garantálja. Ha a külföldi magyar piacon jelenik meg, úgy piaci magatartására és az árképzésre - a tisztességtelen piaci magatartás

¹⁵ A külföldi befektetések jogi szabályozásáról írott rész "A külföldi tőke megjelenése a magyar élelmiszergazdaságban" c. tanulmány alapján készült (9) A jogi részről írt fejezt szerzője Tanka Endre.

tilalmáról és az árak megállapításáról szóló törvények keretei között - *a hazai piaci feltételek az irányadók.*

5.2.3 A tisztességtelen piaci magatartás tilalma

A tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló *1990. évi LXXXVI.tv.* hatálya a *vállalkozóknak a Magyar Köztársaság területén folytatott gazdasági tevékenységére* terjed ki. Ebből következik, hogy a magyar mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban., az élelmiszer-kereskedelemben megjelenő külföldi befektető piaci fellépését a jogrend a belföldi gazdasági szereplők magatartásával *azonos mérce* szerint bírálja el.

A korszerű versenyjog a *piaci szereplők három kategóriájának az érdekeit védelmezi:* a versenytársakét, a fogyasztókét, továbbá a nemzetgazdaságét. A hagyományos versenyjog egyrészt a *tisztességtelen versenycselekmények* ellen irányul, másrészt *átfogó piacszabályozási joggá bővül*, és magába olvasztja a *versenykorlátozások* jogát (a kartelljogot, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalmát, a továbbeladási ár megkötésének szabályait, végül a vállalkozók szervezeti egyesülésével és a másik vállalkozó fölött meghatározó befolyás szerzésével kapcsolatos rendelkezéseket). Míg azonban a tisztességtelen versenycselekmények ellen a közvetlenül *sértett fél* léphet fel (a versenytárs, a fogyasztó stb.), a versenykorlátozások jogterületén a verseny intézményének védelme, a piacgazdasági rend működőképességének a fenntartása már *állami beavatkozást* tesz szükségessé.

A VT a *tisztességtelen piaci magatartások tilalmának* négy esettípusát különbözteti meg:

- a *tisztességtelen verseny* tilalmát;
- a *fogyasztók megtévesztésének* tilalmát;
- a *gazdasági versenyt korlátozó megállapodás* tilalmát;
- a *gazdasági erőfölénnyel való visszaélés* tilalmát;

Az eddigiek során az élelmiszergazdaság területén külföldi befektetők részéről történő egyértelmű jogsértések még nem váltak ismertté.

5.2.4 A külföldi befektetőt ösztönző pénzügyi szabályozók

A külföldi részvételű gazdasági társaságok adókedvezményeit részben az 1988. évi XXIV.tv. 14-18.§-ai, részben a társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI.tv., valamint ennek 1992. évi (XLIV.,LV. és LXXIII.) és 1993. évi (LIII.) módosításai tartalmazzák.

A korábbi preferenciák lényege, hogy az alapítói vagyon (50 millió Ft fölött), a külföldi részesedés (legalább 30 %), valamint a kiemelt tevékenység-félék együttes teljesítése hosszú távú érdekeltséget teremt mind magára a befektetésre, mind pedig az ebből származó profit visszaforgatására. Az 1993. december 31-ig megszerezhető adókedvezmény ugyanis általában 60 % (első öt évben), illetve 40 % (második öt évben), de a struktúra-váltás szempontjából kiemelt tevékenységek esetében 100, illetve 60 % volt. Ezen felül adókedvezmény járt az osztalékból végrehajtott alapítói vagyon emelésére vagy más magyarországi gazdasági társaságba történő befektetésre is, melynek mértéke a befektetésre jutó adó 100 %-a.

Az 1994. évtől azonban a külföldi befektetők kiemelt preferálása megszűnik. A kormány rendeleti úton minden (belföldi és külföldi) adóalany számára befektetési kedvezményt állapíthat meg az osztalék visszaforgatására (alapítói vagyon, illetve a szövetkezetek esetében a részjegytőke növelése), amennyiben az alapítói vagyon legalább 100 millió Ft vagy a visszaforgatott osztalék legalább 25 millió Ft, és a megnövelt alapítói vagyont nem csökkentik öt éven belül. Az egyedi mérlegelés alapján megállapítható kedvezmény mértéke legfeljebb a visszaforgatott osztalékra jutó társasági adó 100 %-a lehet. A kormány - szintén egyedi elbírálás alapján - az adóalanyok számára adókedvezményt állapíthat meg a korszerű, környezetbarát termékeket előállító vállalkozók számára, ha a társaság alapító vagyona minimum 500 millió Ft, s legalább 200 millió Ft értékű olyan beruházást kezd el, amelynek eredményeként éves árbevételének több mint a fele a fenti termékek értékesítéséből származik. További feltétel, hogy a beruházás vagy teremtsen új munkahelyeket vagy pedig növelje az exportbevételt. A kormány által adható adókedvezmény az első öt évben elérheti a 100 %-ot is, míg a második öt évben legfeljebb 60 % lehet.

Lényeges, hogy az adótörvényben szabályozott adókedvezmények igénybevétele a külföldi céget nem zárja el attól, hogy a külön jogszabályban *meghatározott támogatásokban* részesüljön

5.2.5 A külföldi befektetőt érintő ágazati jogszabályok

A magyar piacon befektetőként megjelenő külföldi a cégalapítástól kezdve úgy tekintendő, mintha belföldi lenne. Következésképpen egészében a hazai jogrend - azon belül elsősorban a gazdasági jog - irányadó rá. Ugyanakkor a legkevésbé közömbös *jogi szempontból is, hogy milyen jellegű sajátos tevékenységet* folytat.

Ha külföldi cég agrárterméket vagy élelmiszeripari terméket forgalmaz (az ilyen árunak akár kiviteléről, akár behozataláról legyen szó), *speciális ágazati előírásként* kell figyelembe vennie az áruk, szolgáltatások és anyagi értéket képviselő jogok kiviteléről, illetve behozataláról szóló rendeleteket és előírásokat. Ugyancsak szigorú államigazgatási szabályok vonatkoznak az egyes nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmának engedélyezésére. A mindenkori cikklistán agrártermékek és élelmiszeripari termékek rendszeresen szerepelnek.

5.3. A privatizáció mértéke, sajátosságai

5.3.1 Állami gazdaságok

5.3.1.1 Az állami gazdaságok vagyonának privatizációja

Az állami gazdasági vállalati körhöz tartozó 121 gazdaságból kormányrendeletek alapján 26 gazdaságot - biológiai alapok fenntartása érdekében - *tartós állami tulajdonkörbe* és ezzel az ÁV Rt integrációjába *soroltak*.

Az ÁV Rt-hez tartozó gazdaságok társaságokká történő átalakítása 1993. I. félévében megtörtént. Ezen tulajdonosi körbe tartozó állami gazdaságoknál részben még az átalakulásukat megelőzően egyes - a társaságok jövőbeni szerepe szempontjából nem nélkülözhetetlen, sok esetben profilidegen - vagyontárgyak decentralizációs privatizációjára is sor került.

Az ÁV Rt portfóliájába tartozó mezőgazdasági tevékenységet végző Rt-k tartós tulajdonhányadon felüli, decentralizációra kijelölt vagyonának privatizációjára ezidig még nem került sor.

A teljes körűen privatizálandó gazdaságok nagyobb hányada a decentralizációs privatizációs technika alkalmazásával, az ÁVÜ irányításával privatizálásra kerül.¹⁶

Az állami gazdaságok közül az eddigiek során

- átalakult (Rt-vé) 98 gazdaság
- felszámolás alatt áll 20 gazdaság, melyből 5 átalakult,
- végelszámolás alatt áll 7 gazdaság

Összesen: 121 gazdaság

A (volt) állami gazdaságok vagyonának értékesítési formáiról, valamint a tulajdonosok szerinti megoszlásáról ad tájékoztatást az **1. ábra**, valamint a **13. táblázat**. Az 1 ábra adatai szerint a **decentralizációs privatizáció** során az ilyen célra meghirdetett 30 milliárd Ft értékű vagyon-tömegeből 15 milliárd Ft - az összvagyon 16 %-a - került értékesítésre.

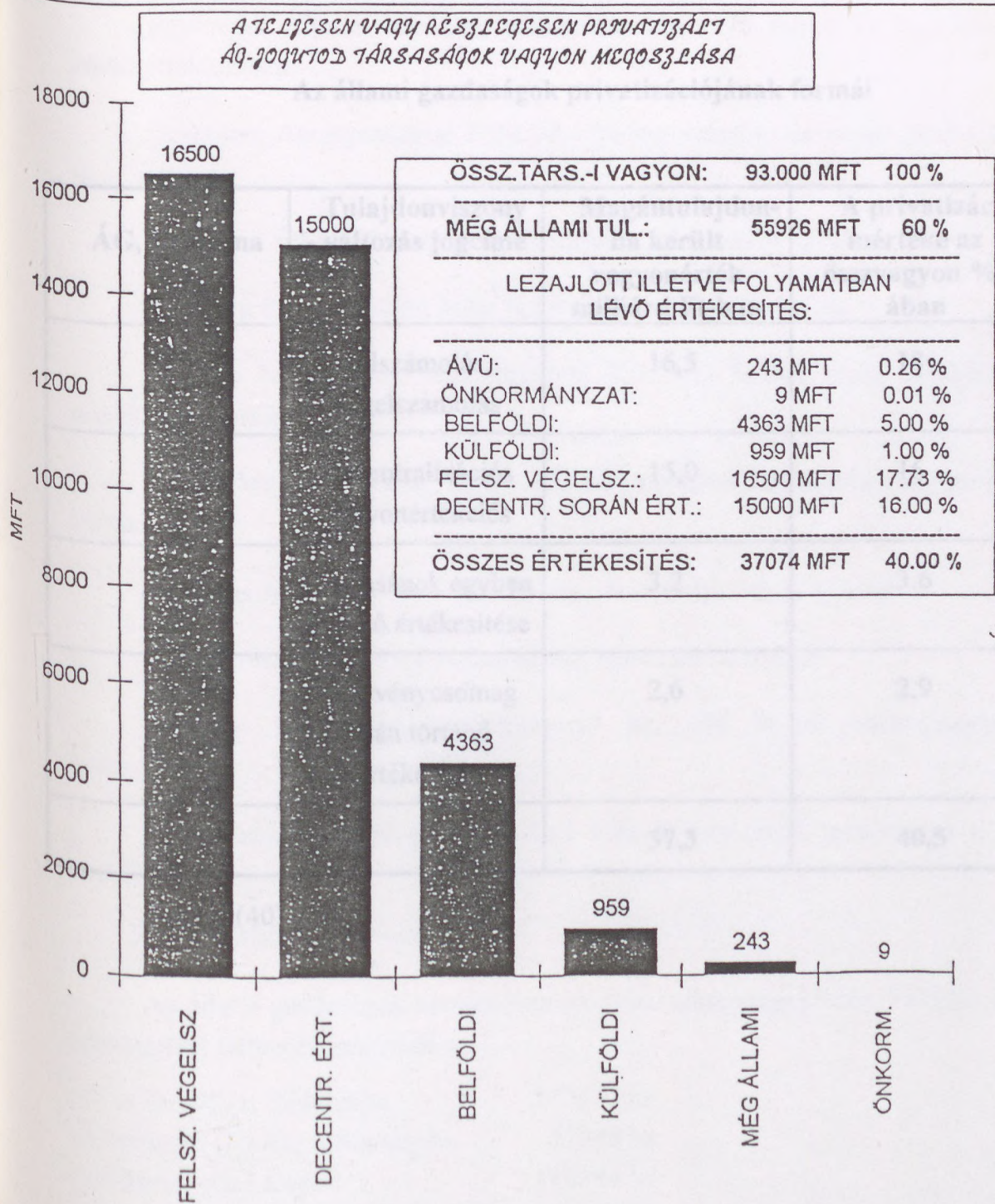
Felszámolás, illetve végelszámolás során a korábbi állami gazdasági összvagyon 18 %-át - 16,5 milliárd Ft-ról van szó - privatizálták.

Az átalakulást megelőzően, illetve azt követően eddig 11 volt állami gazdaság értékesítésére került sor.

Az ÁVÜ mintegy 20 milliárd Ft értékű részvényt nyilvános pályázat útján szakaszosan kívánt meghirdetni. E pályázatok során mód nyílik a kárpótlási jegyek nagyobb mérvű, -20 , - 100 %-os mértékű, felhasználására, valamint 10 %-os dolgozói részvény vásárlására. Jelenleg 37 jogutód részvénytársaság ÁVÜ tulajdonú (90 %-os) részvénytársaság meghirdetésére került sor. Ez idő szerint 10 Rt 2,6 milliárd Ft névértékű (az összvagyon 2,9 %-a) részvény értékesítésére került sor.

¹⁶Az értekezés megírásának idejében a privatizációval összefüggő törvényi és koncepcionális változások már körvonalazódtak, melyet azonban e munka során mint tény még nem lehetett figyelembe venni.

1. ábra

Az állami gazdaságok privatizációjának formái

ÁG, Rt száma	Tulajdonviszony - változás jogcíme	Magántulajdon- ba került vagyonérték milliárd Ft-ban	A privatizáció mértéke az összvagyon %- ában
27	Felszámolás, végelszámolás	16,5	18
-	Decentralizációs vagyonértékelés	15,0	16
10	Gazdaságok egyben történő értékesítése	3,2	3,6
10	Részvénycsomag útján történő értékesítés	2,6	2,9
		37,3	40,5

Forrás: (40)

A többségi magántulajdonba került vállalatok a következők:

Hejőmenti Állami Gazdaság átalakulás előtt (270 millió Ft vagyonnal) került értékesítésre.

Debreceni Agrárgazdasági Kft-t 97,6 %-ban vezetők, dolgozók vásárolták ki.

Dunafarm Kft 100 %-ban hazai befektetők tulajdonába került.

Tatai Mg.Rt 100 %-ban hazai befektetők tulajdonába került.

Agrotop Növényterm. Állattenyésztő Kft. 100 %-ban hazai befektetők tulajdonába került.

Hajnal Mg. Term.Szolg. Kft. 100 %-ban hazai befektetők tulajdonába került.

Hubertus Agráripari BT. 63,5 %-ban német befektető tulajdona.

Szekszárdi Mg Rt. 87,1 %-ban német befektető tulajdona.

Csepregi Mg. és Élelmiszertermelő Rt. 100 %-ban menedzsment-konzorcium.

(A privatizált állami gazdaságokról készült kimutatást tartalmazza a 4. melléklet.)

5.3.1.2 Földtulajdon változások

Az állami gazdaságok kezelésében az átalakulást megelőzően 947262- ha termőterület tartozott, amelyből az

- I- es kárpótlási földalapba	275673 ha,
- a dolgozói (20 Ak-s) földalapba	57048 ha,
- tanüzemi célra átadott	110084 ha
- decentralizációs vagyoneértékesítéshez	155455 ha,
- pótlólagos kárpótlási földalapba	85627 ha került

Összesen: 584887 ha földterület
privatizációjára került sor, amely a kiinduláskori összterület 61,7 %-át képezte. A

fennmaradó 362375 ha terület a tartós tulajdonhányadú és a teljeskörűen privatizálásra kerülő részvénytársaságok működéséhez szükséges földalapokat biztosítja.

Amint az eddigi elmondottakból is kitűnik, az állami gazdaságok esetében az eddigiéknél kisebb jelentősége volt a *külföldi tőkének*. A külföldi tőke részvételével csak két állami gazdaság privatizációjára került sor.

A Balaton-nagyberek Ág-nál - Hubertus Rt - a külföldi befektető tőkeemelésével jutott többségi tulajdonhoz (311 millió Ft).

A Szekszárdi Mg. Kombinát Rt-vé történő átalakulása során 627 millió Ft jegyzett tőkével alakult, amely a dolgozói kivásárlásokkal egybekötött tőkeemelés követően 693 millió Ft-ra nőtt. Az Rt tőkeszerkezetének az összetétele: 10 % dolgozói részvény, 3 % önkormányzati tulajdon, a többi részvény pedig egy német szakmai befektetőé.

A kombinát tulajdonképpen már a korábbi években felkészült a privatizációra. Egyes tevékenységi köröket a privatizáció előtt leválasztottak és értékesítettek.

Az Rt. megalakulását megelőzően, a tevékenységi kör szűkítéséhez kötötten jelentős létszámleépítésre került sor. (Az 1989. évi 741 főről, 320 főre csökkent a létszám.)

Az Rt vezetése a "megtisztított" termelési szerkezetet - elsősorban a kombinát számára korábban is meghatározó súlyú gabona-hús, valamint a szőlő-bor vertikumot - fenn kívánja tartani a jövőben is. A Szekszárdi Mg. Kombinát maga kereste a partner céget, melyhez egy korábban érdeklődő befektetni szándékozó kanadai személyen keresztül jutottak el.

A szekszárdi privatizációs példa azt sejteti, hogy a külföldi befektetők feltehetően nemcsak egy-, két üzemet vásárolnak majd meg, hanem a termelési szerkezet racionalizálása utáni teljes gazdaságot. A földet pedig az államtól bérlik. Az állami gazdaságok privatizációjánál - valósuljon az meg akár külföldi, akár hazai tőkével - kérdéses, hogy az egyes tevékenységi körök önmagukban életképesek-e. Ha nem, akkor ugyanis semmilyen privatizációs eséllyel nem rendelkeznek. Másrészt a külföldi befektető számára minden bizonnyal nem lesz

vonzó egy kisebb üzem önmagában történő megvétele. E területen az a megoldás látszik célszerűnek, hogy az állami gazdaságok vagyonának teljes egészét, de legalábbis nagyobb részét egyben privatizálják, az egyes vertikumok tevékenységéhez szükséges földterületet pedig a befektető bérelni fogja.

Az ilyen formában történő privatizációk esetében az egyes gazdaságok meglévő belső vertikálitása is fenntartható volna.

5.3.2 Az élelmiszeripar privatizációja

Az *élelmiszeripari* vagyonnal több mint az 50 %-át privatizálták az eddigiek során, mely a nemzetgazdaság össz privatizációs bevételeinek az említettnél nagyobb részarányát jelenti. A vállalatok számát alapul vevő privatizációs statisztika az elmondottnál szerényebb képet mutat.

Az élelmiszeripari privatizációs mértékének az értékelése céljából érdemes az iparágak az iparon belüli, illetve a nemzetgazdaságon belüli súlyarányát vizsgálni. Az élelmiszeriparban volt található 1991-ben az ipari állóeszközök 13,6 %-a.¹⁷ (19. táblázat) Az élelmiszeripar adta 1991-ben az ipar bruttó termelésének a 21,2 %-át, 1992-ben pedig a 23,8 %-át. (20. táblázat)

19. táblázat

Állóeszközök bruttó értéke (1991. év)

Me.: %

Megnevezés	Iparon belül	Anyagi ágakon bel.	Anyagi+nem anyagi ág össz.
Élelmiszeripar	13,6	6,7	6,4

Forrás: Gazdaságstatisztikai Évkönyv KSH, 1992.

¹⁷ A KSH (Gazdaságstatisztikai Évkönyv) a későbbi évek tekintetében a feldolgozó iparágak állóeszköz-értékének csak az együttes adatait szerepelteti és így nem részletezi az élelmiszeriparét sem.

20. táblázat

Az élelmiszeripari termelés alakulás, valamint aránya az ipari termeléshez viszonyítottn¹⁸

Megnevezés	Megoszlás			Index	
	Ipar összesen = 100 %			1985 = 100 %	
	1990	1991	1992	1993	1994
Élelmiszer- ipar	20,4	21,2	23,8	95,5	83,5

Forrás: Gazdaságstatisztikai Évkönyv KSH, 1994.

A 14., valamint a 15. táblázat adataiból a következő főbb következtetéseket vonhatjuk le:

Az élelmiszeripar az iparon belüli állóeszköz arányához viszonyítottan jelentősebb részt képvisel az ipari termelésből, részesedési aránya. 1990-1992 között növekvő tendenciát mutat. Az adatok részben az élelmiszeriparnak az ipar egészéhez viszonyított mérsékeltebb állóeszköz-igényességére utalnak, részben arra, hogy az élelmiszeripar termelése a szóban forgó időszakban az ipar egészéhez viszonyítottan mérsékeltebben csökkent.

Annak, hogy 1992-ben az 1991. évihez viszonyítottan 13 %-al csökkent az élelmiszeripar termelése, elsősorban a keleti, nagymértékű piacvesztés az oka. Egyes szakágazatok esetében, például a hús-, a tej és a konzerviparnál azonban már 1991. évben is voltak értékesítési gondok, amelyek visszahatna az alapanyag

¹⁸ A termelési érték az iparba sorolt szervezetek tevékenységének a termelési értéke, ami tartalmát tekintve eltér a korábbi évek azonos mutatójától. A termelési érték számítása jelenleg úgy történik, hogy az ipari tevékenység értékesítési árbevételét korrigálják a saját termelésű ipari készletek állományváltozásával.

termelésre tovább mélyítették az 1992. évtől már iparági összesenben jelentkező termelési- értékesítési válságot.

Az a tény tehát, mely szerint a privatizációs bevételeknek 1991-1992-ben csaknem a fele az élelmiszeriparból származott - annak ellenére, hogy az ipárnak a nemzetgazdaság bruttó állóeszköz-értékén belül nem túl jelentős a részaránya - e területnek a privatizáció szemszögéből való fontosságát bizonyítja. A hazai élelmiszeriparban lényegesen gyorsabban zajlott az eddigiek során a privatizáció, mint más ágazatokban.

A 139 állami vállalat a felszámolás alatt levők kivételével társasággá alakult. ezen vállalati körből 50 %-ot meghaladó mértékű a privatizáció.¹⁹

Az összes volt állami élelmiszeripari vagyon tulajdonosok szerinti megoszlását tartalmazza a 2. ábra, a részlegesen, vagy teljesen privatizált ugyancsak volt állami élelmiszeriparét a 3. ábra.

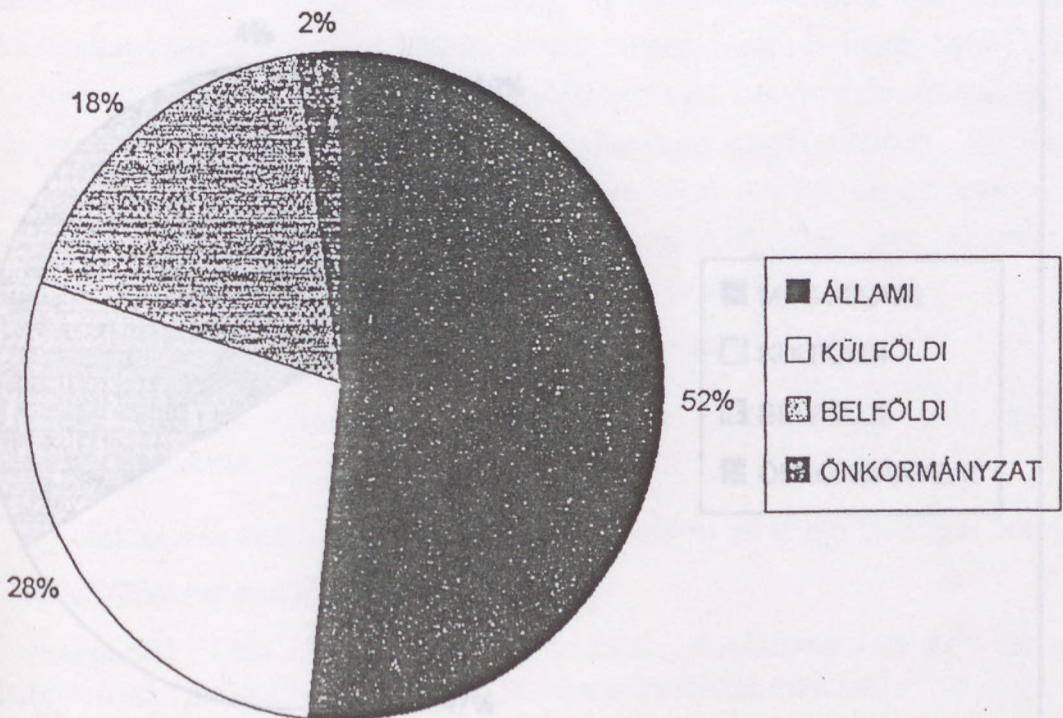
Az élelmiszeripari szakágazatok - volt állami vállalatok - privatizációjának az állásáról ad tájékoztatást az 5. melléklet. Az adatokból megállapíthatjuk, hogy három szakágazat - a *sör*, az *édes-*, valamint a *növényolajipar* - a vállalatok számát tekintve *teljes mértékben privatizálásra került*. Az előbbieket értelmében *igen jelentősnek tekinthető a cukor, a szesz és a dohányipar privatizációja*. Ugyancsak a vállalatok számát tekintve *ötven százalék körüli a privatizáció foka a sütő-, a konzerv-, valamint a baromfipar esetében*. Szintén három szakágazat - *gabona-, a hús-, valamint a tejipar* - esetében viszont csak *mérsékelten haladt előre a privatizáció*.

A privatizáció által érintett vállalatok számát tekintve összességében tehát mintegy ötven százalékos az előrehaladás.

A privatizált élelmiszeripari társaságok jegyzékét, a befektetők nevét tartalmazza a 6. sz. melléklet. A már privatizált, illetve a még nem privatizált társaságok tőkeösszetételét, valamint tulajdonosi szerkezetét a 7. melléklet tartalmazza.

¹⁹A privatizált élelmiszeripari vagyon tekintetében eltérő statisztikákkal találkozhatunk. A Földművelésügyi Minisztérium (FM) kimutatásaiban a volt állami - MÉM, majd FM felügyeletű - élelmiszeripar adatai szerepelnek. Az Állami Vagyonügynökség privatizációs vállalati körébe a volt tanácsi - például sütőipari - vállalatok is beletartoznak. A privatizált szervezetek adatai tekintetében legátfogóbbnak nevezhető KSH és AKII adatok viszont valamennyi magántulajdonban levő szervezetet magukban foglalnak.

AZ ÖSSZES ÉLCELMŐSZERIPARI VAGYON MEGOSZLÁSA

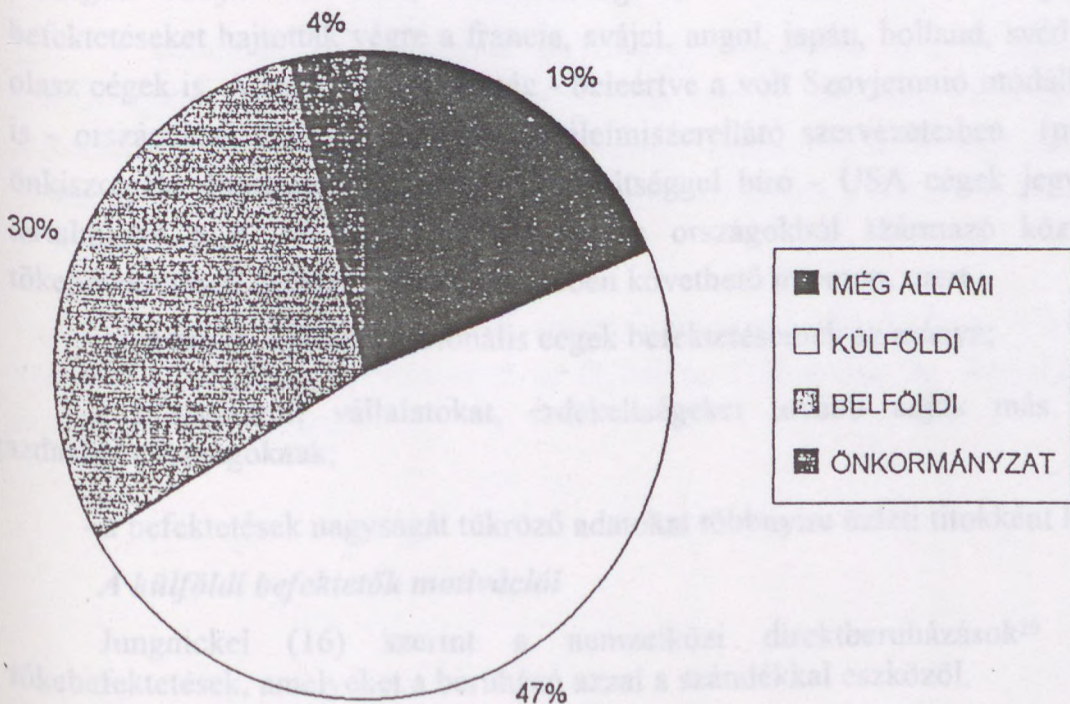

ÖSSZES:	125613 MFT	100 %
ÁLLAMI:	65233 MFT	52 %
KÜLFÖLDI:	35466 MFT	28 %
BELFÖLDI:	22177 MFT	18 %
ÖNKORMÁNYZAT:	2737 MFT	2 %

5.3.2.1 A külföldi tőke élelmiszeriparban

3. ábra

A TELJÉSEN VAGY RÉSZLEGESEN PRIVATIZÁLT
ÉLELMISZERIPARI VAGYON MEGOSZLÁSA

ÖSSZES:	74208 MFT	100 %
MÉG ÁLLAMI:	13828 MFT	19 %
KÜLFÖLDI:	35466 MFT	47 %
BELFÖLDI:	22177 MFT	30 %
ÖNKORMÁNYZAT:	2737 MFT	4 %

5.3.2.1 A külföldi tőke élelmiszeriparban

A külföldi tőke súlya - amint azt a 2., valamint a 3. ábrán feltüntetett adatokból is megtudhatjuk - az élelmiszeriparunkban már részarányánál fogva is nagy jelentőséggel bír.

A különböző preferenciákat nyújtó, ösztönző gazdaságpolitika, a liberális eljárási rendszer - 100 %-os külföldi tulajdonú társaság alapításához sem kell engedély! -, valamint az ország viszonylagos politikai-társadalmi stabilitása következtében a külföldi befektetők számára Magyarország az első számú célpont a közép- és kelet-európai térségben. Az 1993. év végére a halmozott beruházások értéke 7 md · \$ körüli (1989-ben 0,6 md \$, 1990-ben 1 md \$, 1991-ben 1,7 md \$, 1992-ben 1,8 md \$, 1993-ban előzetesen 2,0 md \$). A legnagyobb befektető országok listáját az USA, Németország és Ausztria vezeti, de jelentős befektetéseket hajtottak végre a francia, svájci, angol, japán, holland, svéd és az olasz cégek is. A kelet-európai térség - beleértve a volt Szovjetunió utódállamait is - országainak élelmiszeriparába és élelmiszerellátó szervezeteiben (például önkiszolgáló éttermek) jelenlevő - érdekeltséggel bíró - USA cégek jegyzékét tartalmazza a 8. sz. melléklet. Az egyes országokból származó közvetlen tőkebefektetések összege egyre nehezebben követhető nyomon, mert

- nő a multi- és transznacionális cégek befektetéseinek az aránya;
- a megvásárolt vállalatokat, érdekeltségeket tovább adják más külföldi gazdasági társaságoknak;
- a befektetések nagyságát tükröző adatokat többnyire üzleti titokként kezelik.

A külföldi befektetők motivációi

Jungnickel (16) szerint a nemzetközi direktberuházások²⁰ olyan tőkebefektetések, amelyeket a beruházó azzal a szándékkal eszközöl,

a) hogy a tőkét befogadó vállalat üzleti tevékenységére befolyást gyakorolhasson, vagy utóbbit megszilárdíthassa (például a vállalat nagyobb mérvű megvásárlása révén),

²⁰ E fogalomtól elkülöníti a nemzetközi irodalom a portfólió beruházásokat, amikor is a befektető fizikai valójában nincsen jelen a külföldön lévő vállalatnál, hanem csak a befektetett értékpapírjain keresztül létezik ott érdekeltsége.

b) a már ellenőrzött vállalat tőkealapját megnövelhesse (például hitel biztosítása vagy beruházási javakkal történő felszereltsége révén,

c) illetve, hogy egy új vállalatot alapítson.

Jahrman (17) a külföldön történő beruházások főbb motivációit a következők szerint csoportosítja:

- értékesítés-orientáció (a külföldi piac kiterjesztése);
- beszerzés-orientáció (a biztos nyersanyag háttér megteremtése);
- költség-orientáció (például az olcsóbb munkaerő kínálat kihasználása);
- környezet-orientáció (a kedvező adózási és jogi keretfeltételek igénybevétele).

A külföldieknek a magyar élelmiszer gazdaságban történő beruházási szempontjából az eddig szerzett tapasztalatok szerint leginkább az értékesítés-orientáció bír nagy jelentőséggel. Az ezt követő szempontok a költség-orientáció, valamint a környezet-orientáció, de némi motiváló erővel a beszerzés-orientáció is rendelkezik.

Az eddigi tőkemozgásokból egyértelműnek mondható, hogy a külföldi befektetők érdeklődését elsősorban az élelmiszer-feldolgozás és -kereskedelem keltette föl. (21. táblázat)

Forrás: KSH

3.3.2.2 A külföldi tőke az élelmiszeriparban

Az élelmiszeriparban jelenlévő külföldi tőkére vonatkozó rendelkezésre álló adatok meglehetősen hiányosnak tekinthetők. Ennek részben oka, hogy az ÁVÜ-ek (és az ÁVÜ Rt-ek) az adatgyűjtés elsősorban a privatizált - korábban állami tulajdonban volt, majd átalakult - társaságokra terjed ki, és nem foglalja magába a decentralizációs privatizáció során leválasztott egységek adatait, nem tartalmazza továbbá a "zöld beruházással" létesített társaságok adatait sem, az FM adatszolgáltatás pedig csak a volt állami élelmiszeriparra terjed ki, amely viszont nem foglalja magába az új, volt tanácsai élelmiszeripart.

21. táblázat

A külföldi részvétele 1990 és 1992 között alakult gazdasági társaságok száma és a befektetett tőke nagysága

Megnevezés	A szervezetek		A devizában befektetett törzstőke		Az egy szervezetre jutó külföldi befektetés	
	száma	%-os megoszlása	milliárd Ft	% -os megoszlása	millió Ft	az átlag %-ában
Feldolgozóipar	2549	18,8	76,5	61,8	30,0	329
ebből: gépipar	1016	7,5	22,3	18,0	21,9	241
vegyipar	252	1,9	10,0	8,1	39,5	434
könnyűipar	674	5,0	7,5	6,1	11,2	123
élelmiszeripar	278	2,1	28,2	22,8	101,5	1115
Építőipar	998	7,4	6,4	5,2	6,4	70
Mezőgazdaság	182	1,3	1,3	1,1	7,4	81
Kereskedelem	7079	52,2	17,2	13,9	2,4	26
Szolgáltatások	2264	16,7	17,1	13,8	7,6	83
Összesen	13557	100,0	123,7	100,0	9,1	100

Forrás: KSH

5.3.2.2 A külföldi tőke az élelmiszeriparban

Az élelmiszeriparban jelenlévő külföldi tőkére vonatkozó rendelkezésre álló adatok meglehetősen hiányosnak tekinthetők. Ennek részbeni oka, hogy az ÁVÜ-nek (és az ÁVÜ Rt.-nek) az adatgyűjtése elsősorban a privatizált - korábban állami tulajdonban volt, majd átalakult - társaságokra terjed ki, és nem foglalja magába a decentralizációs privatizáció során leválasztott egységek adatait, nem tartalmazza továbbá a "zöld beruházással" létesített társaságok adatait sem, az FM adatgyűjtési köre pedig csak a volt állami élelmiszeriparra terjed ki, amely viszont nem foglalja magába az un. volt tanácsi élelmiszeripart.

A külföldi tőke jelenléte a magyar élelmiszeriparban

Szervezetek	Vállalatok	Jogi személyiségű gazdasági társaságok	Szövetkezetek	Egyéb szervezetek	Összesen
Összes szervezet	89	1307	51	69	1516
Vegyes tulajdonú szervezet	0	269	0	2	271
Vegyes tulajdonú szervezet adatai az összes szervezet %-ában					
- szervezetek száma	0	20,6 %	0	2,9 %	17,9 %
- saját tőke értéke	0	64,1 %	0	82,1 %	49,2 %
- létszám	0	41,3 %	0	32,7 %	25,5 %
- jegyzett tőke	0	61,4%	0	85,4 %	47,7 %
Külföldi tőke részesedése					
- az összes szervezet jegyzett tőkéjéből	0	41,4 %	0	83,1 %	32,7 %
- a vegyes tulajdonú szervezetek jegyzett tőkéjéből	0	67,5 %	0	97,3 %	68,6 %

Forrás: (...41.)

23. táblázat

A külföldi tőke aránya az egyes élelmiszeripari tevékenységi körök szerint
(1992-es mérlegadatok alapján)

Me.: %

Tevékenységi kör	A külföldi tőke aránya	
	az összes szervezet	a egyes tulajdonú szervezet
	jegyzett tőkéjéhez viszonyítva	
Húsipar	15,6	54,6
Baromfiipar (feldolgozás)	9,0	21,6
Gyümölcs- és zöldségfeldolgozás	20,7	72,4
Növényolaj-gyártás	96,4	98,0
Tejtermék előállítás	29,0	90,2
Malomipari tevékenység	1,2	38,1
Keményítőgyártás	67,3	67,6
Takarmánygyártás	4,4	40,2
Sütőipari tevékenység	23,2	74,9
Cukoripar	27,7	32,7
Édesipar	90,8	95,7
Tésztagyártás	0,4	50,0
Szesz- és szeszitalgyártás	51,9	65,7
Boripari tevékenység	24,8	81,7
Söripar	31,6	60,1
Üdítőitalipar	36,2	81,7
Dohánytermékek gyártása	96,0	96,1
Egyéb élelmiszergyártás	75,8	95,9
Összesen	32,7	68,6

Forrás:(41)

A külföldi tőke beáramlása a magyar élelmiszer-feldolgozásba 1993-ban tovább gyorsult. A mérleget készítő szervezetek előzetes adatai (AKII) alapján, az élelmiszeripari szervezetek összes jegyzett tőkéjéből a külföldiek aránya

meghaladta a 30 %-ot, a vegyestulajdonú szervezetek jegyzett tőkéjének pedig csaknem a 70 %-át képezi a külföldi tőke. A vegyestulajdonú szervezeteken belül az élelmiszergyártás 18 tevékenységi köréből 15-ben a külföldi tőke részaránya meghaladja az 50 %-ot. Ez pedig arra utal, hogy a külföldi befektetők szinte minden esetben igyekeznek többségi tulajdonhoz jutni az általuk érintett társaságnál. Egyes esetekben, mint például a cukoripar esetében a többségi szavazati jogot a kisebbségi tulajdonhányad mellett a vételi szerződésben foglaltak alapján kötötte ki a külföldi befektető.

A KSH-tól származó előzetes információink szerint 1993 harmadik negyedév végéig az élelmiszer-feldolgozás területén már 422 vegyes vállalat tevékenykedett.²¹ E szervezetek jegyzett tőkéje 117,3 milliárd Ft, melyből a külföldi tulajdon 80 milliárd Ft, tehát a külföldiek részesedése az élelmiszeripari (vegyes tulajdonú!) vagyomból 68,2 %-os.

A külföldi tőke szerepére, jelentőségére vonatkozó részletesebb információkat a volt, un. állami élelmiszeriparhoz tartozó vállalatokkal összefüggésben szerezhettünk. E vállalati kör szinte 100 %-ig az ÁVÜ illetékességi körébe tartozik és csak néhány - pontosabban négy - vállalatnál gyakorolja a tulajdonosi jogokat az ÁV Rt.

Az elérhető információs rendszerben az ÁVÜ-höz és az ÁV Rt-hez tartozó vállalatok privatizációja csak az Rt-k részvényeinek az értékesítése, illetve a Kft-k létrehozása során figyelhető meg. A decentralizáció során, illetve a felszámolási eljárás alapján értékesített vagyon mint privatizáció nem kerül kimutatásra. (A decentralizációs privatizációnál a törzstőkénél nem szerepel az a vagyonrész, amelyet privatizálni kívánnak, könyvvitelileg azt a tartalékvagyonban tüntetik fel.) Az ÁVÜ-höz eredetileg 162 élelmiszeripari vállalat tartozott.

Az ÁVÜ összesen 401 egység decentralizációs formában történő értékesítését hirdette meg. A felkínált vagyonnak hozzávetőlegesen az 50-60 %-a kel el 1993. végéig. A befolyt összeg 40 md Ft.

²¹A KSH adatok a kettős könyvvitellel rendelkező élelmiszeripari szervezetekre vonatkoznak. E vállalati körbe nemcsak a hajdani élelmiszeripari vállalatok és az azokból levált szervezetek tartoznak, hanem pl. az ÁG-ok decentralizációs privatizációja során keletkezett és külföldi tulajdont is magába foglaló szervezetek is. A KSH adatgyűjtése azokra a szervezetekre is kiterjed, amelyek adott esetben csak jogi értelemben léteznek, de gazdálkodó tevékenységet már nem, vagy pedig még nem folytatnak. Ezzel szemben az AKII adatok a ténylegesen mérleget készített szervezeteket foglalják magukban.

Ha az átalakulással, a decentralizált privatizációval, a felszámolással összefüggő vagyonmozgás nehezen is áttekinthető, ha a vagyonértékelés, a törzstőke és tartaléktőke megoszlása, a tényleges eladási ár pontosan nem is ismerhető meg; ha a tovább eladás és tőkeemelés révén változó portfóliók napra készen nem is követhetők nyomon - a külföldi ellenőrzés mértékéről biztos, globális képet alkothatunk. Gyakorlatilag *teljesen külföldi ellenőrzés alatt áll az édesipar, a dohányipar és a növényolajipar*. Az 1993. év során *többségi külföldi érdekeltég alakult ki a keményítő-gyártásnál és a szesziparban; jelentős külföldi ellenőrzés a cukor-, a tej- és az üdítőitaliparban*. Szakágazati szinten *még nem számottevő* ez a szerep a hús-, *a baromfi- és a gabonaiparban*, bár egy-egy vállalat esetében (1.melléklet) ebben a szektorban is meghatározó a külföldi tulajdonos jelenléte.

Összességében tehát megállapítható, hogy a külföldi tőke egyrészt az un. jövedéki iparágak iránt tanúsít nagyobb érdeklődést, másrészt a jó piaci pozícióban lévő vállalatok iránt. A privatizáció körülményeit vizsgálva - támaszkodva az egyes vállalatoknál szerzett közvetlen tapasztalatokra - megállapíthatjuk, hogy a vállalati vezetésnek sok esetben igen komoly szerepe volt a vevő keresésében, de a vételi feltételek meghatározásában is. (Találkoztunk azonban olyan esetekkel is, amikor a privatizált vállalat igazgatója nem ismeri a vételi szerződést).²²

A külföldi befektetők túlnyomórészt szakmai befektetők. (Az általunk felkeresett, külföldi tőkével rendelkező vállalatok közül csak a Zalaegerszegi Hűtőipari Vállalatnál és a Bácsfűsnál található pénzügyi befektető, valamint a Möbius Húsipari Rt-nél). Az elmondottak visszavezethetők az ÁVÜ pályázati kiírási feltételeire is, melyekben előnyként tüntetik fel, ha a befektető a privatizálni kívánt vállalat szakterületéhez tartozó.

A privatizációk során előfordul az egyszerű kivásárlásos forma (mint pl. a Zalaegerszegi Hűtőipari Vállalat esetében), de a külföldi tulajdonos a legtöbb esetben alaptőke emeléssel jut többségi tulajdonhoz. A két privatizációs alaptípus közül az élelmiszeripari vállalatok túlnyomó többségére jellemző forgótőke hiány miatt az utóbbi formát nevezhetjük kedvezőbbnek.

²²Az AKII-ban 1994 elején megjelent: "A külföldi tőke megjelenése a magyar élelmiszergazdaságban" c. tanulmányhoz (szerzők: Alvincz J.;- Tanka E.;- Udovecz G.), több mint 30 interjút készítettünk külföldi tulajdonnal működő társaságoknál. A hivatkozás ezen interjúkon nyugszik

A többségi külföldi tulajdonú vállalatoknál 10 % körülire tehető általában a kedvezményes dolgozói részvények mennyisége és a kismértékű, csak a később privatizált vállalatoknál előforduló önkormányzati tulajdon mellett egy mértékében jelentősebb, de szavazati súlyát tekintve csekély arányú ÁVÜ részvény is "visszamaradt", elsősorban kárpótlási célokra.

Egyes tapasztalatok szerint a tőkeemeléses privatizációk vonzóerőt jelentenek a kárpótlási jegyekkel rendelkezők számára és ilyen formában egy más jellegű nemzetgazdasági probléma megoldásához - nevezetesen a kárpótlási jegy felesleges levezetéséhez - is hozzájárulnak e privatizációk.

Ugyanakkor a kisebb mértékű visszamaradó ÁVÜ kezelésű tulajdont kárpótlási jegyek tulajdonosain kívül másnak igazából nem is lehet kedvezően értékesíteni. Azt a későbbiek során általában a külföldi befektető vásárolja meg számára igen kedvezményesen, vagy pedig részben holt tőke marad az állam szempontjából.

A privatizáció módját tekintve kezdetben - elsősorban a spontán privatizáció időszakában - elsősorban vállalati kezdeményezésekkel találkozhattunk. A későbbiekben a vevő keresésében az ÁVÜ is tevékenyen résztvett.

A befektetések formáját tekintve találkozhatunk egyszerű kivásárlásos formával. Az állami vagyon részbeni vagy teljes megvásárlása mellett olykor a tőkeemelés is - több esetben az előbbiekkal kombinálva - komoly szerepet játszik. Az alaptőke emeléssel többségi tulajdonhoz jutott külföldi befektető az első lépcsőben éppen csak túl kívánja lépni az 50 %-os tulajdonhányadot jelentő küszöböt. Ilyen formában egy körülbelül, 1 milliárd Ft.-ra becsült vagyoneértékű vállalat esetében átlagosan 300 millió Ft törzstőke emeléssel jut többségi tulajdonhoz a külföldi befektető. A társaság jövőbeli működése szempontjából tehát csak ez az igazi pénztöbblet.

A külföldi befektetők a részvényeket nem mindig névértéken vásárolják meg, hanem a legtöbbször annál alacsonyabb árfolyamon. Figyelembe véve annak a lehetőségét is, hogy a vagyoneértékelés nem jelent egyértelmű garanciát a vállalat

tényleges piaci értékének a meghatározására, esetenként igen olcsón szerez többségi tulajdonhányadot a külföldi vásárló²³

Külön említést érdemelnek még a vételi feltételek részét képező szerződésben is rögzített, de olykor csak szóban elhangzó, a vállalat, illetve annak jövőbeli tevékenységével összefüggő különböző "garanciák" (pl. a külföldi befektető három évig a termelés fejlesztése érdekében visszaforgatja a nyereséget, támaszkodik a hazai alapanyag-termelésre, nem eszközöl belátható időn belül létszámleépítést, a műszaki fejlesztésekre meghatározott idő alatt meghatározott összeget fordít, nem fejleszt vissza a termelést stb.)

Ismereteinek szerint a garanciák igazából nemigen léteznek. Ugyanis a szerződésekben nem kötik ki a szerződésszegés esetén foganatosítható szankciókat²⁴

5.3.3 A külföldi tőke helyzete az élelmiszer nagy- és kiskereskedelemben

5.3.3.1 .Nagykereskedelem

A jelenleg Magyarországon működő 14 állami alapítású nagykereskedelmi (demigrosz kereskedelmi) vállalat közül 3 többségi külföldi - Alfa Fűszért, Duna Fűszért, Douwe Egberts Compact Rt) és egy többségi magyar tulajdonban (Halért Kft) van. A többi Fűszért vállalat közül 9 többségi állami tulajdonú részvénytársaságként, egy pedig állami vállalatként működik.

5.3.3.2 Kiskereskedelem

1990. év végén 53 állami kereskedelmi vállalat (társaság) foglalkozott élelmiszer kiskereskedelmi tevékenységgel. (A KSH besorolása szerint e vállalatok közül 40 kiskereskedelmi, 13 pedig nagykereskedelmi besorolású).

E vállalatok közül 1993. szeptember 1-én

- 6 még állami vállalatként

²³Az ÁVÜ üzleti titokra hivatkozva nem szokta közölni, hogy milyen árfolyamon történt a részvényértékesítés.

²⁴A Gazdaságkutató Intézet által nem élelmiszeripari vállalatoknál végzett vizsgálatok szerint a magyar privatizáció során volt már rá példa, hogy a külföldi befektető nem tartotta be az ígéreteit, de vele szemben mégsem volt szankcionálási lehetőség. A sokkterápiásnak nevezhető kelet-német privatizációkor komoly büntetéseket kell fizetnie annak a befektetőnek, aki nem tartja be az ígéreteit, de esetleg az addigi teljes befektetett vagyonát is elveszítheti a szerződésszegése miatt.

- 47 társaságként működött.

Ez utóbbi csoportba tartozó vállalatok közül

- 10 többségi külföldi tulajdonú

- 3 többségi magyar magántulajdonú

- 34 többségi állami tulajdonú.

Tőkearányt alapul véve a magyar élelmiszer kereskedelemben jelenlévő külföldi tőke mértéke jelenleg még a 20 %-ot sem éri el, becslések szerint 10-12 %-ra tehető.

Az eddig lezajlott valamennyi privatizáció - a Bonbon Rt és a Csemege Julius Meinl kivételével - ÁVÜ kezdeményezésű volt. (Pályázat kiírására azonban a Csemege-nél is sor került).

A befektetők közül a Pankl and Hoffmann, valamint a Global TH kivételével valamennyi szakmai befektető. (A Pankl and Hoffmann pénzügyi befektetők szerezték meg a többségi tulajdoni jogot a Bácsfű Rt-nél és a Möbius Húsipari Rt-nél is).

Az elmúlt év közepén idehaza elindult egy "mozgalom", melynek célja, hogy megakadályozza a hazai termékek kiszorulását a boltokból.²⁵ Ennek hatására az ÁVÜ 1993. évben már nem is értékesített külföldiek részére élelmiszerkereskedelmi egységet. Az egyetlen kivétel a Közért Vállalat volt, de itt nem a teljes kereskedelmi egység, hanem csak egyes - igaz viszont hogy a meghatározó súllyal bíró - boltok értékesítéséről van szó. Az osztrák Billa cég raktárakat vásárolt Magyarországon (nem üzleteket), de abból a célból, hogy a későbbiek során bekapcsolódhasson az élelmiszer-kereskedelembé.

²⁵A Csemege Julius Meinl vezérigazgatója szerint esetükben nincs összefüggés a külföldi által történt privatizáció és az általuk forgalmazott import élelmiszer mennyiség növekedése között. A külföldi élelmiszerek döntő többsége nem a saját (Csemege Meinl) közvetlen importjából származik, hanem egyéb, vállalaton kívüli forrásokból. Megítélése szerint a közvetlen import összforgalmukon belül csak mintegy 3-4 %-ra tehető.

6. A KÜLFÖLDI TŐKE MEGJELENÉSÉNEK INDOKOLTSÁGA ÉS ELVI KOCKÁZATAI

Több, egybevágó becslés szerint a mezőgazdaság elmaradt és az újonnan jelentkező fejlesztési igényeinek kielégítéséhez legalább 220 md Ft-ra lenne szükség. Ebből az összegből belátható időn belül biztosan hiányzik legalább 100 md Ft, amit külső forrásból kell majd pótolni. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar tőkehiányát (főleg forgótőke-hiányát!) tehát tények támasztják alá. Ez a körülmény - a privatizációs kereslet gyengesége mellett! - önmagában is szükségessé teszi a külföldi beruházásokat, amennyiben az élelmiszergazdaság versenyképességét meg akarjuk őrizni. Ezzel egyenrangú feladat azonban a piaci és a strukturális alkalmazkodás szellemi, szemléleti feltételeinek gyorsütemű megteremtése. Olyan vállalat-vezetési gyakorlat meghonosítása, amely a kiváló minőségű termékek előállítását evidens követelménynek tekinti, s figyelmét, erőfeszítéseit a piac-szerzésre, a piaci részesedés növelésére összpontosítja.

A mai magyar élelmiszergazdaság nem csak tőkehiánnyal, hanem orientációs zavarokkal küzd, amely jelenleg féloldalas alkalmazkodásban nyilvánul meg. Piaci esélyeink valós megítélését ellentétes irányba mutató jelenségek, a felesleget és hiányt egyszerre sugalló helyzetek nehezítik. Mind a mezőgazdaság, mind pedig az élelmiszeripar számottevő jelenleg kihasználatlan kapacitással (munkaerő, föld, ültetvények, istállók) rendelkezik, miközben - ez is tény - a termelőalapok megújításához a mezőgazdaságban és a feldolgozó szférában is (a már említett nagyságrendben) hiányoznak a fejlesztési források.

Hasonlóan zavarba ejtő a kép a termékek piacán. Egyszerre okoz gondot némely agrártermék eladása és más portékák iránti kereslet kielégítése. A féloldalas alkalmazkodás során tehát megbomlott a lefelé és a felfelé vívő áramlatok egyensúlya, mert a kiszelektáló erőket nem pótolják kellő gyorsasággal a helyettesítő folyamatok. A jelenlegi magyar élelmiszer-gazdaság a keleti és a hazai piacok részbeni elvesztésére egyelőre leépítéssel válaszol. A kárpótlás elhúzódása, az átalakulás és a privatizáció miatti bizonytalanság szintén hátráló reakciókat váltott ki. Mindez a defenzív, erőgyűjtő magatartás addig tart, amíg a megszokott piaci, integráló erők helyébe nem lépnek új mechanizmusok, új orientáló és piacszervező tényezők. Az alkalmazkodás, a megújulás végbemehet öntanulási folyamat eredményeként is. Ez azonban nyilvánvalóan sok időt venne igénybe.

Kézenfekvő és gyorsabb megoldásnak tűnik, ha a korszerű, versenyképes piaci és vezetési ismeretek - a tőkével együtt - külföldről kerülnek át a magyar élelmiszergazdaságba. *A külföldi tőke befogadásának* - sőt, a beáramlás ösztönzésének - *ez a gazdasági és szellemi multiplikátor-hatás lehet az alapvető indokoltága, illetve* - a magyar gazdaság szempontjából - *ez tekinthető tartós, értékes hozadéknak.*

A privatizáció főbb kockázati tényezői között elsősorban a következő szempontokat kell megemlíteni:

1. A tőkekivonás veszélyei (esetei)

A tőke kivonását eredményező esetek közé nem soroltam az értékmeghatározást, pontosabban azokat az eseteket, amikor a vételár minden bizonnyal nem érte el a kívánt szintet. Ez esetben ugyanis elsősorban arról van szó, hogy a kelletténél kevesebb tőke áramlott be az országba.

A tőkekivonás esetei - teljeskörűség nélkül - vázlatosan a következőkben foglalhatjuk össze:

a) A tőkekivonás lehetséges esete, amikor a keletkezett nyereség túlnyomó részét a többségi tulajdonnal rendelkező külföldi befektető nem forgatja vissza a termelés érdekében, hanem annak felosztása mellett dönt. Ilyen magatartást tapasztaltam az egyik pénzügyi befektető által privatizált vállalatnál.

b) Ugyancsak a tőkekivonás teljesen jogszerű esetének nevezhetjük a külföldi befektető adó és egyéb pénzügyi kedvezményeiből származó előnyeit, melyek tulajdonképpen a költségvetést bevételi oldalról terhelik.

c) Tőkekivonást eredményez, amikor a multinacionális cég a többségi tulajdonú vállalatánál előállított és általa külföldön forgalmazott termék export árát igen alacsonyan határozza meg. Ez esetben idehaza a vállalatnál szükségszerűen csak igen csekély nyereség képződik. A tőkekivonás ez esetben tehát az exporton illetve az exportált termék árán keresztül valósul meg.

Az említett eset a külföldi befektetők egyik jellegzetes magatartásformájára utal. Nevezetesen arra, hogy feltehetően az adóbefizetést, valamint az osztalékfizetést megkerülendő a befektetők "menet közben" eltüntetik a profit egy részét.

Tőke kivonást eredményeznek azok az esetek is, amikor a külföldi befektető terméket importál alacsony áron, majd azt idehaza magas áron értékesíti.

d) A tőke kivonás rejtettebb formájának számít az álmegehitelzés (back to back ügyletek). Ennek egyik formája, amikor a külföldi befektető például törzstőke emelés címén pénzt hoz be az országba, melyet a privatizált vállalat nevén bankban helyez el. E fedezetre nemzeti valutában pénzt vesz fel, és ebből finanszírozza például a termékfejlesztést. A felvett pénz kamata megjelenik az "új" külföldi márkájú termék árában. A befektető haszna a fedezet pénz után fizetett kamat.

e) Az előző esethez hasonló tartalmú példával egy olyan vállalatnál találkoztam, ahol a külföldi befektető a törzstőke emelését a pénzben kifejezett szellemi termék (know-how) behozatalán keresztül hajtotta végre. Az ügylet olyan formában bonyolódik, hogy a "behozott szellemi termék" - gyártási eljárás - nem válik a társaság tulajdonává, hanem azt licenszként a szellemi termék fedezeteként szolgáló összeg felhasználásával bérlő. A licenszszerződés lejártával a magyarországi vállalat a kamatokkal növelt összeget fizeti vissza az anyavállalatnak.

2. A tőke kivonás esetén kívül a *külföldi tőkével végbemenő privatizáció kockázati tényezői* között még a következőket kell megemlítenünk:

a) Ugyancsak fennáll annak a veszélye is, hogy egyes foglalkozáskultúrák - szakmák - a multinacionális cégek és azok termékei széleskörű térnyerése következtében a hozzájuk - mármint a korábbi hazai termékhez - kötött alapanyag háttérrel együtt teljesen eltűnnek. (Gondoljunk csak a külföldi üdítőitalok elterjedésére, aminek következtében például málnaszörpöt gyakorlatilag nem is árusítanak. Ezzel együtt egy növénytermelési kultúra is teljesen a háttérbe szorult.)

b) A külföldi tőke működésétől joggal várható el, hogy piacot hozzon, piacot bővítsen. Ezzel szemben a befektető prioritásai között előkelő helyen áll a piacszerzési motiváció. Nem alaptalan a félelem, hogy a tőke-behatolás, a magyar vállalatok megszerzése - bizonyos esetekben - pusztán ezzel a céllal valósul meg. Elképzelhető olyan "rendezés", amely során adott profilban csökken a késztermékek behozatala, de ezt sokszorosán felülmúlja a félkésztermékek, a különböző segéd- és adalékanyagok importja. Ezzel rokon eset, ha az akció lényegében más, kontingentált külföldi piac kerülő úton (magyar címen) történő megszerzésére irányul. Az egyoldalú előny veszélye itt végeredményben

piacvesztésben, a magyar munkaerő foglalkoztatási esélyeinek csökkenésében nyilvánulhat meg.

c) Az ún. karvaly-tőkének, az azonnali, szinte bármilyen áron való profit-szerzésre törő tőkének reális lehetősége nyílhat *viszonylag jól működő vállalatok lezsarolására*. Ez olyan esetekben képzelhető el, amikor a szóban forgó cég biztos piaccal, bevezetett termékkel rendelkezik, de átmeneti (forgó) tőkehiánya és alacsony jövedelmezősége miatt relatíve olcsón kelt el.

Adott helyzetben a gyors megtérülésre játszó befektető a jövedelmezőség-javítás könnyű, de brutális lehetőségeit - radikális létszámleépítés, nyersanyagárak leszorítása, output árak emelése - ragadja meg elsősorban. Ehhez párosulhat a pótlási és fejlesztési feladatok elhanyagolása, sőt az elvileg erre a célra kipróbált források át/el/csoportosítása. Az eredmény: a befektetett tőke gyors, magas hozamú megtérülése az egyik oldalon, s egy lepusztított, legyöngült vállalat a másik oldalon. Ebben az esetben nyilván szintén nem tőkebevonásról van szó.

Hasonló következményekkel járhat olyan tőkecsoportosulás kvázi-monopolhelyzetbe jutása, amelynek a profit-maximalizálási érdeke megköveteli az árnövelési törekvések útjában álló kínálat (kapacitás!) kiiktatását. Erre a magatartásra különösen nagy a kísértés a szigorúan szabályozott (kvótás, engedélyköteles) részpiacok esetében. E lehetőség realitását nemcsak elvi megfontolások, hanem számos spanyol, német vagy belga cukorgyár példája támasztja alá, amikor is az új tulajdonos azért vásárolt, hogy - más meglévő gyárainak piaca és hatékonyságot szolgáló bővítése érdekében - likvidáljon.

Az ilyen típusú kapacitás-leépítés adott régióban azért jelenthet veszélyt, mert a kereslet-kínálati egyensúly globális helyreállításának terheit aránytalanul koncentrálja, esetleg éppen olyan térségbe helyezi át, ahol a piaci egyensúly eredendően biztosított volt. (A szóban forgó veszélyforrásról nálunk a növényolajipar és a cukoripar kapcsán esik elsősorban szó.)

d) Állandó, s kivédhetetlen kockázatot jelent olyan tőkés csoportok megjelenése, amelyek stratégiájában nem szerepel a társadalmi szempontok és az üzleti célok kompromisszuma, amelyek profit-érdeküket kíméletlenül racionálisan követik. Ilyenkor, amennyiben másutt kecsesetőbb kondíciók nyílnak meg, a tulajdonosok - akár áldozatok árán is - áthelyezik működésük színhelyét, mit sem törődve döntésük helyi következményeivel.

Ezek a kockázatok elviek, de adott feltételek között valóságosak is lehetnek. Kivédésükre léteznek viszonylag jó hatékonyságú kontroll-mechanismusok, de tökéletes védelem sehol a világon nincs. Tulajdonképpen - a külföldi tőke esetében - dupla kockázatról van szó: ha a befogadó ország stabil, "felfelé" tart, a befektetőknek is van bizalmuk, szinte egymást hozzák - ha megrendül a bizalom, tömegesen menekülnek el! *A ráció és az emóció az ő döntéseikben sem válik szét!*

Angol első tapasztalásai a jelenlegi vállalatok vezetői egyetemesen pozitívan minősítették. Az első tények, számadatok inkább emellett szólnak, hogy a teoretikusan eligondolható kockázati mechanismusok az eddigi gyakorlatban nagyjából nem léptek működésbe. Ugyanakkor - szintén a vállalat információk alapján - megállapítható, hogy a jelenlegi magyar információs (engedélyezés, bejelentési, regisztrációs, piac- és versenyszabályozási) rendszerből meg hiányoznak azok a hatékony kontroll-mechanismusok, amelyekkel a nem kívánatos (erőfölényes!) piaci helyzetek és a kellően nem tekintendő tőke- és jövedelem-áramlási folyamatok keletkezése megelőzhető lenne. A nem kívánatos negatívumokkal szemben, az interjúra vállalkozott vezető szakemberek előszeríven szokták az interjúvezetőket és változásokat említeni ki, amelyek *felgyorsítják a piaci alkalmazkodás folyamatát*, a vállalatok perspektívát eddig javítják a tőke működésének feltételeit, és erősítik a jövőbeni importál szembeni versenyképességet.

7.1 Vezetés, szervezet, létszám

A külföldi tulajdonos és az általa érvényesített követelmények megjelenése mindenképp a vállalat irányítás szemléletében hozott minőségi változásokat. A költség-érzékenység, a minőség, a piaci igények "mindenek felettiége" - a célok és az elvek szintjén - már korábban is elfogadott volt, most azonban *kevésbé ellenőrzött, napi gyakorlattá vált!* A külföldi tulajdonos vállalkozása során mindenfajta döntéséhez a korábban megszokottól lényegesen több, szelektív, pontos és naprakész információt igényel. Ez a lehetséges kockázatok minimalizálni törekvő szemlélet a vállalatirányítás minden szintjén határozottan erősíti követeli. A külföldi tulajdonos megjelenése, s normáinak betartása lépése tehát nem fixum, hanem szakmai sorsokat motiváló, szelektív napi gyakorlat.

A jellemző változások ennek a szembőltek a következményei. Általános tapasztalat, hogy a privatizációs eljárás során a külföldivel tárgyaló vezető - akár a vállalatot, akár az ÁVÜ-t képviselő kezdetben - megmaradt a vállalatvezetés stán-

7. KÜLFÖLDI TŐKE HAZAI MŰKÖDÉSÉNEK ELSŐ TAPASZTALATAI

A megismert esetek döntő többségében a külföldi tőke általi privatizációt, s annak első tapasztalatait a jelenlegi vállalati vezetők *egyértelműen pozitívnak minősítették*. Az első tények, szándékok inkább amellett szólnak, hogy a teoretikusan elgondolható kockázati mechanizmusok az eddigi gyakorlatban nagyobbreszt nem léptek működésbe. Ugyanakkor - szintén a vállalati információk alapján - megállapítható, hogy a jelenlegi magyar információs (engedélyezési, bejelentési, regisztrálási, piac- és versenyszabályozási) rendszerből még hiányoznak azok a hatékony kontroll-mechanizmusok, amelyekkel a nem kívánatos (erőfölényes!) piaci helyzetek és a kellően át nem tekinthető tőke- és jövedelem-áramlási folyamatok keletkezése megelőzhető lenne. A nem kizárható negatívumokkal szemben, az interjúra vállalkozott vezető szakemberek elsősorban azokat az intézkedéseket és változásokat emelték ki, amelyek *felgyorsítják a piaci alkalmazkodás folyamatát*, a vállalatnak perspektívát adnak, javítják a tőke működésének feltételeit, s erősítik a jövőbeni importtal szembeni versenyképességet.

7.1 Vezetés, szervezet, létszám

A külföldi tulajdonos és az általa érvényesített követelmények megjelenése mindenekelőtt a vállalati irányítás szemléletében hozott minőségi változásokat. A költség-érzékenység, a minőség, a piaci igények "*mindenek felettsége*" - a célok és az elvek szintjén - már korábban is elfogadott volt, most azonban *keményen ellenőrzött, napi gyakorlattá vált!* A külföldi tulajdonos vállalkozása során mindenfajta döntéséhez a korábban megszokottnál lényegesen több, széleskörű, pontos és naprakész információt igényel! Ez a lehetséges kockázatokat minimalizálni törekvő szemlélet a vállalatirányítás minden szintjén hatványozott erőfeszítést követel. A külföldi tulajdonos megjelenése, s normáinak hatályba lépése tehát nem fikció, hanem szakmai sorsokat motiváló, szelektáló napi gyakorlat.

A jellemző változások ennek a szemléletnek a következményei. Általános tapasztalat, hogy a privatizációs eljárás során a külföldivel tárgyaló vezető - akár a vállalatot, akár az ÁVÜ-t képviselte kezdetben - megmaradt a vállalatvezetés élén.

Ugyanakkor a többi vezető poszton - mind közép, mind pedig felső szinten - nagyarányú személycserék következtek be. A megmaradó és az új vezetők minden esetben intenzív vezetői tréningeken vettek részt, ahol szakmai és nyelvi ismereteiket mélyítették el, illetve elsajátították az anya-cég szervezői és vezetői módszereit.

A vállalatok szervezeti rendjében - legalább is az első időszakban - gyökeres változások általában nem következtek be, de az informáltságra, a piaci terjeszkedésre összpontosító szemlélet-váltás a szükséges pontokon azonnal éreztette hatását. Minden esetben felülvizsgálták és korszerűsítették a vállalat belső és külső információs rendszerét. A korszerűsítés általában az információ-szerzés, -áramlás és -feldolgozás (elemzés) teljes folyamatát átfogta; a számítógépek és más számítástechnikai eszközök szélesebb körű alkalmazását jelentette, célnak tekintve az anya-céggel való közvetlen kapcsolat kiépítését és az alkalmazott rendszerek (eszközök és szoftverek) kompatibilitásának megteremtését. Néhány esetben a vállalatirányítás adminisztrációjának fontos részei (pénzügyek, könyvelés) átkerültek a külföldi központba. A vállalati szervezet módosulásai leggyakrabban azt a - magyar viszonylatban szemlélet-váltást, de legalább is korrekciót - fejezi ki, miszerint az értékesítés megszervezése és lebonyolítása egyenrangú feladat (esetenként nehezebb!) a termelésével. Ennek jegyében általában szervezetenként és személyileg is megerősítették a marketing részlegeket, illetve szétválasztották a marketing (piaci stratégia, piackutatás, reklám stb.) és a logisztikai (bonyolítás, készletezés, szállítás) funkciókat.

A nagyobb felelősséggel és kockázattal járó vezetői tevékenységet az új tulajdonos többnyire 100-200 %-os alapbér-emeléssel ismerte el. Ugyanakkor szinte minden esetben konfliktus forrása volt a hazai gyakorlatban meghonosodott vezetői prémium-rendszer, amelyet az új tulajdonos - rendkívüli körülményeket és teljesítményeket nem számítva - indokolatlannak tartott. A vezetők személyi jövedelmében így fokozatosan visszanyeri súlyát az alapbér, s háttérbe szorul a vállalati nyereség (tehát az összteljesítmény) alapján járó prémium. Az igen vonzó alapbér tulajdonképpen negatív ösztönzéssel (fenyegetettséggel) egészül ki: ha a befektetett tőke nem hozza az elvárt profitot, az első számú vezető elveszíti állását.

A vezetői kategóriákhoz hasonlóan *minőségi szelekció* megy végbe a társaság teljes foglalkoztatotti állományában is. Többségi tapasztalat szerint a külföldi tulajdonba került cégeknél mintegy 25-30 %-os létszámcsökkenés

következett be. Ez azonban elsősorban nem a tulajdonos-váltás miatti azonnali leépítés következménye, hanem az átalakulás, a piacváltás nyomására már megindult leépülés, szelekció "tudomásul vétele", viszonylag kíméletes módszerekkel (korkedvezményes nyugdíj, megegyezés, végkielégítés stb.) való gyorsítása. A megmaradó létszám jövedelemszerzési esélyei ugyanakkor a legtöbb esetben az országos átlagot meghaladó mértékben javultak.

Arra is van már példa, hogy a jelentős létszám-leépülést követően - az új tulajdonos fejlesztései, piacbővítése hatására - ismét nő a társaság munkaerő szükséglete.

7.2 Vállalati kapcsolatok

Az új társaság vállalati kapcsolataiban - értelemszerűen - kitüntetett szerepet kap a külföldi központ (ha van ilyen), illetve az adott tőke-csoport egyéb külföldi hálózata. Az új kapcsolat révén a magyarországi társaság közvetlenül hozzájuthat piaci információkhoz, új kutatási eredményekhez, általában piaci, pénzügyi és befektetési tanácsokat kaphat.

A külföldi tulajdonos szintén tipikus törekvése a hazai termelői (nyersanyag) háttér hosszútáv stabilizálása. Ennek érdekében egyrészt *igyekszik tevékenységét vertikálisan kiterjeszteni*, másrészt partnereit, beszállítóit szerződésekkel, fizetési kedvezményekkel tartósan magához kötni. A külföldi befektetők minden esetben erősíteni kívánják integrációs kapcsolataikat az alapanyag-termelőkkel.

7.3 Termelés és értékesítés

Az érintett vállalati körben a termelés - átalakulás előtti "stagnáló-leépülő" - szintje tovább nem romlott, sőt az esetek többségében megalapozott remény van a mennyiségi növekedés fokozatos újraindulására. Szintén gyakori jelenség az átvett termelési és tevékenységi szerkezet számottevő átalakítása. Ez általában negatív szelekciót, profiltisztítást jelent, ám némely esetben előfordul a tevékenységi kör bővítése is a vertikum egy-egy fázisának integrálásával (pl. takarmány-keverés, keltetés), vagy valamely szolgáltató tevékenység átvételével, illetve

megszervezésével (pl. szállítmányozás, palackozás). A termelés bővítését minden esetben körültekintő piac-elemzéssel és célirányos termékfejlesztéssel alapozzák meg.

Az *értékesítői tevékenységet* illetően alapvető felfogásbeli különbségek tapasztalhatók a korábbi gyakorlathoz képest. Nemcsak az értékesítés, a marketing és a logisztika - korábban már érintett - felértékeléséről van szó, hanem a piaci prioritások gyökeres módosulásáról is. A vállalati pozíció, a profit-szerzői lehetőségek szempontjából *nincs különbség piac és piac, export és belföldi értékesítés között*. Sőt, általános tapasztalat, hogy *a tőkebevonás elsődleges célja a hazai piac megszerzése*, minél nagyobb szegmensének uralása, majd az itteni eladási lehetőségek bővítése. Ebből a magatartásból következik - legalább is a privatizáció első- hullámos társaságainál-, hogy az exportorientáció, annak erősítése egyáltalán nem szerepel a kitüntetett vállalkozási célok között. Más kérdés, hogy ennek lehetősége, mint motiváció nem hiányzik a további fejlesztés és (keleti) piacbővítési koncepciók kidolgozásakor. Ilyen formában nem meglepő, hogy a szóban forgó vállalati kör exportja 1992-93-ban csak elvétve nőtt; jellemző tendencia a stagnálás vagy a kismértékű visszaesés volt.

Ugyanakkor öröndetes, hogy a tulajdon-váltással összefüggésbe hozott egyik fő aggály, az import féktelen elfutása, alaptalannak bizonyult. A megkérdezett társaságok döntő többségénél az importált javak értékének összege nem nőtt. Általános irányzatként azonban az import összetétele változik: fokozatosan visszaszorul a késztermékek behozatala, s emelkedik a félkésztermékek, a különböző kiegészítő és adalék anyagok, alkatrészek importja.

7.4 Fejlesztések

Bár a külföldi tőke első rohamát a magyar élelmiszer-szektor viszonylag jó állapotban lévő vállalatainak megszerzéséért indította (többnyire sikerrel!), szinte minden esetben jelentős fejlesztésekre kötelezte el magát. A tapasztalatok szerint ezeket az ígéretek a külföldi tulajdonosok rendre be is váltják. Egyebek mellett ez is oka - a folyamatos tőkeemelés, a társasági tőkeösszetétel állandó változása -, hogy a külföldi tőke jelenlétének pontos mértéke a magyar élelmiszer-gazdaságban napra készen nem ismert.

A fejlesztések célpontja szinte minden alkalommal először az információs rendszer, a logisztikai rendszer (tárolás, szállítás, elosztó hálózat!) és az energetikai rendszer korszerűsítése. A tőkebefektetések szintén jellemző területe még a technológia- és termék-fejlesztés. A technológia-korszerűsítés legsürgetőbb oka részben a költség-csökkentési kényszer, másrészt azonban a minőségi paraméterek javítása, és a termékek megjelenési formájának, fogyasztói vonzerejének növelése (forma, csomagolás). A termék-fejlesztésben (új termékek kifejlesztése, vagy megszokott cikkek tökéletesítése) egyelőre két irányzat párhuzamos érvényesítése tapasztalható. Jellemző a multi (transz)-nacionális cégek részéről a világ sok pontján ismert standard termékeiknek itthoni gyártása és piaci bevezetése. Ám eléggé tipikus az ezzel ellentétes, éppen a sajátos magyar márkákra (pl. Törley) történő piaci koncepcióépítés.

7.5 Pénzügyi hatások

Az alapos, sokoldalú informáltság megszervezése mellett a *vállalati pénzügyek intézésében* tapasztalható a legmarkánsabb változás a külföldi tőke által ellenőrzött társaságoknál. A vállalati menedzsmentnek kiemelt feladata (egzisztenciális érdeke!) a *kintlévőségek kíméletlen leszorítása*; a potenciális ügyfeleknél a fizetési biztosítékok kikötése, a fizető képességről és a fizető készségről való meggyőződés. Általános tapasztalat az is, hogy az új tulajdonos/ok/a társaságot *megszabadította a korábban felhalmozódott adósságtehertől*; a forgótőke-hiányt pótló bankhitelt saját tőkével, vagy más olcsóbb hitelkonstrukcióval váltotta ki. E két tényező - a kintlévőségek és a kamatköltségek csökkentése - az esetek többségében eleve *nyereség-növekedést váltott ki*.

Pozitív következményként könyvelhető el a társaságok és a bázisgazdaságoknak tekintett beszállítók pénzügyi kapcsolatának az alakulása. A távlatos piacpolitika, a stabilitás érdekében - részben persze kényszerből - viszonylag tipikus megoldásként honosodott meg a nyersanyag-termelés előfinanszírozása.

Az eddigi (igen rövid távú!) tapasztalatok vajmi kevés támpontot nyújtanak az új tulajdonosok várható *profit-felhasználási* magatartását illetően. Az elmúlt egy vagy két év tényei erről még semmit sem "mondanak". Nyilvánvaló ugyanis, hogy a befektető elsődleges célja a piac, majd a vállalat megerősítése, stabilizálása. Az

osztalék-érdekeltség (időben!) csak ezután fog következni, de el nem marad. Ezzel a körülménnyel függ össze a nyereség - illetve nyereség-felhasználási érdekelttség viszonylagos "gyengesége" az első időszakban. Mivel az osztalék-fizetési és a profit-kivonási szándék a legtöbb privatizált társaságnál még nem számottevő, sem a nyereség alakulása, sem pedig annak felhasználása nem bír különösebb jelentőséggel, hiszen az első időkben minden forrás (akár költség, akár profit-visszaforgatás) a vállalat megerősítését szolgálja. Interjú-sorozatunkban általános tapasztalat volt a keletkezett profit jelentős mértékű (vagy azt meg is haladó!) visszaforgatása. Csak elvétve szerezhettünk arra utaló információkat, hogy a forrás-kivonásnak indirekt módja valósult meg (alacsony exportár, a tőkecsoportosulás más helyein felmerült költségek átterhelése), s ennek potenciális veszélye fennáll a jövőre nézve is.

7.6 Szabályozási anomáliák

A külföldi tőke ellenőrzése alatt működő gazdasági társaságok szabályozási környezete természetesen legalább két nézőpontból ítélni lehet. Az egyik a tulajdonosoké. Az általuk (illetve képviselőik által) kifejtett véleményekben már az "unalomig" ismert annak elpanaszolása, hogy a magyar jogi és közgazdasági szabályozás szeszélyesen változik, bonyolult, nehezen követhető. Szintén általános gyengeségként fogalmazódott meg a piaci anomáliákra történő kormányzati reakciók alacsony gyakorlati határfoka. A jelenlegi magyar irányítási felfogás adott problémát érzékelve szívesebben dönt újabb és újabb törvények, paragrafusok megalkotása mellett, mintsem praktikus erőfeszítéseket tenne a már hatályos jogszabályok betartásának ellenőrzése, illetve betarttatásuk kikényszerítésére.

Konkrétabb változatban ez a kritika sok helyütt - és a világpiaci versenyben edződött cégektől felettébb meglepő módon! - úgy hangzott el, hogy *erőtlen és fegyvertelen a magyar élelmiszerpiac védelme*. Ennek alátámasztására a "szürke" és a fekete kereskedelem elterjedtségét, versenyt torzító hatását; a vám- és engedélyezési rendszer következtelenségeit, illetve a piaczavarás megelőzését hivatott törvények (verseny tv. és jövedéki tv.) végrehajtásának alacsony határfokát hozták fel leggyakrabban. A vámellenőrzés gyengeségére, kijátszhatóságára, jogosulatlan vámelőny megszerzésére szinte mindenütt elhangzott néhány példa (áruazonosítás, termékspecifikáció, alulszámlázás stb.). Hasonlóan gyakori vád érte a *reklámtevékenység* rendkívül szigorú, rugalmatlan és

következetlen magyar előírásait. Valóban meggondolandó annak az ellentmondásnak a feloldása, miszerint némelyik világcég termékeit a a műholdas adásokban reklámozza Magyarországon is, addig az itt működő versenytársak nemhogy a fogyasztás növelésére nem buzdíthatnak, de még a minőségi különbségekre sem hívhatják fel a fogyasztók figyelmét. Ugyancsak megoldatlan a reklám és a szponzorálás közötti különbség meghatározása.

Nem meglepő - de annál húsbavágóbb - az élők munkával összefüggő *társadalombiztosítási terhek* nagyságának kifogásolása. A kritikák élet csak növeli az az ezzel összefüggő panasz, miszerint a szociális terhek állam és vállalat közötti megoszlása - nemzetközi összevetésben - igen aránytalan (táppénz, korkedvezményes nyugdíj, végkielégítés); az adóból történő leírás lehetőségei rendkívül korlátozottak.

A *befogadó közeg*, a hazai versenytársak, a beszállító és vevő partnerek részéről szintén megfogalmazhatók azonnali és távlati érdekeket sértő hiányosságok:

- nincs megfelelő információs rendszer a külföldi tőke behatolásának, mozgásának, a kereszt- és indirekt ellenőrzés alakulásának *követésére sem*;

- a gyors, naprakész informáltság hiánya; a tájékoztatási kötelezettség túlzott liberalizáltsága ab ovo lehetetlenné teszi a versenytörvény egyébként is túl keretszerű előírásainak betartását, illetve a betartás megítélését. A piaci részesedésről, a tőkekoncentrációról, a kapcsolt érdekeltiségről vagy az indirekt ellenőrzésről szerzendő információk hiánya (vagy a létező információk nyilvánosságának a hiánya) eleve reménytelené teszik a küzdelmet a piaci versenyt korlátozó magatartás, az erőfölénnyel való visszaélés, stb. tipikus eseteiben is. Az ilyen ellenőrző, megelőző, szankcionáló tevékenységhez nemcsak az információs és jogi feltételek hiányoznak, hanem a megfelelő mélységben kiépített szervezeti keretek is;

- feltehetően ugyancsak törvényi módosításokra (számviteli tv., verseny tv.?) és az ellenőrzési jogositványok bővítésére lesz szükség a nem kívánatos,

teljesítmény nélküli burkolt jövedelem-transzferok felfedezésére, még inkább megelőzésére;

- természetes ellenérzést váltott ki a belföldi versenytársak részéről a külföldiek által igénybevehető társasági **adókedvezmény**. Ennek 1994.évi változása az esélyegyenlőséget jórészt helyreállította, egyidejűleg azonban kétségessé tette a kis- és közepes méretű (100 millió Ft alapító vagyonnal nem rendelkező) agrár társaságokban realizált profit visszaforgatását.

hogy multinacionális cégek egyre nagyobb piacot hajtanak ellenőrzésük alá. A koncentrációs folyamat az élelmiszerkereskedelem meghódításával indul, majd - a legracionálisabb logisztikai rendszerek alkalmazásával - terjed a termelő, feldolgozó szférára is. A multinacionális cégek az élelmiszerpiacon 30-40 %-ot uralkodnak már a legtöbb nyugati-európai országban, s előretérni várható a dél- és kelet-európai térségben is.

Jelen esetben olyan élelmiszeripari vállalatok külföldi tőkevel kapcsolatos magatartását és tapasztalatait választottam témaként, amelyek - azonos régióba tartozásuk mellett - versenyképességük és szabályozottságuk "finomsága" tekintetében vagy előtűnik járnak ötvenedikkel, vagy pedig jelenlegi problémáik alapján utómsunknak tekinthetők.

8.1 Amerika/Egyesült Államok

Mezőgazdaság

A külföldiek kezében lévő termőföld igen kevés. Korábban félték a külföldi - elsősorban Japán, valamint egyes arab országok - nagyobb mértékű földvásárlásaitól. Ezért a kormány szövetségi szinten kívánta a külföldiek általi földvásárlási lehetőségeket korlátozni. Erre azonban nem került sor, jelenleg a tagállamok maguk szabályozzák a vásárlási lehetőségeket.

Élelmiszeripar

A külföldi tőke részesedésének az alakulását az USA élelmiszeripari vállalatokban az egyes térségek vonatkozásában a következő táblázat mutatja az elmúlt évek során.

8. A KÜLFÖLDI BERUHÁZÁSOK NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI

24. táblázat

Az USA-ba irányuló külföldi beruházások gazdasági térségeként, illetve

Általános tendenciaként egész Nyugat-Európára és az USA-ra is elmondható hogy multinacionális cégek egyre nagyobb piacot hajtanak ellenőrzésük alá. A koncentrációs folyamat az élelmiszerkereskedelem meghódításával indul, majd - a legracionálisabb logisztikai rendszerek alkalmazásával - terjed a termelő, feldolgozó szférára is. A multinacionális cégek az élelmiszerpiacon 30-40 %-át uralják már a legtöbb nyugat-európai országban, s előretörésük várható a dél- és kelet-európai térségben is.

Jelen esetben olyan élelmiszergazdaságok külföldi tőkével kapcsolatos magatartását és tapasztalatait választottam támpontul, amelyek - azonos régióba tartozásuk mellett - versenyképességük és szabályozottságuk "finomsága" tekintetében vagy előttünk járnak évtizedekkel, vagy pedig jelenlegi problémáik alapján útitársunknak tekinthetők.

Ausztrália

0,2

1,3

8.1 Amerikai Egyesült Államok

Mezőgazdaság

A külföldiek kezében lévő termőföld igen kevés. Korábban félték a külföldi - elsősorban Japán, valamint egyes arab országok - nagyobb mértékű földvásárlásaitól. Ezért a kormány szövetségi szinten kívánta a külföldiek általi földhözjutási lehetőségeket korlátozni. Erre azonban nem került sor, jelenleg a tagállamok maguk szabályozzák a vásárlási lehetőségeket.

Élelmiszeripar

A külföldi tőke részesedésének az alakulása az USA élelmiszergazdaságában az egyes térségek vonatkozásában a következő képet mutatta az elmúlt évek során.

25. táblázat

USA élelmiszeripari befektetések alakulása külföldön

Me.: milliárd \$

24. táblázat

Az USA-ba irányuló külföldi beruházások gazdasági térségként, illetve országonként 1982 - 1988

Ország	1982	1987	1988
Osszesen	19,0	50,0	60,1
Európa	19,0	29,1	34,5
Kanada	3,3	5,3	4,0
Japán	0,6	00,6	1,0
Ausztrália	...	0,2	1,5

Me.: Md. \$

Megnevezés	1982	1987	1988
Összes külf. befektetés.	1,8	22,9	30,1
Európa	10,5	18,0	22,3
Kanada	2,2	3,2	4,0
Japán	0,6	00,6	1,0
Ausztrália	...	0,2	1,5

Forrás: (14) Közösség 20 legnagyobb élelmiszeripari cége közül csak 1 van

USA tulajdonban, de az első 50 között már ez a szám 11-re nő.

Az előbbi két táblázat adataiból is látni, hogy az USA élelmiszeripari szempontjából mind a tőke beáramlása, mind a tőke-export szempontjából a

A legnagyobb élelmiszeripari vállalatok között az USA-beliek dominálnak. A nagyságukat tekintve az első húsz vállalat között 12 USA-beli, - 3 Egyesült Királyság-beli és 3 japán vállalat található. Az 50 vezető USA-beli cég közül csak 8 van külföldi kézben. Az USA-cégek külföldi élelmiszeripari befektetései a következőképpen alakultak. (25. táblázat)

Az élelmiszeripari vállalatok külföldi leányvállalatai termékeinek a 80 %-a csak az adott országba kerül.

USA-szörzők szerint a külföldön történő beruházások fő motívumai a következők:

1. A feldolgozott termékek kereskedelmi lehetőségeinek kihasználása

25. táblázat

USA élelmiszeripari befektetések alakulása külföldön

Me.: milliárd \$

Ország, (Kontinens)	1982	1987	1988
Összesen.	39,0	50,0	60,3
Európa	19,0	29,1	34,5
Kanada	5,3	5,4	7,5
Japán	2,4	4,4	4,9
Ausztrália	1,4	1,9	2,1
Dél- Amerika	5,1	3,9	5,0
Közép- Amerika	3,0	2,2	2,6

Forrás: (14)

Az Európai Közösség 20 legnagyobb élelmiszeripari cége közül csak 1 van USA tulajdonban, de az első 50 között már ez a szám 11-re nő.

Az előbbi két táblázat adataiból is kitűnik, hogy az USA élelmiszeripara szempontjából mind a tőke befogadás, mind a tőke-export szempontjából a legnagyobb jelentőséggel az európai fejlett országok bírnak. Az USA élelmiszeriparának külföldön megvalósuló terjeszkedése leginkább a vállalatok egyesítésével történik.

A vállalategyesítések - leányvállalatok létrehozása - fő célja az adott ország piacának a megszerzése. Az amerikai cégek külföldi leányvállalatai termékértékesítésének a 80 %-a esik az adott országára.

USA-szerzők szerint a külföldön történő beruházások fő motívumai a következők:

1. A feldolgozott termékek kereskedelmi korlátainak a kiküszöbölése.

2. A szállítási költségek csökkenése.
3. A helyi feltételekhez jobban igazodó értékesítési lehetőségeknek a növelése.
4. Adókedvezményeknek a növelés.
5. A piac nagysága, a vásárlóerő és annak várható alakulása.

A külföldön megvalósított USA élelmiszeripari befektetések (FDI out)²⁶ 1977-től 1987-ig 125 %-kal nőtt. A befelé irányuló - USA-ba történő befektetések - (FDI-in) pedig 790 %-kal.

A külföldi beruházásokat az amerikai szakemberek a gazdaságilag azonos fejlettségű országok esetében kölcsönösen előnyösnek tekintik.²⁷

Az USA külföldi élelmiszeripari beruházásai földrajzi értelemben jelentősen változtak az elmúlt évtizedek során. Erre utal az a tény is, hogy míg 1966-ban a kanadai és latin-amerikai leányvállalatok adták az összes külföldi leányvállalat forgalmának több mint a felét, addig 1986-ban ez az arány 28 %-ra mérséklődött.

Ezzel szemben ugyanezen időszak alatt az Európában tevékenykedő leányvállalatok értékesítései - az összforgalomból való részesedése - 40 %-ról 61 %-ra nőtt.

8.2 Franciaország²⁸

A francia élelmiszergazdaság az 1992. évben közel 34 md frankkal javította országa nemzetközi fizetési mérlegét. A francia élelmiszeripar a feldolgozott élelmiszerek világ-forgalmából legnagyobb (11,2 %-kal) aránnyal részesedett, megelőzve Hollandiát és az USA-t. A francia agrárgazdaság más eredményei és adottságai okán is egyik orientáló példának szolgálhat, amikor a külföldi tőke lehetséges szerepét vizsgáljuk.

²⁶FDI = Foreign Direct Investment.

²⁷Megítélésem szerint a magyar élelmiszeripar privatizációja - a külföldi tőke megjelenése - körül kialakult jelentős nézetkülönbségek egyik oka, hogy az ilyen formában egyirányú utcába került magyar gazdaság helyzetét sokan úgy értékelik, mint azokét az országokét, ahol nemcsak tőke befogadásáról, hanem tőke-exportról is beszélhetünk.

²⁸A Franciaországról szóló rész alapjául Udovecz Gábornak e témakörrel írott munkája szolgál.(9)

Az agrárszektor, különösen az élelmiszer-feldolgozás és az élelmiszer-kereskedelem nemzetközivé válása szinte minden országban megfigyelhető folyamat. Ennek gyorsasága szorosan összefügg az adott nemzetgazdaság integrációs fokával és versenyképességével. Franciaországot ebből a szempontból kiegyensúlyozottság jellemzi: az odaáramló tőke és saját tőke kivitele hosszabb időszakot vizsgálva egyensúlyban van. Ami az agrárszektor (industrie agro-alimentaire) illeti, a külföldi tőke jelenléte a mezőgazdaságban elhanyagolható, a feldolgozó-forgalmazó szférában viszont az utóbbi években gyorsuló irányzatú, s lényegesen meghaladja már az ebbe a szektorba történő francia külföldi beruházásokat.

26.táblázat

A francia, illetve franciaországi beruházások alakulása

Év	Külföldi beruházás a francia élelmiszer szektorba, Md FF	Francia beruházás az élelmiszer szektorba külföldön, Md FF
1989	8,1	19,5
1990	6,0	12,0
1991	5,6	4,0
1992	17,9	3,9

Forrás: (9)

A francia élelmiszer szektor külföldi tőke általi ellenőrzése szakágazatonként eltérő: a realizálható nyereségtől függően igen erős a kontroll az édes- és a növényolajiparban, valamint a sütőipar és az üdítőitalipar némely alágazatában. Ugyanakkor elenyésző a külföldi tőke jelenléte a hús- és a tej-szektorban. A francia élelmiszer-piac legerősebb külföldi szereplői a legismertebb multinacionális csoportok: a Philip Morris, a Nestlé, az Unilever és a Ferruzzi.

Forrás: (9)

A külföldi tőke piaci részesedése a francia élelmiszer szektorban

Piaci részesedés	Termékcsoport	EU-tőke	EU-n kívüli tőke
75-100 %	növényi olaj, margarin, majonéz	Unilever Feruzzi	
	péksütemények (sós)	-	Kelloggs (USA) Quaker (USA) Nestlé
	fűszerek, levesek	Unilever	Philip Morris
	kávé, tea	Feruzzi	CPC (USA) Nestlé
50-75 %	fagylalt, mélyhűtött termékek	Unilever	Nestlé
	csokoládé, cukorka	Cadberry- Schweppes Ferrero	Nestlé Philip Morris Mars (USA) Campbell (USA)
	üdítőitalok	Cadberry- Schweppes	Coca-Cola Pepsico
25-50 %	ásványvíz		Nestlé
	cukor	Beghin Say (Feruzzi)	
	égetett szesz	Grand Metropolitan Guinness Allied Lyons	Seagram (Canada) Bacardi (USA)
	sör	Heineken Interbrew Karsberg Amos	
	pezsgő		Seagram (Canada)
	konzerv	Grand Metropolitan	Heinz (USA) Nestlé
	sütemények	Unilever Tirlemontoise	Campbell
25 % alatt	sajt, baromfihús, sertéshús, marhahús		

Az 1990-91. években a külföldi beruházások által realizált (adózott) eredmény 3/4 részét a tulajdonosok osztalékként használták fel, 1/4 részét pedig újra befektették az élelmiszer szektorba.

A francia tapasztalatok alapján a nemzetközi tőke mozgása - megjelenése, terjeszkedése, időnként visszahúzódása - megállíthatatlan folyamat. Következménye globálisan, világgazdasági szempontból vitathatatlanul pozitív. Általában lokálisan is több előnnyel jár, mint hátránnyal: körültekintő együttműködéssel, tárgyalással, esetleg szabályozással a minimumra lehet szorítani a tényleges kockázatokat.

8.3 Németország

Az 1970-es évek közepétől a Német Szövetségi Köztársaságból több (működő) tőkét exportáltak, mint amennyit oda importáltak. 1989-ben a német gazdaság direkt befektetéseinek²⁹ az összege 196 milliárd DM volt, ezzel szemben a tőkeimport 121,9 milliárd DM. 1991-re a nevezett összegek 248,9 milliárd DM-re, illetve 196,3 milliárd DM-re módosultak.

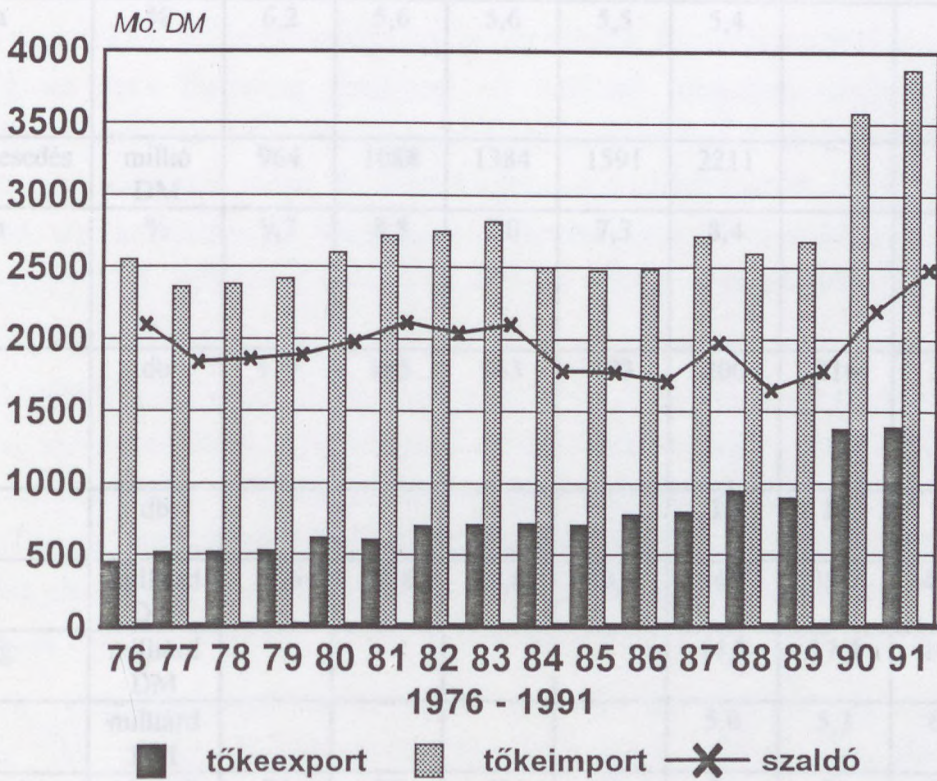
A német gazdaságra jellemző általános tendenciákkal szemben az élelmiszeripar vonatkozásában a tőkeexport és a tőkeimport egyaránt eltérő tendenciát mutat és igen csekélynek nevezhető.

A német élelmiszeripar tőkeexportja 1989-ben nem érte el az 1 milliárd DM-et, ezzel szemben e területen a tőkeimport közel háromszoros, értéke 2,6 milliárd DM. (4.ábra) 1991-re azonban már jelentősen nőtt a német befektetés külföldön. Értéke meghaladta a 2 milliárd DM-et (2,1 milliárd DM). A külföldiek által eszközölt befektetések azonban ugyancsak komoly fejlődésről tanúskodnak. A befektetések összege 1991-ben 6,1 milliárd DM volt.³⁰

²⁹ A direkt befektetések alatt a német bankok - és így a szakirodalom is - az egyes befektetőknek a külföldi vállalatoknál meglévő közvetlen érdekelttségét értik. Az anyavállalat szempontjából a leányvállalatnak egy harmadik vállalatnál eszközölt beruházása csak közvetett tulajdonnak számít.

³⁰ Az 1991. évi befektetéseknél - a korábbiaktól eltérően - a dohányipart is figyelembe van véve mind a német vállalatok által külföldön megvalósított, mind a külföldi befektetők által Németországban eszközölt befektetéseknél. A dohányipar nélkül a német befektetések összege 1,6 milliárd DM, a külföldieké 4,6 milliárd DM.

A tőkeimport és tőkeexport alakulása a német élelmiszeripar vonatkozásában

Forrás: (9)

Forrás: (9)

²¹ A külföldi tőke jelenléte a német élelmiszeriparban...
²² Közvetlen és közvetett érdekeltségi viszonyok...
²³ A külföldi tőke jelenléte a német élelmiszeriparban...
²⁴ A külföldi tőke jelenléte a német élelmiszeriparban...
²⁵ A külföldi tőke jelenléte a német élelmiszeriparban...

A külföldi tőke jelenléte a német élelmiszeriparban³¹

Megnevezés	Mérték- egység	1976	1979	1987	1988	1989	1990	1991
Közvetlen részesedés	millió DM	2601	2402	2700	2605	2655		
Részarányuk a feldolgozó üzemekhez viszonyítottan	%	6,2	5,6	5,6	5,5	5,4		
Közvetett részesedés	millió DM	964	1088	1384	1591	2211		
Részarányuk a feldolgozó üzemekhez viszonyítottan	%	9,7	8,8	7,0	7,3	8,4		
Külföldi érdekeltséggel rendelkező vállalatok ³²	db	179	185	163	173	200	216	222
Dohányipari vállalatok	db					14	16	15
Éves forgalom	milliárd DM	17,6	21,8	28,6	30,6	34,7	39,7	42,4
Mérlegfőösszeg	milliárd DM					14,8	17,4	19,9
Dohányipar	milliárd DM					5,0	5,3	6,2
Foglalkoztatottak	1000 fő	74	80	63	64	71	72	79
Dohányipar						11	12	12

Forrás:(9)

³¹A kimutatás azoknak a vállalatoknak az adatait tartalmazza, amelyeknél a mérlegfőösszeg meghaladja az 500 ezer DM-t és a külföldi befektető/k/ tulajdonhányada illetve a szavazati joga a 20 %-os részarány felett van. A német statisztikák az előbbieken kívül magukban foglalják azoknak az üzemeknek az adatait is, amelyek külföldi tulajdonban vannak, bruttó vagyonuk meghaladja az 500 ezer DM-t, de valamely belföldi vállalathoz tartoznak. A külföldi tulajdonosi kör harmadik csoportjaként a statisztikák azokat a vállalatokat tartják nyilván, amelyeknél a külföldi befektető érdekeltsége meghaladja az 50 %-ot és e vegyesvállalatoknak más belföldi vállalatoknál 20 %-ot meghaladó tőkeérdekeltsége illetve szavazati joguk van.

³²Közvetlen és közvetett érdekeltséggel rendelkező vállalatok együttesen

A német élelmiszeriparban megjelenő külföldi beruházások (befektetések) aránya az egyéb feldolgozó iparokhoz viszonyítottan csökkenő tendenciát mutat. Ez azt jelenti, hogy bár a német élelmiszeriparba beáramló tőke mennyisége nőtt, a gazdaság más ágazataiban ez a növekedési ütem erősebb volt.

1991-ben a német élelmiszeriparban 222 élelmiszeripari és 15 dohányipari vállalat esetében volt közvetlen, illetve közvetett érdekeltségi formában jelen a külföldi tőke. E vállalatok, illetve a hozzájuk kapcsolódó külföldi tőke jelentőségét különböző mutatókkal jellemezhetjük. Így pl. az általuk foglalkoztatottak számával vagy pedig az éves forgalom értékével. A külföldi tulajdonú élelmiszeripari vállalatok foglalkoztatták 1989-ben a német élelmiszeriparban dolgozók 15,8 %-át, ami 69 ezer munkavállalót jelent. Az éves forgalmuk e vállalatoknak 1989-ben 34,6 milliárd DM, ami az élelmiszer összforgalom (értékesítés) 18 %-át képezte; 1991-ben a forgalom 42,4 milliárd DM-re - 21,4 %-ra - nőtt, a munkavállalók száma pedig 79 ezerre.

A külföldi tőke érdekeltsége (az ellenőrzés mértéke) legszámottevőbb a német *édes-, szesz-, dohány-, tej-, konzerv- és üdítőitaliparban*. A vállalatok közül a multinacionális cégek - Nestlé, Unilever, Geravis-Danone, Coca-Cola, Pepsi-Cola- jelenléte a meghatározó. A tőkebefektetők körét, az egyes cégek igazi tulajdonosait elsősorban a multinacionális cégek miatt nehéz nyomon követni. Az Európai Unión belül egyébként is elveszti jelentőségét a nemzeti hovatartozás.

Külön érdekességként említhetjük az új kelet-német tartományok kérdéskörét. Az ottani élelmiszer-feldolgozó üzemek döntő hányadát régi tartományokbeli cégek vásárolták fel. Kisebb mértékben jellemző az elsősorban holland, svájci és USA részvétel.

A német élelmiszeriparban jelentkező külföldi érdekeltségek országcsoportonkénti megoszlását a 29. táblázat tartalmazza. A kimutatásból megállapítható, hogy az EU országok közül a holland, az egyéb európai ipari országok közül a svájci, az Európán kívüli ipari országok közül pedig az USA élelmiszeripari vállalatainak van meghatározó súlya az NSZK élelmiszeriparában.

Közvetlen és közvetett befektetések a német élelmiszeriparban

élelmiszeriparban az 1976 - 1991 közötti időszakban

1989-1991 között

Me.: millió DM

Megnevezés	1989	1990	1991
Összesen	5050	5707	6245
dohányipar	1910	1942	2209
ebből EU országok	1625	1846	1940
dohányipar	443	840	860
EU országok közül			
Belgium	9	11	32
Dánia	122	122	166
Franciaország	144	172	164
Nagy-Britannia	37	16	6
Olaszország	41	44	39
Hollandia	1263	1449	1404
dohányipar	-	392	390
egyéb európai országok	1492	1659	2008
dohányipar	476	103	108
egyéb európai országok közül			
Ausztria	9	12	13
Svédország	9	-	-
Svájc	1473	1646	1889
dohányipar	419	47	51
Európán kívüli ipari országok	1900	2158	2070
dohányipar	912	900	1135
Európán kívüli ipari országok közül			
Japán	-	-	-
USA	1699	1930	1826
Fejlődő országok (OPEC országokon kívül)	332	-	-

Forrás: (9)

30.táblázat

A német élelmiszeripar direkt befektetései külföldön és a külföldi élelmiszeriparban az 1976 - 1991 közötti időszakban

Direkt befektetések	Egység	1976	1979	1987	1988	1989	1990	1991
Közvetlen érdekeltség	mill.DM	451	554	784	972	968	1566	1612
Dohányipar								525
Részesedés a feldolgozó iparon belül	%	1,7	1,5	0,9	1,0	0,9		
Közvetlen + közvetett érdekeltség	mill.DM	544	604	895	1116	978	1632	1634
Dohányipar								514
Részesedés a feldolgozó iparon belül	%	1,8	1,4	0,9	0,9	0,9		
A befektetők száma		88	87	101	105	109		
Külföldön tulajdonnal rendelkező vállalatok száma		160	180	174	181	178		
Foglalkoztatottak	1000 fő	15	19	23	24	24		

Forrás: (9)

Az adatokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy bár a német élelmiszeripar által külföldön eszközölt befektetések nőttek, annak mértéke és üteme elmaradt az egyéb ágazatok befektetéseinek mértékétől. Annak, hogy csak kevés német élelmiszeripari vállalat rendelkezik külföldön közvetlen érdekeltséggel, elsősorban a német élelmiszeriparra jellemző nagyszámú közepéretű vállalat az oka. E vállalatok ugyanis nem rendelkeznek olyan mértékű tőkeerővel, amely számukra a külföldi befektetéseket lehetővé tenné. Mindezekhez

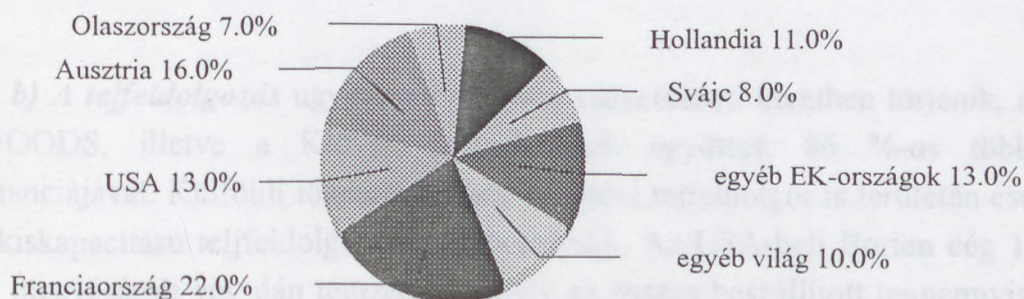
járul még az a tény, amely szerint a két legnagyobb német élelmiszeripari vállalat külföldi kézben van, és ezek ilyen értelemben nem létesítenek külföldön érdekeltséget.

A külföldi élelmiszeriparban azonban nemcsak a német élelmiszeripar biztosít magának érdekeltséget, hanem egyéb német iparágak vállalatai is. Ezek száma 1989-ben 178 volt.

A német élelmiszeripar külföldi érdekeltségének országonkénti megoszlását és mértékét mutatja a 5.ábra.

5.ábra

A német élelmiszeripar direkt beruházásainak regionális megoszlása külföldön - 1989 év végi állapot: 978 millió DM

Amint az 5.ábrából kitűnik, a német élelmiszeripar külföldi érdekeltsége vonatkozásában meghatározó szerepük van az európai országoknak. A német befektetések 80 %-a e kontinens országaiba irányul. Az európai országokon belül a közös piaci országoknak a részesedése a német élelmiszeripar befektetéseiből meghaladja az 50 %-ot. A német élelmiszeripar külföldre irányuló befektetéseinek szempontjából 1979 óta nőtt az USA jelentősége. Az USA-ba történő beruházások növekedése általános tendenciaként értékelhető. A német élelmiszeripar számára azonban az USA az egyéb gazdasági ágaktól eltérő befektetési lehetőséget, feltételeket jelentett. Az USA dollár árfolyama 1980 és 1985 között megduplázódott és ezáltal a külföldiek számára megdrágultak a befektetések. A német élelmiszeripari befektetések azonban ez alatt az idő alatt is nőttek.

8.4. Dánia³³

a) A szorosabban mezőgazdasági ágazatnak tekintett **hús- és tejfeldolgozásban** gyakorlatilag **nincs** meghatározó nagyságrendű külföldi tőke.

A dán sertésvágóhidak - egy kivételével - **a farmerek szövetkezetei**, ezeknél külföldi tőke gyakorlatilag nincs. Az egyetlen nem szövetkezeti vágóhíd- és húsfeldolgozó a herningi Royal Dane Quality - amely évente 1,3 millió sertést és 89 ezer szarvasmarhát vág - ahol a vágóhídi segédanyagok beszerzésére külföldivel közös vállalatot alapítottak, elenyésző 10 millió DKK-s külföldi apporttal. Ugyancsak **mentes a külföldi tőkétől a baromfifeldolgozás**, amely 98 %-ban a dán DANPO-hoz kötődik, amely a baromfitartó farmerek közös szövetkezeti vállalata, országosan 5 vágóhíddal. 1994-re fontolgatja a DANPO a nagytestű baromfiak közül az egyként jóhírű libatenyésztés integrálását a vállalat kebelébe, kisebb mértékű (50 millió DKK) izraeli tőkebevonás segítségével.

b) **A tejfeldolgozás** ugyancsak döntően szövetkezeti keretben történik, és az MD-FOODS, illetve a Klöver szövetkezetek együttes, 86 %-os többségi dominanciájával. Külföldi tőkeérdekeltség az egész tejfeldolgozás területén csupán négy kiskapacitású tejfeldolgozóhoz kapcsolódik. Az USA-beli Borten cég 1992. végén megvásárolt egy dán tejüzemet, amely az összes beszállított tejmenyiséget tekintve 30 %-os részesedéssel bír, illetve a nemzetközi "Nestlé", elsősorban továbbfeldolgozott készítményei előállításához biztosított magának részesedést két kis tejüzem megvásárlásával, illetve vajas margarin gyártásra történő átállításával. A dán tej 1 %-át feldolgozó koppenhágai székhelyű "Enighedden Rt", illetve a délfalsteri "Jensen Osteri" újabban svéd tulajdonba kerültek, az előbbi a svéd "Arla" tejszövetkezet leányvállalata, az utóbbi "Enico" néven teljesen önálló vállalként.

c) Legnagyobb arányú külföldi tőke a **malomiparban található, amelyben az utolsó két évben svéd tőke vált uralkodóvá**, a dán malmok kapacitásának 80 %-os megvételével. Ez a svéd gabona jelentős árcsökkenésének egyenes következménye. A svéd tőke azzal számolt, hogy a dán malmok megvételével a

³³A Dániáról szóló rész Bokor Tamás kézírata alapján készült el. (10)

svéd gabonát versenyképesen vásárolhatja fel, akár a Dániában található, akár a magasabb EK-támogatást élvező Közös Piac-i sütőértékű gabonával szemben. A gabonafelvásárlás 50 %-ban szövetkezetek (takarmánygabonában 65 %), 50 %-ban Rt-k kezében összpontosul.

Ez utóbbiak túlnyomórészt a nyugdíjpénztárak befektetési vállalkozásainak eredményeként jöttek létre, itt a külföldi tőke aránya említésre sem méltó. Ugyanígy elhanyagolható a *sütő- és édesiparban is*.

d) A dán *cukoripar* - az utolsó szövetkezeti cukorgyár 3 év előtti kivásárlásával teljes egészében Rt-tulajdonú lett, a tulajdonjog - DANISCO név alatt - a legnagyobb dán nyugdíj- és betegbiztosítási alapokat kezelő befektetési társaságé.

A DANISCO jelentős tulajdonnal rendelkezik a *konzerv* és dinamikusan növekvő résszel az *egyéb tartósítóipari (hűtő) kapacitásokban is*. Az említett Rt-k miután a bennük megtestesült részvények túlnyomórészt a tőzsdén forognak, valószínűsíthetően meghatározott hányadban *külföldi kézben is vannak*, azonban erre statisztikai adatokat, jórészt adózási okokból nem tesznek közzé. Mégis, amennyiben feltételezzük, hogy a (404 milliárd DKK) tőzsdén regisztrált élelmiszerfeldolgozó-ipari vagyone érték ugyanolyan arányú (3 %) külföldi tőkét foglal magába, mint a teljes tőzsdei regisztrálású működő tőkevagyon Dániában, akkor a tőzsdén megjelenő élelmiszer feldolgozók külföldi kézben lévő vagyone értéke 12 milliárd DKK körüli. (A szövetkezeti kézben lévő iparágak nem tőzsdeforgalmúak!)

A tulajdonviszonyokat még tovább bonyolítja, hogy pl. a DANISCO egyik élelmiszeripari leányvállalatát (Farma Food) a közelmúltban eladták a Danish Fast Food Prod. nevű japán tulajdonú Rt-nek, amelyet viszont a teljesen svéd tulajdonú DANA-FOOD vásárolt fel, szinte azonnal. A külföldi tőke *pontos részesedését nem lehet nyomon követni* a magát anonimnak megtartani kívánó cégek miatt sem. Pl. az SN-Invest-ről, a második legnagyobb dán intézményes befektető csoportról, amely élelmiszer feldolgozásra specializálódott, és amely túlnyomórészt ugyancsak nyugdíjpénztárak tulajdonában van, pl. csak egy pénzügyi botránya miatti revízió kapcsán derült ki, hogy részvényeinek 10 %-át a japán MARUBENI csoport tartja kézben.

Hasonlóan bizonytalan a dán *szeszipar* (ez is a DANISCO-é, a *növényolajipar*, valamint a dán *söripar* (Tuborg, Carlsberg, Fax, Albany, Harboe) és a hozzájuk szorosan kötődő *üdítőital-ipar is*. A *dohányipar* teljes mértékben dán tulajdonú a skandináv Tobacco, - egyébként a "kelet-ázsiai társasághoz" tartozó - vállalatcsoport révén.

e) Az *élelmiszer kiskereskedelemben* nagyjából a feldolgozóiparban észlelt arányt találjuk. A dán fogyasztói szövetkezetek hálózata 50 %-os részesedése mellett az A.P.Möller társasághoz tartozó BILKA, FOTEX és NETTO kiskereskedelmi hálózat 35 %-kal és az egyéb tulajdonú butikokon túl a *németországi ALDI-hálózat* kb. 5 %-kal részesedik.

8.4 Lengyelország

A lengyel mezőgazdasági termelésnek mintegy 80 %-át a korábbi rendszerben is a kis (átlagosan 6 ha-os) családi gazdaságok adták. A mezőgazdasági termékek felvásárlását, illetve közvetlen értékesítését részben (kb. 15 %-os arányban) szintén magánúton oldották meg. A felvásárlás zöme azonban a különböző területi (pseudo) szövetkezetek, ezek egyesülései, valamint az állami gazdaságok kezében volt. Az 1990-ben elindult felbomlási folyamatban ezek a mesterségesen létrehozott szervezetek képtelenek voltak reagálni az új kihívásokra, jó részük nem élte túl a kereskedelmi, pénzügyi és hatékonysági verseny első hullámát sem. Helyüket az újabb magánvállalkozók vették át általában atomizált rendszerben, technikailag meglehetősen primitív szinten. A túlélő szövetkezetek radikálisan karcsúsodtak, tevékenységüket a kereskedelemre, némely szolgáltatásra, illetve "kézműipari" szintre (pékség, mészárszék, vendéglő) korlátozták.

Mind a nagy-, mind pedig a kiskereskedelemben tehát számos új szereplő (egyéni vállalkozó) jelent meg, de tevékenységük egyelőre helyi jellegű, specifikus, technikailag alacsony szintű. Némileg kivételt képeznek a zöldség-gyümölcs szektor export-importtal foglalkozó vállalkozásai. A felvásárlás és a kereskedelem korszerűbb, koncentráltabb kiépülése - egyben a külföldi tőke részvétele - feltételezné a mezőgazdasági kínálat koncentráltabb formáinak létét.

Feltételezhető, hogy ez a gazdasági kényszer igen hamar elindít egy újrászövetkezési hullámot a lengyel mezőgazdaságban (nyugati mintára).

Élelmiszeripar

A lengyel privatizáció alapvetően három formában valósul meg:

- 200 állami vállalat (ebből 10 élelmiszeripari!) az általános privatizáció keretében, az ún. kuponos módszerrel a felnőtt lakosság tulajdonába kerül;
- a pénzügyileg jó állapotban lévő állami vállalatokat előbb átalakítják egyszemélyes kincstári részvénytársaságokká, majd a részvényeket a "Vagyonügynökség" értékesíti a Versenyhivatal jóváhagyásával. Egy külföldi személy a részvényeknek csak 10 %-át szerezheti meg (külön engedély adható!);
- a pénzügyileg nehéz helyzetben lévő cégeket felszámolással, részekre szedve, esetleg lízing útján adják el.

Az 1992-83. években 81 állami vállalatot kivásárlással, 88 állami vállalatot pedig felszámolással privatizáltak. Az elmúlt év végén az élelmiszeripari cégek

- 50 %-a még állami tulajdonban,
- 15 %-a szövetkezeti tulajdonban,
- 35 %-a pedig magántulajdonban volt.

A magánosítás mértéke és a külföldi tőke szerepe ágazonként jelentős eltérést mutat:

a) Tejipar:

A kis- és nagyon kicsi magánvállalatok fejlődése igen gyors néhány területen (pl. joghurt, fagylalt). A tömeges termelés azonban alig privatizált. Az "induló" 340 tejszövetkezetből 298 eredeti státusza szerint működik, s adja az ágazat termelésének 85 %-át; 32 tejszövetkezet (főleg sajtgyártók) az Rt-vé alakulás után vevőre (befektetőre) vár; 4 esetben a privatizálás megtörtént beszállítói kivásárlással; s csak 6 tejszövetkezet került eddig valóban magántulajdonba.

A szövetkezeti tagok meghatározó ellenőrzése (lobbizása) miatt *a külföldi tőke tartózkodik* a tejipari befektetésektől.

b) Húsipar

A mintegy 100 állami (nagy) húsipari vállalatból 1993 első felében

- 59 még változatlan formában működött;
- 10 állami Rt-vé alakult; s ebből 3 lengyel vagy külföldi tulajdonba is került;
- 18 más állami húsipari vállalatok kereszttulajdonlásával és kisebbségi tulajdonban lényegében *állami holding* formában dolgozott;
- 2 céget a vállalati menedzsment lízingelt;
- a többit felszámolás útján értékesítették.

Végül is az állami húsipari kapacitásnak (vágás, darabolás) 20-25 %-a privatizált. Figyelembe véve a dinamikusan bővülő és fejlődő magánszektor is a lengyel elsődleges feldolgozó kapacitásnak kb. 50 %-a, a készítmény-gyártásnak pedig ennél is nagyobb hányada van magántulajdonban.

Jelentős *külföldi kivásárlás állami cégből csak egy esetben fordult elő (Opale).*

c) Konzervipar

A privatizáció foka alacsony. A feldolgozó kapacitások 50 %-a állami vállalként funkcionál; 40 %-át a szövetkezeti forma, illetve a holdingban lévő szövetkezetek uralják; s 10 % tekinthető szigorúan véve privatizáltnak. Mindössze 5 % *került eddig külföldiek* ellenőrzése alá. Viszonylag jelentős a külföldi tőke (német, amerikai) részvétele a *burgonya-feldolgozás* (püré, por, pommes frites) privatizálásában. A keményítő-gyártás azonban továbbra is állami.

d) Gabonaipar

Az 1990. évig regionálisan szervezett gabonaforgalmi vállalatok végezték a gabona felvásárlását, készletezését, valamint a feldolgozást és a takarmánykeverékek gyártását. A korábban monopol helyzetben lévő 35 állami vállalatból ekkor elvileg egymással konkuráló 74 önálló (de szintén!) állami

vállalat alakult. A takarmány-gyártás területén szintén maradt az állami vagy pseudó-szövetkezeti jelleg. Egyetlen kivétel a Rolpol, amely vegyes vállalként dolgoz fel import szóját (Central Soja).

Más a helyzet a gabona humán-célú feldolgozása területén. A statisztikailag alig ismert kisvállalkozások (kismalmok, pékségek) a lisztgyártásnak és a sütőipari tevékenységeknek már 50-75 %-át hódították el az állami szektortól. *A külföldi tőke szerepe elenyésző.*

e) Cukoripar

Az önszervező-képesség (a lobbizás) a cukoriparban a legerősebb. A multinacionális cégek ellenőrzésétől való félelem jegyében a cukorgyárak előbb ún. cukor-bankokat, majd 3 területi konzorciumot hoztak létre. A Parlament és a Kormány *törvényben tiltotta meg, hogy* a privatizálandó cukorgyárakban *külföldiek többségi tulajdont szerezhessenek.*

A tavalyi állapot szerint 78 állami vállalatból

- 8 felszámolással került a privatizálás sorsára:
 - = 2 brit-lengyel vegyes vállalként;
 - = 1 régi tulajdonosa által;
 - = 5 pedig a cukorrépa-termelők részéről;
- 4 a kivásárlásos magánosítás útján van (20-30 %-os *külföldi tulajdonlást* feltételezve!)
- a többi gyár sorsa még nem dőlt el, de a cukor-bankok szándéka szerint a mezőgazdasági termelők és a feldolgozók holding-szerű öngazgatása, esetleg a lízing forma lesz a jellemző megoldás.

f) Növényolajipar

A 9 állami vállaltból

- 6 állami tulajdonban és jó pénzügyi helyzetben van;
- 2 már Rt-vé alakult, amelyből az egyik a kuponos privatizáció tárgya, a másik pedig tőzsdére kerül;
- 1 (Katowice) vállalatot az *Unilever* vásárolt meg.

(Ebben a szektorban *tartózkodó politika tapasztalható* a külföldi tőke általi privatizálástól).

g) *Baromfiipar*

A baromfivágásban (a saját fogyasztást nem számítva) eltolódás ment végbe a manufakturális kisüzemek javára. Részvételük a baromfivágásban közel 40 %-os.

A "Poldrob" tröszt-höz tartozó 28 állami vállalat (az ipari vágás 80 %-a, az összes vágás 50 %-a!) 1990-ben önállóvá vált, majd 11 vállalatot még 1992-ben privatizáltak:

- 7 vállalat kereskedelmi társasággá (lényegében holdinggá) vált;
- 3 magántulajdonos Rt-a lett (két esetben van jelen *külföldi tőke is!*)
- 1 felszámolás révén.

h) *Élvezeti (jövedéki) élelmiszeripar*

A hazai és a nemzetközi tőke érdeklődése ezekben az ágazatokban (szesz-, dohány-, sör-, édesipar, koncentrátumok) a legerősebb. Ennek köszönhetően a *sör- és édesiparban, valamint a koncentrátumok* (vitaminok, levesek, stb.) gyártásában a privatizáció gyakorlatilag 100 %-os, s *jelentős a külföldi tőke* részvétele is (főleg az édesiparban).

Ugyanakkor a *dohány és a szesziparban fennmarad a tartós állami monopólium.*

8.6 A külföldi befektetések ösztönzése a szintén rendszerváltó országokban

A különböző közép-európai országok *pénzügyi- és adójogi feltételrendszeréből* - a nemzeti hagyományok, a gazdasági adottságok és a privatizációs gyakorlat eseti eltérései mellett - a következők emelhetők ki:

- a versenysemlegesség sehol sem túri a külföldi befektetőnek a belföldi gazdálkodótól hátrányos megkülönböztetését, ezért a külföldi befektető a belföldiekkel *azonos* (nemzeti) *elbánást* élvez;

- a szabályozók kezdetben a külföldi tőke számára *külön kedvezményeket* biztosítottak, azonban ez a pozitív megkülönböztetés mind szűkebb térre szorul, illetve fokozatosan megszűnik;

- a multinacionális nagybefektetők tőkeereje rendszerint áttöri az általános befektetés ösztönzési jogrendet, mivel privatizációs ajánlataikat - a fogadó állam kormányzatára gyakorolt nyomással - *egyedi kedvezmények nyújtásától* teszik függővé.

A következőkben - az elérhető források alapján³⁴ - néhány szomszédos közép-európai ország befektetési ösztönzési jogi rendezőelvére történik utalás.

8.6.1. Csehország

A kereskedelmi törvény, a pénzügyi és adószabályozás a belföldi gazdálkodókkal azonos feltételrendszert nyújt a külföldieknek. Emellett a külföldi befektető *két kedvezmény* élhet:

- az *állam* a korábbi években okozott környezeti károk helyreállítási költségeinek fedezetére *garanciát* vállal;

- az 1992-ben hozott, az *alkatrész-import vámmentesítésére* vonatkozó rendelet kibővült. Eszerint valamennyi 30 %-nál nagyobb tőkerészesedésű és 50 M.KC (kb. 1,7 millió USD) alaptőkét elérő vegyes vállalat termelői célú alkatrész és anyagimportja vámmentes, ha azok vámértékét az export kompenzálja.

8.6.2 Szlovákia

A külföldi jogi és természetes személyek a vállalkozásnál *nemzeti bánásmódban* részesülnek. Minden 1993-ban alapított gazdasági egységet egy év *jövedelemadó mentesség* illet meg. Ezen felül a külföldi érdekeltségek részére 2 évre 15 % adókedvezmény jár. További kedvezmény az *apportrész vám- és ÁFA-mentessége*. (Ennek egyik esete az, ha az apportrész technológiai célú berendezés, melynek értéke meghaladja a 10 millió SK-t - kb. 3400 USD-t. Másik eset, ha az alaptőke 30 %-a külföldi tőkerész).

8.6.3. Lengyelország

³⁴Forrás: NGKM Befektetés-ösztönzési Főosztály háttér-információja, Bp. 1993.

külföldi beruházók *automatikus kedvezményeket nem kapnak*. (1990. előtt még 3 éves automatikus adómentességet élveztek). Az 1993. végéig megvalósuló beruházásokra még hatályban van a pénzügyminiszter által - egyedi kérelmek és elbírálás alapján - adható jövedelemadó kedvezmény rendszere. Ez a 2 M. ECU értéket meghaladó, valamint a jelentős technikai fejlődést és a beruházás eredményeként 20 % exportbővülést hozó, továbbá a kedvezőtlen adottságú körzetekben megvalósítandó beruházásokat preferálja. A kedvezmény mértéke nem haladhatja meg a külföldi által befektetett tőke értékét.

Felmérések szerint a fenti kedvezmények nem bizonyultak a beruházások terelésére hatékony eszköznek.

8.6.6 Horvátország

8.6.4 Románia

A külföldi tőke beáramlását *pozitív megkülönböztetések* kívánják fokozni. Ezek közül szektorális, illetve gazdaságpolitikai prioritásként érvényesül az *adómentesség*. Az ipari, építési, kitermelő-ipari és a *mezőgazdasági beruházás* 5 évi adómentességet élvez. 3 évi adómentességet kapnak a távközlési és szállítási befektetések, míg 2 évi adómentesség illeti meg a kereskedelmi, az idegenforgalmi, továbbá a pénzügy, a biztosítás és egyéb szolgáltatások területén eszközölt beruházásokat.

A fentiekén túl a külföldi befektető javára *külön kedvezményt* jelent:

- a kisajátítás esetén szavatolt teljes mértékű kártalanítás;
- az, hogy a devizában képződő profit teljes egészében külföldre utalható és a lejben képződő profitról is szabadon rendelkezhet a beruházó;
- a természetbeni tőkeapport vámmentes;
- a termeléshez szükséges anyagok, gépek, alkatrészek importja 2 évi vámmentes;
- a haszonból tőkeberuházásra fordított összeg adókedvezményt élvez.

8.6.5 Szlovénia

A hatályos jog a külföldi részvételű vegyesvállalatok részére az induláskor különböző *kedvezményeket* nyújt, pl. vámmentesen hozhatják be a gyártóberendezéseket. A külföldi befektetéseket rendező törvény módosításának tervezete a kormány számára *egyedi elbírálást* kíván biztosítani arra, hogy különleges esetekben *egyedi külön kedvezményeket* nyújthasson a kiemelten fontos külföldi befektetésekhöz. (Pl. több évre szóló adómentességet vagy adókedvezményt).

8.6.6 Horvátország

A külföldi befektetőket a következő *kormányzati kedvezmények* ösztönzik:

- a tárgyi apport vámmentes;
- a nyereségadó kedvezménye: az első évben 100 %, a második évben 50 %, a harmadik évben 25 % (a negyedik évre megszűnik);
- 2 évig nyereségadó mentesség jár azoknak, akik a szigeteken fektetnek be;
- adókedvezmény illeti meg azokat, akik a nyereségüket a háborús károk helyreállításába fektetik be, vagy a szigeteken valósítanak meg beruházást.

9. A PRIVATIZÁCIÓ TOVÁBBI FONTOS KÉRDÉSEI

9.1 A privatizáció és az integráció kapcsolata

Az *alapanyag-termeléssel összefüggésben* kell szólnia az *integráció* helyzetéről, várható jövőjéről.

A vertikális, eltérő tevékenységű termelők integrációjának alapvetően két formáját különbözteti meg a külföldi, és részben a hazai szakirodalom. Az *egyszerű szerződéses formát*, ahol a terméklánc alkotói tulajdonosi alapon egymástól elkülönülten termelnek, és a *közös tulajdonosi szervezetekbe olvadás alapján létrejött integrációt*. A két alapforma között a fejlett országok gyakorlatában természetesen lépcsőzetes átmenetek találhatók. A kétféle integráció közül a húsipar privatizációja szempontjából kétségtelenül a tulajdonosi integrációnak volna nagyobb jelentősége. Az erre vonatkozó, elsősorban jogi akadályok az utóbbi években megszűntek. (Elsősorban a gazdasági társasági, valamint a privatizációs törvények, illetve a szövetkezeti és az azok átalakulásáról szóló törvények értendők ezalatt.)

Hazánkban azonban a termelői érdekeltségű integrációról még jelenleg is csak egyes feldolgozó üzemekkel rendelkező mezőgazdasági vállalatok esetében beszélhetünk.³⁵ A magántermelők megfelelő mennyiségű tőke, szakismeret, érdekképviselő, valamint az alapanyag-termelésük koncentráltságának az alacsony foka miatt továbbra sem képesek a feldolgozó üzemek részbeni, vagy teljes tulajdonjogát megszerezni, és ezen túlmenően az értékesítési kapcsolatok alakítóivá válni. Erre talán egyes esetekben a földtulajdon rendezése, a nagyobb méretekben termelő magángazdaságok kialakulása során nyílik lehetőség. (A kárpótlási jegyeket ez ideig ismereteink szerint "kívülállók" nemigen fordították

³⁵ A jelenlegi helyzet furcsaságaiként említhetjük meg, hogy a mezőgazdasági vállalatok belső vertikálisitása részben spontán folyamatok - például mgtsz-ek tevékenységi alapon történő feldarabolódása - részben az állami gazdaságok decentralizált privatizációja következtében megszűnőfélben van. A későbbiek során, az új tulajdonosok létrejöttével, feltehetően lazább vállalati keretek között újra erősödni fog az integráció.

élelmiszeripari vállalatok vásárlására, az egyes vállalatok dolgozói közül azonban igen!)"³⁶

A termelői - tulajdoni - érdekeltségű integráció nagyobb mérvű elterjedésével a jelenlegi spontán helyzet fennmaradása esetében a mezőgazdasági vállalatok, - illetve azok nevesített tulajdonnal rendelkező jogutódai - vonatkozásában sem számolhatunk. Az okok: dekonjuktúra a főbb élelmiszeripari (export) piacokon, az élelmiszeripari tevékenység alacsony jövedelmezősége, a tőkeszegénység, a földnek a kárpótlással összefüggésben megállapított aranykoronánkénti alacsony értéke. Egy 1263 ha-os mezőgazdasági tsz. pl. az általa művelt területek felének a kárpótlásra fordításáért - egy AK-t 1000 Ft-nak véve 24 ezer AK összfeldértéket feltételezve - csak 12 millió Ft értékű kárpótlási jegyhez jut, mely az élelmiszeripari vállalatok magas könyv szerinti vagyonértéket figyelembe véve elenyésző összeg. (Egy hektár szántót az országos átlagos aranykorona értékkel - 19 AK-val - számolva.)

A tulajdonosi integrációval szembeni teljes pesszimizmusunk ellen szól azonban, hogy a nyugati országok integrációs gyakorlatát már több mint két évtizeddel ezelőtt kutatók, így pl. Komló L. (19) a korabeli helyzet tapasztalataiból arra a következtetésre jutott, hogy az élelmiszergazdaság területén - magántulajdont feltételezve - az integrációs kapcsolatok fejlődésére akkor számíthatunk, ha a feldolgozók a régi (egyszerű szerződéses) kapcsolatok alapján nem tudják majd az alapanyagot beszerezni, illetve ha a termelők ilyen formában a termékeiket képtelenek lesznek maradéktalanul értékesíteni.³⁷

A vázolt helyzet nálunk már bekövetkezett és ezért bizonyos agrárkormányzati ráhatással - *például árkedvezményes termelői részvények*

³⁶A fejlett tőkés országokban az élelmiszeripari vállalatok jelentős része - például Dániában a hús- és a tejfeldolgozó üzemek meghatározó hányada - szövetkezeti formában a magántermelők tulajdonában van. A szövetkezeti tulajdonú feldolgozó üzemek mellett Németországban a mezőgazdasági termelők egyes nagy élelmiszeripari részvénytársaságoknál is jelentős tulajdonhányaddal rendelkeznek. A Südzuckernél például a részvényeknek 49 %-a a cukorrépa-termelők tulajdonában van, de akadnak olyan cukorrépa-feldolgozó társaságok is, ahol az alapanyag-termelők birtokolják a részvényeknek több mint a felét.

³⁷Az elmúlt években az integrációs kapcsolatok összeomlásával - amelynek megítélésem szerint az élelmiszerpiacok kiegyensúlyozatlansága volt a legfőbb oka - még az egyszerűbb szerződéses kapcsolatok is jelentősebben háttérbe szorultak. A már privatizált élelmiszeripari vállalatok legtöbbször - amint erről a korábbiakban szó volt - az integrációs kapcsolatokban újra tapasztalható némi élénkülés.

vásárlásának a biztosításával - a tulajdonosi integráció kibontakozását elő lehetne segíteni.

A tulajdonosi integráció szemszögéből kedvezőnek nevezhető a decentralizációs privatizáció is. A decentralizációs privatizáció során kisebb vagyonértékű, a termelési oldal tekintetében lehatárolható profilú vagyontárgyak értékesítésére kerül sor, (például egy takarmánykeverő üzem, vagy pedig egy kisebb tejfeldolgozó egység eladására), melyeket a szövetkezetek önállóan, vagy pedig társulások alapon képesek megvásárolni. Az úgynevezett egybeépült, nagyobb kombinátok esetében a tulajdonszerzés formája nyilván a részvényvásárlás lehet.

9.2. A tulajdonváltás várható hatásai a termelési szerkezetre

A termelési szerkezet alapdefiníciójából eredően, mely e fogalom alatt elsősorban a különböző fajtájú és színvonalú tevékenységek összetételét, egymáshoz és a termelés egészéhez viszonyított arányát érti, az élelmiszeripar esetében is - hasonlóan más iparágakhoz - az azt kiváltó okok számbavételét tartom elsődlegesen fontosnak.

A termelési szerkezet változtatásának egyik legfőbb kiváltó oka a nagyobb nyereségre való törekvés, mely több úton valósítható meg. Így például a veszteséges, illetve kevésbé nyereséges tevékenységek elhagyásával, a jobban jövedelmező termékek gyártási arányának a növelésével, új termékek bevezetésével stb.

A termelési, illetve a termékszerkezet mennyiségi és minőségi jellemzői megváltoztatásának igazodnia kell a mindenkori piaci (értékesítési) lehetőségekhez.

A termelési szerkezet változásának talán a legkonkrétabb hatását az adott vállalat piacra vitt termékeinek az összetételbeli változásában, az össz értékesítésen belüli arányaiban jelölhetjük meg.

Az eddigi, tulajdonképpen szakágazati szintű privatizációk esetében - így például a dohány- és az édesipar vonatkozásában - jelentős termékcsere következett be. Előretörték a már külföldről ismert márkák.

A termelési szerkezet váltása feltehetően nem kis mértékben attól függ majd, hogy szakmai, vagy pedig pénzügyi befektető vásárolja-e meg az adott vállalatot.

A termelési szerkezet váltása az esetek többségében pótlólagos pénzügyi befektetéseket is igényel. Kérdéses azonban, hogy az új tulajdonos hajlandó-e, illetve tud-e ilyen célokra pénzt investálni. Egy élelmiszeripari vállalat esetében ugyanis a termelési szerkezet és technológiai korszerűsítésre fordítható összegeket fontossági sorrendben megelőzni a vállalat teljes vagy nagyobb részben történő megvásárlása, majd ezt követően az alaptőke forgóeszköz kiváltását szolgáló emelése.

Az elmondottakból is következik, hogy kisebb tulajdoni hányad esetében nemigen lehet az új befektető által finanszírozott szerkezetváltásra számítani.

A termelési szerkezet váltását befolyásoló további tényező, hogy az új befektető megcéloz-e új (export) piacokat az általa megvásárolt vállalattal, vagy pedig a haza kedvező értékesítési pozíciók megtartására, esetlegesen a bővítésére számít. A befektetők az eddigi tapasztalatok szerint szinte kizárólag a jó értékesítési feltételekkel rendelkező vállalatok megvásárlására törekedtek. A szerzett tapasztalatok szerint a termelési szerkezet változtatásának a kezdeményezője az egyes társaságoknál a menedzsment volt. A számukra fontos bizonyítás - a nagyobb nyereség elérése - ugyanis arra ösztönözte őket, hogy a vállalat számára nem nélkülözhetetlen tevékenységeket - akár azok külső vállalkozásokba történő áthelyezésével - kiiktassák.³⁸

A termelési szerkezet váltását befolyásoló tényezők teljes körű bemutatását minden bizonnyal nélkülöző felsorolás végén ismételtlen utalni szükséges a piac szerepére, amely a szerkezetváltást elsősorban a termék eladhatóságán illetve az árán keresztül elősegítheti, illetve gátolhatja.

9.3 A dolgozói tulajdon, a kárpótlási jegyek és a Munkavállalói Résztulajdonosi Program (MRP) szerepe a privatizációban.

A kárpótlási jegyek, valamint az MRP keretében történő többnyire részleges privatizációval összefüggésben a következő szempontokat célszerű számbavenni.

³⁸ A Bácsfű Rt például az energia ellátást, a takarítást, a belfeldolgozást és a húsipari gépkarbantartást - mint korábbi saját tevékenységet - iktatta ki, és helyezte át külső vállalkozásokba. Mindezek eredményeként 140 fővel csökkent a vállalati létszám. Az említett tevékenységek leválasztásának csak a bérrel kalkulálva nem volt hatása a vállalat gazdálkodására. Figyelembe véve azonban a készletfinanszírozás költségeit is, e területen már az első évben (1992-ben) 22 millió Ft-os megtakarítás volt tapasztalható.

Az említett két esetben a privatizált vállalat nem jut pótlólagos pénzforráshoz, de az államháztartás számára sem jelentenek érdemleges többletbevételt e megoldási formák. (Utóbbi esetben az MRP-ről van szó.)

A kárpótlási jegyek fedezete a hivatalos álláspont szerint a privatizált állami vagyontól befolyt összeg. Az említett két esetben azonban semmilyen, illetve csak minimális bevételhez jut az államháztartás. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a kárpótlási jegyek az állami tulajdon átruházásán keresztül önmaguk fedezetét képezik. Valós privatizációról ugyan a szóban forgó esetekben is beszélhetünk, mert az állami tulajdon magántulajdonná alakul, de mivel e két esetben nem keletkezik érdemleges állami bevétel, melynek egy részét a vállalatok feljavítására kellene fordítani, így e törekvés csak más forrásból valósulhat meg.

A munkavállalói tulajdonra vonatkozóan a szakirodalomban eltérő nézetekkel találkozhatunk. Mértékadó vélemények - így például *Kornai J.* - szerint elfogadható megoldás, ha a részvények kisebb hányadát - hozzávetőlegesen 10-20 százalékát - kedvezményes gazdasági feltételek mellett eladásra kínálják fel a privatizálandó vállalat dolgozóinak. (18)

A magyar privatizáció főbb kérdéseit átfogóan elemzi *David Stark* (27) Az ezzel összefüggően ismertetett közgazdasági és szociológiai érvek és dilemmák közül a következők érdemelnek említést.

Az alkalmazotti részvénytulajdonosi programot támogatók fontos szempontnak tartják a munkások meghatározott helyi közösségekhez való tartozást, valamint azt a szempontot, amely szerint a dolgozók az adott cégekbe munkájuk révén értéket fektettek be. A privatizációnak e módozatát előtérbe helyezni kívánók szerint a privatizációnak az általuk javasolt formája nem korlátozható az elbukó vállalatokra. Ugyanakkor az ipari szerkezetváltás, illetve az eredménytelen gazdálkodás miatt bezárásra ítélt üzemek egy része az új vállalati vezetéssel a dolgozói tulajdonosi szemlélet megerősítése révén - a struktúra-átalakítás és a várható teljesítményjavulást következtében - még bizonyíthatja életképességét. Hasonló véleményre helyezkedik a kérdés megítélésében Sárközy Tamás is, aki szerint az amerikai ESOP (Employed Stock Ownership Plan) -hoz hasonló MRP-nek a magyar privatizációnál elsősorban olyan vállalatoknál lehet szerepe elsősorban, amelyekre nincs külső befektetési érdeklődés, illetve amelyekre enélkül felszámolás várna. A szerző szerint az MRP kapta a legtöbb pénzügyi kedvezményt a magyar államtól, amelyekre megvalósításában a korábbi kormánypártok

populista erői, illetve a hagyományosan baloldali szakszervezetek egyaránt nagy lehetőséget látnak. (25)

A munkavállalói részvényeken nyugvó privatizációt ellenzők szerint "...az Egyesült Államokban és máshol végzett szervezeti vizsgálatok azt jelzik, hogy az alkalmazotti tulajdon és a vállalati teljesítmény közötti kapcsolat legalábbis kétséges: az alkalmazotti részvénytulajdonosi programok jelenlegi növekedése legalább annyira az idegenek általi átvétel elkerülését szolgáló menedzseri stratégiáknak tulajdonítható, mint a jövedelmezőség bármilyen javulásának". (27)

A hivatkozott amerikai szerző szerint a magyar munkavállalói részvényprogram alkalmazásával kapcsolatos legerősebb kritika "az alkalmazotti tulajdon azon elemeire irányul, amelyek a közgazdászok szemében akadályozzák a privatizáció óhajtott következményének, nevezetesen a piacosításnak az érvényre juttatást. Az alkalmazotti tulajdon, érvelnek, korlátozni fogja a tőke mobilitását és késlelteti a valóságos munkaerőpiac kialakulását. További következményként elodázza az ipari szerkezet átalakítását".

A dolgozók vállalati (munkahelyi) részvényekhez jutásával összefüggő további aggály, hogy ők különösen a jelenlegi nehéz gazdasági helyzetben hamar túl kívánnak majd adni a részvényeiken, amelyeket esetleg a vállalati menedzser réteg fog tőlük felvásárolni. Ilyen formában e program nem megoldani, hanem állandósítani fogja a korábbi rendszer problémáit, mert nem alternatívája, hanem kiegészítője a nomenklatúra tulajdonszerzésének. Ez esetben nyilvánvaló, hogy az adott szervezetben elfoglalt pozíció szolgál alapul a tulajdonból való részesedésnek.

Az eddigiek során a húsupar privatizációjával összefüggésben olyan jellegű tapasztalatokat szerezhettünk, amely szerint a dolgozók részvényhez jutását túlnyomórészt a vállalati menedzsment szorgalmazza, feltehetően két okból. Egyrészt azért, mert a privatizáció előrehaladásában a külső befektetők hiányában ezt az egyedüli utat találjam mint lehetőséget, másrészt valószínűsíthető, hogy a vezetők ilyen módon látják biztosítottnak a lehetőséget a későbbi nagyobb méretű tulajdonszerzésnek.³⁹ A dolgozók elsősorban nem a várható osztalék miatt

³⁹Egy igen jó piaci pozíciójú, 650 millió Ft értékűre becsült vállalat úgy kelt el teljes mértékben az MRP keretében, hogy előtte a vállalat vezetése kemény elterelő manővereket hajtott végre a potenciális befektetők körében. (Szándékához természetesen meg kellett nyernie az ÁVÜ-t is). Jelenleg a szinte 100 %-

ragaszkodnak a vállalati vagyonhoz jutáshoz, hanem a munkahelyük megtartása végett. Ezért részükről elsősorban azoknál a vállalatoknál találkozunk ilyen jellegű törekvésekkel, ahol a korábbi foglalkoztatottságok fennmaradásának a veszélyeztetettségét érzik. Az osztalékhoz való kötődés gyengeségét jelzi, hogy ahol a dolgozóknak nem kell félniük a munkahelyük elvesztésétől, ott a részvényeiken könnyen túladsz, mint például a Bácsfű Rt-nél, aholis a fő részvényes osztrák befektető vásárolta fel azokat. (Az egyes dolgozók tulajdonában levő alacsony részvényérték után a nevezettek a korábbi évek nyereségrészesedésénél alacsonyabb osztalékban részesültek. Ugyanez igaz a vállalat hazai csúcsvezetőire is. Az elmondottak alapján nem meglepő, hogy a dolgozók 95 százalékos részvényárfolyamon eladták a külföldi befektetőknek a részvényeiket.)

9.4 A további értékesítésekre vonatkozó elvi ajánlások

Az élelmiszeripari kulcsszerepet tölt, illetve tölthet be az élelmiszergazdaságon belül a hozzáadottérték növelésében. A feldolgozóipar teljesítőképességének minőségi és mennyiségi jellemzői, profittermelő képessége döntő hatással van termelésének előzményes szakaszára, a mezőgazdaságra. Az elmondottakból is következik, nem mindegy, hogy kinek a kezébe kerülnek az egyes élelmiszeripari vállalatok, illetve egyes szakágazatok.

Elfogadva azt a széleskörű szakmai és politikai igényt, mely a hazai alapanyag-termelőket kívánja a tulajdonszerzésben helyzetbe hozni, a teljesen még nem privatizált élelmiszeripar esetében a következő intézkedések megtételét, illetve azok megfontolását teszi szükségessé.

1. Feltétlenül szükség van a már többször beharangozott ágazati privatizációs stratégiák minél részletesebb, az érintett alapanyag-termelői kör érdekképviseleti szerveinek a bevonásával történő kidolgozására és annak nyilvánosságra hozatalára.

2. Megfontolandó, hogy azokban a szakágazatokban, amelyeknél nagyobb mértékben kívánjuk a hazai - elsősorban alapanyag-termelőket - tulajdonhoz

ig MRP tulajdonú társaságnál a részvények kétharmada van a menedzsment kezében és csak egyharmada a dolgozókéban. A társaság legfőbb tulajdonosa pedig a korábbi vezérigazgató.

juttatni, ne késleltessük-e a privatizációt addig, amíg e tulajdonosi kör igazában kialakul, illetve megszilárdul. Természetesen e megoldás ellen is szólnak érvek, legfőképpen az, hogy ki tartsa addig is életben a még nem értékesített, szinte kivétel nélkül csődbe jutott vagy a felé tartó vállalatokat. Ez utóbbi kérdés azonban egy következő, bizonyos fokig a helyzet megoldása irányába mutató kérdést is felvet. Nevezetesen azt, hogy nem kellene-e a privatizációban eddig kisebb mértékben érintett szakágazatokat a hús-, baromfi-, gabona-, tartósítóiipart - az úgynevezett válságágazatokat - megfelelő ágazati koncepció alapján átalakítani, a hosszú távon is fölöslegesnek tűnő feldolgozó kapacitásokat leépíteni, a megmaradó vállalatokat pedig feljavítani és csak ezt követően értékesíteni.

3. A szakágazati privatizációs koncepciók megfogalmazásánál azon kérdés eldöntése érdekében, hogy mely szakágazatok, illetve vállalatok kerüljenek hazai - elsősorban szakmai - befektetők és alapanyag-termelők tulajdonába és melyeket értékesíthetünk külföldieknek, azon belül is főként élelmiszer-feldolgozóknak, az egyes szakágazatok következő ismérvek szerinti főbb csoportosítását tartom célszerűnek.

Az egyes ágazatokra vonatkozó, kívánatos tulajdonosi kör meghatározását célzó elvi ajánlások megtétele előtt azonban hangsúlyoznom kell, hogy a leírtaknak igazából a privatizáció megkezdése előtt lett volna aktualitásuk. Mindezek ellenére úgy vélem, a még nem magánosított vállalatok értékesítésénél hasznosíthatók a következő ajánlások.

a) Az alapvető élelmiszereket előállító szakágazatokat, illetve vállalatokat, amelyek hazai alapanyagból szinte kizárólagos mértékben hazai piacra termelnek, csak igen kis arányban volna szabad külföldiek részére értékesíteni. Ezen iparágak közé sorolandó a tej és a gabonaipar.

b) Az ugyancsak alapvető élelmiszereket előállító, de jelentősebb exportot is lebonyolító szakágazatok vállalatainak egy részét azon külföldiek részére célszerű értékesíteni, akik pótlólagos piacot is tudnak hozni a privatizációt követően. Ezen szakágazatok közé sorolandó a hús, a baromfi és valamelyest a tartósítóiipar, valamint a másik két szakágazat, a sajnálatosan már teljesen külföldi kézben lévő növényolajipar és a cukoripar. Utóbbi szakágazatnál a külföldiek a vállalatok nagyobb részénél a szavazati jogok alapján ugyancsak túlsúlyban vannak. Bár nem alapvető élelmiszert állít elő, de e csoportba sorolandó még a boripar is.

c) A hazai alapanyagból elsősorban hazai piacra termelő sör és dohányipar esetében nem lett volna célszerű, hogy a szakágazatok felénél nagyobb részarányhoz jussanak a külföldi befektetők.

d) Egyes szakágazatok - így elsősorban az édesipar - nagyobb mennyiségű import alapanyagot használ fel a termék gyártása során. E szakágazat már 100 százalékban külföldiek kezében van, mely helyzet elsősorban a fogyasztók szemszögéből nem nevezhető kedvezőnek. (Gondoljunk csak az édesipari termékek jelentős árszínvonal emelkedésére.)

e) Az egyéb élvezeti cikkek előállító szakágazatok - például a szeszipar - esetében sem volna kívánatos, ha valamennyi vállalat külföldiek kezébe kerülne.

Az egyes szakágazatok privatizációs stratégiáinak elkészítésénél a hazai alapanyag-termelőket preferáló szempontok mellett természetesen mások is érvényesülhetnek. Így például a piaci pozíciókat javító, technológiai korszerűsítéssel járó privatizációkat továbbra is támogatni kell.

Ugyancsak nem szabad megfeledkezni a dolgozói részvénytulajdonosi lehetőségekről sem.

A megtörtént privatizációknál az értékesítők (ÁVÜ, FM) szempontjából a minél nagyobb bevételek biztosítása játszott a főszerepet. Az elsősorban a hazai befektetőkre - mezőgazdasági termelőkre - épülő privatizációknál e fontos szempont szükségszerűen hátrébb tolódna. Hosszabb távon azonban a költségvetési kiesések elmaradását messzemenően ellensúlyoznák az alapanyag-termelők és feldolgozók tulajdonosi kötődésén alapuló vertikális erősödéséből származó előnyök, melyből egész élelmiszergazdaságunk stabilabbá válását is remélhetnénk.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Magyarországon zajló rendszerváltás legfontosabb gazdasági vetületének a privatizáció tekinthető. A termelőeszközök magántulajdonba adásának a programja azonban nem csak mint gazdasági kérdés kezelendő. Polgári demokráciák ugyanis nehezen képzelhetők el olyan nagymértékű állami tulajdon mellett mint amilyen a volt szocialista országokban létezett. Míg ugyanis az állam vállalkozói vagyona a fejlett piacgazdaságú országokban legfeljebb 20 % körüli részarányt képvisel, addig mértéke a kelet-európai térségben 70 %, vagy afölött alakult.

1. A privatizáció törvényi kereteinek, valamint az intézményi háttérének a kiépítése már a rendszerváltást megelőzően, az 1980-as évek végén megkezdődött. E folyamat szervezettebbé tétel érdekében 1992-ben privatizációs törvénycsomag is született. A törvénycsomagban foglalt törvények célja részben az állami vállalatok társaságokká történő átalakításának a privatizáció céljából történő gyorsítása, másrészt a tartós állami tulajdonú - arra szánt - ugyancsak társaságokká átalakított állami vállalatok működése jogi feltételeinek a meghatározása volt.

A privatizációs törvénycsomaggal összefüggő főbb kritikai észrevételeket a következőkben foglalhatjuk össze:

- uniformizált átalakulást - társasági forma - tesz csak lehetővé, - a vállalati önállóság tekintetében - a privatizáció bekövetkeztéig - jelentős visszalépés történik,

- az Állami Vagyonkezelő Részvénytársaság (ÁV Rt) mint szuperholding kivételes helyzetet élvez más vállalkozásokhoz viszonyítva,

- az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) szervezeti felépítés, valamint személyi állományának szakmai felkészültsége alapján inkább csak ügynöki (vállalat értékesítési) tevékenységre alkalmas, semmint a nem értékesíthető vállalatok működtetésére.

A privatizáció jogi kereteinek az ismertetése során célszerű még a külföldi tőkebefektetések törvényi-, és egyéb (például adózási) feltételeiről szólni. Annak okát, hogy a kelet-európai térség országai közül Magyarországra áramlott a legnagyobb mennyiségben a külföldi tőke, a szakértők a politikai stabilitás mellett

elsősorban a szabályozott jogi háttérben látják. Ugyanakkor egyes külföldi befektetők a szabályozó-elemeket az anyaországhoz viszonyítottan bonyolultságuk és gyakori változtatásuk miatt bírálják.

2. Az élelmiszergazdaság privatizációján belül külön célszerű vizsgálni a mezőgazdasági vállalatokat (elsősorban állami gazdaságok) valamint az élelmiszeripart.

a) Az állami gazdaságok esetében a privatizáltság mértéke 40 %-os, melyen belül a külföldi tulajdon részarány nem jelentős. Az eddigiek során ugyanis csak két volt állami gazdaságot értékesítettek külföldiek részére (A Szekszárdi Mg. Rt-ben 87,1 %-os a német befektető tulajdonhányada, a Hubertus agráripari BT-nél pedig 63,5 %-os).

Az állami gazdaságok privatizációjára elsősorban az úgynevezett decentralizációs privatizáció keretében kerül sor. E privatizációs megoldás legfőbb hátrányaként említhető, hogy az egyes vállalatok életképességét erősítő belső vertikálitást szünteti meg.

b) Az élelmiszeripari privatizációja a privatizált vagyon mennyiségét alapul véve a nemzetgazdasági ágakon belül a legsikeresebbnek tekinthető. A korábbi állami vállalatok tulajdonának hozzávetőlegesen a fele került magánkézbe. A volt állami iparon belül a külföldi tulajdonhányad mintegy harminc százalékra tehető. A teljes élelmiszer-feldolgozó tevékenységet, valamennyi élelmiszer-feldolgozó szervezetet alapul véve, így a decentralizációs privatizáció során önállósult egységeket, a zöldmezős beruházásokat stb. 1993. év végi adatokra támaszkodva a következő helyzetképről számolhatunk be:

A vegyes tulajdonú szervezetek a számukat tekintve 17 %-át, - a saját tőke tekintetében a 47 %-át képezik a teljes élelmiszer-feldolgozó tevékenységnek. Az említett arányok egyben arra is utalnak, hogy a vegyes tulajdonú - külföldi tőkével is működő - társaságok a jelentősebb élelmiszer-feldolgozó vállalkozások közé tartoznak.

A külföldi tulajdonhányad a tevékenységi köröket alapul véve gyakorlatilag 100 %-os a *növényolajiparban*, az *édesiparban*, és a *dohányiparban*. Jelentős még a külföldi tőke súlya a *szesziparban*. Ugyanakkor az úgynevezett fajsúlyos szakágazatokban, mint a *hús-*, a *baromfi* és a *tejiparban* összességében a külföldi tőke részaránya még nem számottevő. (Egyes vállalatok esetében viszont igen.).

Az átalakulás és tulajdonváltás nyomán a korábbi kvázi megyei, illetve területi monopóliumot élvező vállalatok több egységre bomlottak.

Az úgynevezett decentralizációs privatizáció keretében például a gabonaiparban 71 malom és 36 keverőüzem, a tejiparban 44 egység értékesítésére történtek intézkedések, míg a sütőiparban 118 sütőde vált le az eredeti vállalatokról. A még leginkább koncentrált termelőkapacitással rendelkező állami húsiparban is több mint 10 kisebb üzemet választottak le és hirdettek meg értékesítésre.

A gazdálkodó egységek számának növekedése gazdálkodási méretük csökkenésével járt együtt. A decentralizált privatizáció szélesebb körű elterjedése révén már 1992 év végére az egy gazdálkodó szervre jutó létszám az 1990. évinek az egyharmadára, az egy gazdasági szervezetre jutó termelési érték pedig a 60 %-ára csökkent.

4. A külföldi tőke a fejlett piacgazdaságú országok élelmiszeriparában is jelen van. Az ottani helyzetet az egyes országok tekintetében azonban azért kell másként értékelni, mert a legtöbb ország tőke-exportőr és tőke-importőr egyaránt, míg mi csak a külföldi tőke befogadói vagyunk.

5. A külföldi tőke bevonását a magyar élelmiszeriparba több szempont teszi indokolttá, melyek közül az első helyen a forgóeszköz-szükséglet vállalati fedezetlenségét említhetjük. A saját forrásból történő finanszírozás hiánya ugyanis az élelmiszeripari vállalatok veszteségeinek az egyik legfőbb forrása. A banki költségek az élelmiszeripari vállalatok eladósodásának az idején jelentősen emelkedtek. A húsiparban például 1989 és 1991 között 210 %-kal nőttek a kamatköltségek.

Az élelmiszeripar egészére kiterjedő válságnak tulajdonképpen három összetevője van. A már részben említett *pénzügyi-*, az *értékesítési* és a *strukturális* okokra visszavezethető válság. Az *értékesítési válság* alapvetően a jelenlegi és a perspektivikus piaci lehetőségekhez viszonyítottan is több élelmiszeripari szakágazatra jellemző túlméretezettségre vezethető vissza.

A strukturális válság alatt az egyes élelmiszeripari szervezetek kapacitásméretét, valamint a szakosodás és a specializáció hiányát kell megemlíteni.

Tulajdonképpen mindhárom probléma orvoslást a vállalati menedzsment és a gazdasági vezetők egyaránt a külföldi tőke bevonásától várták.

Az eddigi tapasztalatok szerint a vállalatok pénzügyi helyzete a külföldi tőkével végbement privatizációt követően javult. Bár az értékesítési árak, valamint az egyéb pénzügyi feltételekre vonatkozó információkat az ÁVÜ, és az egyes vállalatok is titkosan kezelik, egy egymilliárd forint értékűre becsült társaságnál a vételáron túli, tőkeemelésre fordított összeg 300 millió Ft-ra tehető. Ennyi tehát az a pénztöbblet, ami a társaságnak a privatizációt követően elsősorban a hitelek kiváltására a rendelkezésre áll. (A rendszerváltozáskor örökölt államadósság mintegy 70 vállalat tőkeemelésre lett volna elegendő.) Az élelmiszeripar értékesítési, valamint strukturális nehézségeinek a leküzdésére a külföldi tőke nemigen vállalkozik. Az eddigi külföldi tőkével végbement privatizációk ugyanis elsősorban a jó piaci pozícióval rendelkező, olykor monopol helyzetben lévő vállalatokat érintették. (A korábban megszerzett jó piaci pozíció nem kis mértékben függ össze a vállalat termelési, illetve termékszerkezetével.) A hazai vállalatok vezetői számára a privatizáció egyben az állami tulajdonos zaklatásaitól való menekvést is jelenti és a perspektíva hiánya is motiválja.

A külföldi befektető alapvető célja még a hazai piac - a profit-szerző lehetőség - biztosításán túl hídfőállás kiépítése a majdani továbbterjeszkedés céljából (elsősorban a volt Szó-tagállamok irányába).

6. A külföldi tőke színrelépése kétségtelenül némi kockázatot is magában hordoz, melyeket röviden a következőkben foglalhatunk össze.

a) A tőkekivonás részben mint elvi lehetőség vetődik fel a külföldiek tulajdonszerzése nyomán, de egyes tapasztalatok már konkrét például is szolgálnak. (Például a társaság nyereségének a minimális szinten tartása az alacsony exportáron keresztül. Ez esetben a társaság külföldi tulajdonosa a maga számára exportál/importál. Ugyancsak tőkekivonásként értelmezhető a szellemi tőke tőkeemelés céljából történő apportként való behozatala, amely ellenértékét azonban a későbbiek során kamatostól vissza kell fizetnie a társaságnak.)

b) Félő, hogy a külföldi befektető egyes piacokon monopolhelyzetre tesz szert s ezzel - egyéb negatív hatásai mellett - a jövő generációk számára válik lehetetlenné az adott területen való vállalkozás.

c) Nem kizárható a külföldi tulajdonszerzésnek az a szándéka, amely a célország piacának a megszerzését az ottani termelőkapacitások felszámolásán keresztül kívánja elérni.

d) Az új, a legtöbbször mutatósabb külföldi eredetű termék meghonosodásával, tömeges gyártásával jó minőségű tradicionális hazai termék szorulhat ki a hazai piacról az alapanyag háttérével együtt.

e) Reális veszély a sokak által "karvaly tőkének" nevezett külföldi befektető megjelenése, amelynek fő célja a vállalatból maximálisan kisajtolható - akár annak tönkretételén keresztül - profit megszerzése.

7. A külföldi tőkével működő társaságoknál szerezhető pozitív tapasztalatok:

a) Az ígért tőkeemelések megvalósultak, a kilátásba helyezett fejlesztések megkezdődtek.

b) A külföldi befektető jelentős szerepet fordít elsősorban a felső és középszintű szakemberképzésre.

c) A vállalatokban a külföldi befektető színrelépését követően nő a költségérzékenységet előtérbe helyező szemlélet. Mindezek érdekében jelentősen fejlesztik a belső információs rendszert is. A marketing munka ugyancsak előtérbe kerül.

d) Az új tulajdonossal rendelkező társaságok hangsúlyt helyeznek az alapanyag-termelőkhez fűződő integrációs kapcsolat erősítésére.

8. Az élelmiszer-kereskedelemben végbemenő privatizáció következtében e tevékenységi körben mintegy 20 %-ra tehető a külföldi tőke aránya. Az eddigi vizsgálódások alapján nem bizonyítható az összefüggés a külföldi tőke jelenléte és az élelmiszer-import között.

9. Az élelmiszergazdaságban jelenlévő külföldi tőke hangsúlyos vizsgálata mellett a privatizációval összefüggésben még a következő kérdések vizsgálata érdemel külön figyelmet:

a) A hazai termelők tulajdonszerzési lehetőségei tekintetében a kárpótlási jegyek szerepe sem a mezőgazdasági vállalatok, sem a természetes személyek tekintetében nem meghatározó. A nagy (becsült, vagy pedig könyv szerinti) értékű élelmiszeripari vállalatokhoz viszonyítottan ugyanis mindkét tulajdonosi kör csak kis vásárlóerőt jelent. A privatizálandó társaságok szempontjából pedig a

kárpótlási jegyek nem jelentenek pótlólagos pénzforrást. Másrészt az értékesebbnek nevezhető élelmiszeripari vállalatok esetében az állam (Vagyonügynökség) eleve korlátozta a vétel gyanánt elfogadható kárpótlási jegyek mennyiségét.

b) A Munkavállalói Résztulajdonosi Programoknak (MRP) az eddigi privatizációk során nem volt meghatározó súlya. A dolgozói tulajdonszerzés lehetséges mértékéről megoszlanak a vélemények. Elfogadhatónak tarthatók azok a nézetek, amelyek szerint azoknál a vállalatoknál van az MRP-nek nagyobb létjogosultsága, amelyeknél az új érték létrehozásában az eszközértékhez viszonyítottan nagyobb az elevenmunka súlya (pl. Herendi Porcelángyár). Az élelmiszeripar esetében elsősorban a helyi jelentőségű (egy város, vagy annak körzetét ellátó) kisebb vállalatok esetében célszerű az MRP-nek teret adni.

c) Az élelmiszergazdaság eddigi privatizációja nem járt együtt a tulajdonosi alapú - alapanyag-termelő - a feldolgozó - és a kereskedelmi tevékenységet magában foglaló - integráció erősödésével. A gazdaságpolitika ugyanis a külföldiek részére történő készpénzes eladásokra helyezte a hangsúlyt. Az átalakulási és azzal egyidőben pénzügyi nehézségekkel küzdő mezőgazdasági vállalatok egy ilyen integrációs folyamatnak nem képesek a kezdeményezőivé válni, a magántermelői (családi gazdasági) kör pedig még szinte teljesen kialakulatlan.

10. A privatizáció továbbvitelekor fokozott hangsúlyt kell helyezni az alapanyag-termelők akár kedvezmények árán történő tulajdonhoz juttatására. Ezzel összefüggésben azonban meg kell jegyezni, hogy több szakágazat esetében erre a külföldi tőkével végbement szinte teljes körű privatizáció következtében nincsen esély.

A hazai mezőgazdasági termelők szélesebb körű tulajdonhoz juttatásának további előfeltétel az egyes élelmiszeripari vállalatok likviditási helyzetének a rendbetétele. Amennyiben erre központi forrásokból nincsen esély, úgy a hazai termelők tulajdonhoz juttatása sem oldható igazából meg. Ez utóbbi folyamat a privatizáció késleltetését is magával vonná. De a privatizáció késleltetését a mezőgazdasági termelői kör jelenlegi bizonyos fokú kialakulatlansága is indokoltá teszi.

A maradék élelmiszeripar privatizációjánál tehát sürgősen el kellene dönteni, hogy milyen szakágazatok, illetve mely vállalatok kerüljenek a mezőgazdaság tulajdonába és melyek a külföldiek kezébe:

- A jóformán csak hazai piacra termelő szakágazatokhoz, mint például a *tej-* és *gabonai*par csak nagyon óvatosan szabadna odaengedni a külföldi befektetőket. (E megállapítás vonatkozott volna a cukoriparra, de bizonyos fokig a már szinte teljesen privatizált sör-és a dohányiparra is.)

- A jelentős exporttal is foglalkozó szakágazatok vállalatainak egy részét csak olyan külföldi befektetőknek szabadnak eladni, akik minden bizonnyal új piacokat is tudnak hozni. Ezen szakágazatok közé lehet sorolni a *hús,- a baromfi-* a *tartósító* és a *bori*part.

Az eddigi privatizációknál a minél nagyobb költségvetési bevétel volt a fő szempont. A mezőgazdasági termelőkre épülő privatizációnál a szempontnak kisebb szerepet kellene kapnia. Hosszabb távon azonban a költségvetési bevételek elmaradását messzemenően ellensúlyozná az alapanyag-termelők és feldolgozók tulajdonosi kötődésen alapuló vertikális erősödése, amely egyben élelmiszergazdaságunk megszilárdulásához is jelentősen hozzájárulna.

4. Alvincz J.: A húsiipar helyzete az átalakulás időszakában. Előadás az MTA Agrárközgazdasági Bizottsága ülésén, 1992. december 15-én. MTA, Budapest, (Kézirat)

5. Alvincz J.: - Molnár K.: Átalakulás és privatizáció az élelmiszeriparban - húsiipari tapasztalatok. Közgazdasági Szemle, 1993. március (10 p)

6. Alvincz J.: Az élelmiszeripar privatizációjának főbb jellemzői. (Húsiipari tapasztalatok) AKII Kiadvány, Budapest, 1993. április.

7. Alvincz J.: Ki lesz a gazda? Élelmiszeripari privatizáció. Figyelő 1993. június 10. (1 p)

8. Alvincz J.: Az élelmiszeripar privatizációjáról. Gazdálkodás 1993. 9. sz. (3 p)

FELHASZNÁLT FONTOSABB IRODALOM

1. Alvincz J.: Integrációs kérdések a Pest-Nógrád megyei Állatforgalmi és Húsipari vállalatnál. Egyetemi doktori értekezés.
MKKE Budapest, 1985. (137 p)
2. Alvincz J. - Kóbor K.: A mezőgazdasági vállalatok szerepe a Kisüzemi sertéstermelés színvonalának az emelésében.
Gazdálkodás, 1986. 1.sz. (17 p)
3. Alvincz J. - Balogh Á. - Csánky Zs. - Szajkó P. - Szederkényi E.:
Válságok és lehetséges kezelésük a gabona-hús vertikumban.
AKII, Kiadvány 1992. november (72 p)
4. Alvincz J.: A húsipar helyzete az átalakulás időszakában. Előadás az
MTA Agrárközgazdasági Bizottsága ülésén, 1992. december 15-én.
MTA, Budapest, (Kézirat)
5. Alvincz J.: - Mohácsi K.: Átalakulás és privatizáció az élelmiszeriparban -
húsipari tapasztalatok.
Közgazdasági Szemle, 1993. március (10 p)
6. Alvincz J.: Az élelmiszeripar privatizációjának főbb jellemzői. (Húsipari
tapasztalatok) AKII Kiadvány, Budapest, 1993. április.
7. Alvincz J.: Ki lesz a gazda? Élelmiszeripari privatizáció.
Figyelő 1993. június 10. (1 p)
8. Alvincz J.: Az élelmiszeripar privatizációjáról.
Gazdálkodás 1993. 9. sz. (5 p)

9. Alvincz J.: - Tanka E.: - Udovecz G.: A külföldi tőke megjelenése a magyar élelmiszergazdaságban.
AKII Kiadvány Budapest, 1994. január (69 p)
10. Bokor T.: A külföldi tőke részvétele a dán élelmiszergazdaságban.
FM. Kézirat. 1993.
11. Csepi L.: Tulajdonváltás, érdemi privatizációs eredmények az állami élelmiszeriparban.
ÁVÜ. Kézirat. Budapest. 1993. november 26. (14 p)
12. J.M. Connor: Research puzzles arising from the internationalization of USA processors AJAE 1989/5.
13. Hamar J.: Külföldi működőtőke-beáramlás és privatizáció Magyarországon.
Közgazdasági Szemle 1993. 12. sz. (49-61 p)
14. Ch R. Hardy - D.R. Henderson: Industry organization and global competitiveness. NC - 199. Occasional papers 1991.
15. Ch. R. Hardy - J.M. MacDonald: Multinational structures and strategies of US food firms. NC-199 Occasional papers.
16. Jungnickel. R.: Direktinvestitionen, ausländische. In: Macharzina K., Welge: Handwörterbuch Export und internationale Unternehmung. Stuttgart 1991. (308-315 p)
17. Jahrmann, F.U: Aussenhandel 6. Auflage. Ludwigshafen (Rhein) 1991.
18. Kornai J.: A privatizáció elvei Kelet-Európában.
Közgazdasági Szemle. 1991. november.
19. Komló J.: A mezőgazdaság iparosodása a tőkés gazdaságban.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1971. (433.p)

31. Tanka E.: A földbirtok-politika alapkérdései az átalakuló mezőgazdaságban
20. Lakatos B.: Esettanulmányok a külföldi működőtőke hatásáról GKI Gazdaságkutató Rt. Budapest, 1993. október (111 p)
21. Macharzina, K.: Die Wettbewerbsfröhigkeit der Bundesrepublik Deutschland im internationalen Vergleich. In: Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis, 41 1989 (472-488 p).
22. Major I.: - Mihályi P.: Privatizáció - hogyan tovább.
Közgazdasági Szemle, 1994. március.
23. M.Read - M.Marchant: Globalization of the US food processing sector. NC-194 Occasion paper 199.
35. Tapasztalatok és feladatok az élelmiszerkereskedelm privatizálásában
24. E.Savas.: Privatizáció. Hogyan vonuljon ki az állam a gazdaságból? Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993. (315 p).
36. Tájékoztató a Tapasztalatok és feladatok az élelmiszerkereskedelm privatizálásáról és a Kereskedelmi Privatizációs Igazgatóság
25. Sárközy S.: A privatizáció joga Magyarországon (1989-1993)
Akadémiai Kiadó, Budapest, (197 p)
26. Schmidt. W.: Direktinvestitionen der deutschen Ernährungsindustrie im Vorfeld der Verwirklichung des europäischen Binnenmarktes.
Agrarwirtschaft. Jahrgang 41. Juli 1992. Heft 7. (210-213. p)
Élelmiszeripari Igazgatóság, Országos Szövetség, Budapest, 1992. szeptember
27. David Stark: Privatizáció Magyarországon. A tervtől a piachoz vagy a tervtől a klánhoz? Közgazdasági szemle, 1991. szeptember.
38. NGKM Befektetési és Pénzügyi Főosztály 1992-1993-ig
28. Szabó M.: A külföldi tőke jelenléte a magyar élelmiszeriparban. AKII, Kézirat Budapest, 1992.
29. Szabó M.: A söripar privatizációjának a tapasztalatai AKII, Kézirat. 1993.
AKII Információs Igazgatóság, Budapest, 1994. május
30. Szücs Z.-né - Tunyoginé Nechay V. - Alvincz J.: A hazai cukorvertikum érdekeltségi viszonyai nemzetközi összehasonlításban.
AKII megbízásos munka 1993. (62. p)

31. Tanka E.: A földbirtok-politika alapkérdései az átalakuló mezőgazdaságban.
AKII tanulmány 1993. (75 p)
AKII, Budapest, 1994. június 15.
32. Udovecz G.: Tulajdoni és szervezeti struktúra-váltás az agrárágazatokban.
AKII, Budapest, 1993.
33. Vissi F.: A külföldi működőtőke-beruházások és a verseny.
Közgazdasági Szemle. 1994. április
34. Az élelmiszeripari privatizációja. PRIVINFO, 1993. ápr. 27.
35. Tapasztalatok és feladatok az élelmiszerkereskedelem privatizálásában.
Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, Budapest, 1993. július.
36. Tájékoztató a "Tapasztalatok és feladatok az élelmiszerkereskedelem privatizálásában" című IKM részkonceptióhoz fűzött észrevételekről és a privatizáció helyzetéről. ÁVÜ. Kereskedelmi Privatizációs Igazgatóság.
Budapest, 1993. szeptember 20.
37. Élelmiszeripari ágazat tőkeellátottságának és jövedelmezőségének változása 1992. évben.
Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége. Budapest, 1993.
szeptember.
38. NGKM Befektetésösztönzési Főosztály háttér-információi.
Budapest, 1993.
39. A mezőgazdaság szervezetek gazdálkodásának főbb eredményei 1993-ban. AKII Informatikai Igazgatóság. Budapest, 1994. május.
40. Tájékoztató jelentés az agrárágazat privatizációjáról. FM Privatizációs Főosztály Budapest, 1994. június 24.

41. A mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek tőkeösszetétele.
AKII, Informatikai Igazgatóság. Budapest, 1994. június 15.

42. Deutsche Bundesbank adatközlései 1993. március.

MELLÉKLETEK

Beszékhelyek és források összetétele

1992 végén

Millió Forint

Megnevezés	Kettős	Egyszerű	Összesen
	könyvvitelt vezető gazdálkodók		
A./ Beszékhelyek			
Immateriális javak	7.157	329	7.486
Pénzügyi eszközök	195.287	6.155	201.442
Pénzügyi befektetések	24.395	92	24.487
Befektetett eszközök:	MELLÉKLETEK		213.642
Részesletek	76.964	1.966	78.930
Részesedések	88.867	3.299	92.166
Értékpapírok	1.458	29	1.487
Pénzeszközök	25.792	1.406	27.198
Aktív időbeli elhatárolások	3.752	53	3.805
Forgóeszközök:	174.041	6.753	180.794
Beszékhelyek aktívák összesen:	411.489	13.326	424.815
B./ Források			
Alapítványi tőke	233.144	5.226	238.370
Állománytartalékok	4.874	40	4.914
Hosszú lejáratú kötelezettségek	27.244	1.318	28.562
Rövid lejáratú kötelezettségek	192.873	6.543	199.416
Hosszú időbeli elhatárolások	7.352	329	7.681
Források/passzívák/ összesen:	411.489	13.326	424.815

Magyar Köztársaság, Budapest, 1993. január 15.

Eszközök és források összetétele

1992 végén

Millió Forint

Megnevezés	Kettős	Egyszerű	Összesen
	könyvvitelt vezető gazdálkodók		
A./ Eszközök			
Immateriális javak	7.167	329	7.493
Tárgyi eszközök	195.287	6.155	201.442
Pénzügyi befektetések	24.395	92	24.487
Befektetett eszközök:	226.749	6.573	233.442
Készletek	78.964	1.966	80.930
Követelések	88.667	3.299	91.966
Értékpapírok	1.458	29	1.487
Pénzeszközök	25.792	1.406	27.198
Aktív időbeli elhatárolások	3.759	53	3.812
Forgóeszközök:	198.640	6.753	205.393
Eszközök aktívák összesen:	425.489	13.326	438.815

B./ Források

Saját tőke	233.146	5.226	238.372
Céltartalékok	4.874	40	4.914
Hosszu lejáratu kötelezettség	27.244	1.318	28.562
Rövid lejáratu kötelezettség	152.873	6.513	159.386
Passzív időbeli elhatárolás	7.352	229	7.581
Források/passzívák/ összesen:	425.489	13.326	438.815

szolgáltatók száma: kettős könyvv. 664
egyszerűsített 761
1.425

eszközök saját tőkével fedezett szintje 1992 végén
a kettős könyvvitelt vezető egységeknél

Millió Ft

Szakágazat	Befektetett eszközök forrásai					Forgóeszközök forrásai					Tudat- ság össze- sen %
	Saját tőke	Hosszu lejár. tartozás	Rövid lejár. tartozás	Össze- sen	Saját tőke %-a	Saját tőke	Hosszu lejár. tartozás	Rövid lejár. tartozás	Össze- sen	Saját tőke %-a	
Hus-hal	26.097	3.675	-	29.772	87.7	697	824	22.252	23.773	2.9	50.0
Baromfi	9.326	400	1.822	11.548	80.8	-	757	10.722	11.479	0	40.5
Tej	13.085	319	-	13.404	97.6	2.279	448	9.833	12.560	18.1	59.2
Zöldség- gyüm.	15.813	992	9.290	26.095	60.6	-	3.140	23.598	26.738	0	29.9
Malom	5.549	40	-	5.589	99.3	1.372	316	3.689	5.327	25.8	63.4
Takarmány	30.810	656	-	31.466	97.9	1.151	4.435	18.524	24.110	4.8	57.5
Sütő	12.293	167	-	12.460	98.7	3.337	272	3.211	6.820	48.9	81.0
Tészta	1.382	185	-	1.567	88.2	890	69	429	1.388	64.1	76.9
Çukor	18.461	389	-	18.850	97.9	3.409	518	9.883	13.810	24.7	67.0
Édes	8.521	2	-	8.523	99.9	1.022	565	5.080	6.667	15.3	62.8
Növényolaj	7.649	507	-	8.156	93.8	284	2.807	6.234	9.330	3.0	45.4
Szesz	7.739	23	-	7.762	99.7	2.098	752	5.772	8.622	24.3	60.0
Keményítő	7.923	540	242	8.705	91.0	-	25	1.033	1.058	0	81.1
Sör	14.659	200	-	14.859	98.6	2.083	837	8.112	11.032	18.9	64.7
Bor	8.420	405	-	8.825	95.4	640	1.692	9.906	12.238	5.2	43.0
Üdítő	2.758	83	186	3.027	91.1	-	741	2.807	3.548	0	41.9
Dohány	4.950	-	-	4.950	100.0	462	-	5.225	5.687	8.1	50.9
Egyéb	11.246	45	-	11.291	99.6	6.741	418	7.294	14.453	46.6	70.0
Összesen:	206.681	8.628	11.540	226.849	91.1	26.465	18.616	153.559	198.640	13.3	54.8

Forrás: (37)

Eredmény tényezők részletezése
nyersanyagok eredete szerinti csoportosításban

Millió Ft.

Nevezés	Üzemi eredmény	Pénzügyi és rendkívüli eredmény	Társasági adó	Adózott eredmény	Fizetett osztalék	Mérleg szerinti eredmény
A./ Vágóállatot és állati terméket feldolgozó szakágazatok						
Élelmiszeripar	+ 1.166	- 3.781	444	- 3.059	619	- 3.678
Élelmiszeripari gépipar	+ 905	- 1.250	214	- 559	200	- 759
Élelmiszeripari gép- és berendezéstechnikai ipar	+ 2.060	- 1.317	570	+ 173	294	- 121
Együtt:	+ 4.131	- 6.348	1.228	- 3.445	1.113	- 4.578
Értékvesztés tőke %-ában	+ 6.3	- 9.7	- 1.9	- 5.3	- 1.7	- 7.0
B./ Növényi termékeket feldolgozó szakágazatok						
Élelmiszeripari szőlő- és bogyóipar	- 1.594	- 6.475	259	- 8.320	464	- 8.784
Élelmiszeripari gyümölcsipar	+ 1.257	- 152	191	+ 914	930	- 16
Élelmiszeripari zöldségipar	+ 1.017	- 652	147	+ 218	156	+ 62
Élelmiszeripari élelmiszeripari ipar	+ 1.938	- 2.780	262	- 1.104	678	- 1.782
Élelmiszeripari élelmiszeripari ipar	+ 1.895	- 2.590	53	- 748	86	- 834
Élelmiszeripari élelmiszeripari ipar	- 234	- 280	-	- 514	-	- 514
Együtt:	+ 4.279	-12.929	904	- 9.554	2.314	-11.868
Értékvesztés tőke %-ában	+ 4.1	- 12.3	- 0.9	- 9.1	- 2.2	- 11.3
C./ Élelmiszeripari és import anyagokat feldolgozó szakágazatok						
Élelmiszeripari ipar	+ 1.469	+ 582	668	+ 1.383	442	+ 941
Élelmiszeripari ipar	+ 204	- 6	35	+ 163	49	- 1.309
Élelmiszeripari ipar	- 328	- 704	204	- 1.236	73	- 1.309
Élelmiszeripari ipar (továbbá nem sorolt)	+ 82	+ 43	199	- 64	601	- 665
Együtt:	+ 1.437	- 85	1.106	+ 946	1.165	- 919
Értékvesztés tőke %-ában	+ 3.0	- 0.2	- 2.3	- 0.5	- 2.4	- 1.9
D./ Italgyártó és dohányipari szakágazatok						
Élelmiszeripari italgyártó ipar	+ 1.813	+ 334	452	+ 1.695	1.046	+ 649
Élelmiszeripari italgyártó ipar	- 563	- 1.803	47	- 2.413	30	- 2.443
Élelmiszeripari italgyártó ipar	+ 2.740	- 1.181	177	+ 1.382	602	+ 780
Élelmiszeripari italgyártó ipar	- 202	- 551	108	- 861	88	- 949
Élelmiszeripari italgyártó ipar	+ 7	- 278	167	- 438	-	- 438
Együtt:	+ 3.795	- 3.479	951	- 635	1.766	- 2.401

Az élelmiszeripari szakágazatok privatizációjának foka
(a vállalatok száma tekintetében)

ÉLM. IPARI ÁGAZAT		PRIVATIZÁCIÓ	
		DB	%
Gabonaipar	22 vállalat	3	14
Husipar	23 vállalat	7	30
Tejipar	17 vállalat	2	12
Baromfiipar	10 vállalat	4	40
Konzervipar	14 vállalat	7	50
Hűtőipar	9 vállalat	7	78
Szeszipar	8 vállalat	5	62
Cukoripar	12 vállalat	11	92
Boripar	7 vállalat	2	29
Söripar	5 vállalat	5	100
Dohányipar	7 vállalat	6	86
Édesipar	3 vállalat	3	100
Növényolaj	1 vállalat	1	100
Összesen:	138 vállalat	63	45
Sütőipar	38 vállalat	20	53
Élelmiszeripar mindösszesen		83	47
176 vállalat			

Forrás: (40)

Á T A L A K U L A S

P R I V A T I Z Á C I Ó

ELŐTT

UTÁN

BEFEKTETŐ

TULAJDORSZ

AR

Bács megyei GMV.	VICTÓRIA Első Magyar Gab.RT.	hazai	T
Hajdú megyei GMV.	Hajdúsági Gabona RT.	hazai	T
Komárom-Esztergom m.-i GMV	Hungarograin RT.	hazai /SOLUM RT.+Hung.Grain RT.Mrp/	T

Baranya m.-i Husipari V.	MÖBIUSZ Húsipari RT.	osztrák/PANKL-HOFFMANN/	T
Komárom m.i Husipari V.	Kolos RT.	dán/KOLOS/	T
Pápai Huskominát	Pápai Huskominát RT.	hazai	T
Szegedi Szalámigyár	PICK Szegedi Szalámigyár RT.	hazai	T
Vasi Husipari V.	Vasi Husipari RT.	hazai	T
Zalai Husipari Váll.	Zalahus RT.	hazai	T
Budapesti Húsipari Váll.	Budapesti Húsipari RT.	Pick+Landhof	T

Fejér-Komárom m.Tezip.V.	Fejértej RT.	olasz/PARMALAT/	T
Veszprém megyei Tezip.Váll.	Veszprémtej RT.	francia /Bongrain/	T

IP

Orosházi Bfi Feld.V.	Orosházi Bfi.RT.	német /Appel & Frenzl/	T
Sárvári Bfi.feldolg.V.	Sárvári Bfi.Ipari RT.	angol/METTHEWS/	T
Szentesi Bfi.Feld.V.	Szentesi Baromfi RT.	hazai	T
Budapesti Bfi.Feldolg.V.	Viktor KFT.	német	T

IP

Debreceni Tartósítóip.Komb.	DEKO Rt.	hazai/KB.RT./	T
Kecskeméti Konzervgyár	Kecskeméti Konzervgyár RT.	német-amer./HENZ/	T
Nyírség Konzervip.V.	Nyírség Konzervipari RT.	hazai	T
Szegedi Konzervgyár.	Sámson-Szegedi Konzervgy.RT.	hazai /felszámolás alatt/	K
Szegedi Papr.feldolg.V.	Szegedi Paprikafeldolg.RT.	hazai/Piroska KFT./	T
Szigetvári Konzervgyár	Szigetvári Konzervgyár RT.	német/MANZ/	T
Móvári Konzervgyár	Trösch-Prima KFT.	osztrák	T
Budapesti Konzervgyár	GLOBUS Konzervgyár RT.	hazai /folyamatos/	K

Bajai Hűtőipari V.	Bajai Hűtőipari RT.	Holland/Unilever/	T
Budapesti Hűtőipari V.	MIRELITE Hűtőipari RT.	am.-magyar /Első Magyar Alap/	T
Dunakeszi Hűtőipari V.	Dunakeszi Hűtőipari RT.	hazai/Konvenció Szöv./	T
Györi Hűtőipari Váll.	ARVIT RT.	hazai	T
Székesfehérvári Hűtőip.V.	Székesfehérvári Hűtőip.Rt.	hazai/Termelői Konzorcium/	K
Zalaegerszegi Hűtőip.V.	Zalaegerszegi Hűtőip.Kft.	amerikai/SHAMROCK CAPITAL INVESTOR'S	T
Kecskeméti Hűtőipari V.	Kecskeméti Hűtőipari KFT.	hazai	T

AR

Kisvárdai Szesz és Ud.ip.V.	Várda-Drink RT.	hazai	T
Szabadegyházai Szeszip.V.	Szabadegyházai Szeszip.RT.	osztr.-belga/AGRANA.AMYLUM/	T
Budapesti Szeszipari Váll.	BUSZESZ RT.	osztrák/MAUTNER,MARKHOF/	T
Budapesti Likőripari Váll.	BCLIV Bp.-i Lik.Ip.KFT.	Zwack német/UNDENBERG/	T

AR

Demecseri Elm.ipari Váll.	Demecseri Élip RT.	hazai	T
Sarkadi Cukorgyár	Sarkadi Cukorgyár RT.	hazai	T
Sárvári Cukorgyár	Sárvári Cukorgyár RT.	hazai	T
Hajdúsági Cukorgyár	Kabai Cukorgyár Rt.	francia-brit/EASTERN SUGAR/	K
Mátravidéki Cukorgyárak	Mátravidéki Cukorgyárak RT.	francia/BEGHIN-SAY/	K
Mezőhegyesi Cukorgyár	Mezőhegyesi Cukorgyár RT.	hazai	T
Szerencsi Cukorgyár	Szerencsi Cukorgyár RT.	francia/BEGHIN-SAY/	K
Szolnoki Cukorgyár	Szolnoki Cukorgyár Rt.	francia/BEGHIN-SAY/	K
Ácsi Cukorgyár	Ácsi Cukoripari Rt.	hazai	T
Petőházi Cukorgyár	Petőházi Cukoripari Rt.	osztrák/AGRANA/	K
Kaposvári Cukorgyár	KAPOSCUKOR RT.	osztrák/AGRANA/	K
Ercsi Cukorgyár	Ercsi Cukorgyár RT.	hazai	T

PRIVATIZÁCIÓS TAJÉKOZTATÓ AZ ÉLELMISZERIPARI TARSASÁGOKRÓL

6. melléklet

folytatása

KECSKEMÉTVIN Borgazd.Komb.	KECSKEMÉTVIN Rt.	hazai	K
HUNGAROVIN Borgazd.Komb.	HUNGAROVIN RT.	német/HENKELL-SCHÖNLEIN/	T
Kőbányai Sörgyár	Kőbányai Sörgyár RT.	dél-Afr./South African Breweries LTD	T
Pannonia Sörgyár	Pannonia Sörgyár RT.	osztrák/Ottakinger AG/	K
Borsodi Sörgyár	Borsodi Sörgyár RT.	belga/INTERBREW/	T
Nagykanizsai Sörgyár	Kanizsa Sörgyár RT.	hazai	T
Soproni Sörgyár	Soproni Sörgyár RT.	osztrák/BRAU AG./	T
Nyíregyh.Dohányferment.V.	NYIDOFER.RT.	amerikai/UNIVERSAL LEAF TOBACCO/	T
Doh.kut.és Min.Fejl.Int.	Doh.kut.és Min.Fejl.RT.	hazai	K
Sátoraljaujhelyi Doh.gyár	SD TABAK RT.	amerikai/REYNOLDS/	T
Egri Dohánygyár	Egri Dohánygyár KFT.	amr.-oszt./PHILIP M.-AUSTR TABAC/	T
Pécsi Dohánygyár	Pécsi Dohánygyár KFT.	angol-amer./BRITISH AMERICAN TOBACCO	T
Debreceni Dohánygyár	Debreceni Dohánygyár KFT.	német/REEMSTMA/	T
Győri Keksz és Ostyagyár	Győri Keksz Kft.	angol/UNITED BISCUITS/	T
Budapesti Édesipari Váll.	QUINTIE Édesipari KFT.	német/STOLLWERCK/	T
Szerencsi	Intercsokoládé Kft.NESTLÉ	svájc/NESTLE/	T
Nővolip.és Mosószergy.V.	Cereol Nővolip RT.	olasz /FERUZZI-CEREOL/	T
	UNILEVER Él.és Mosószergy.RT.	holland/UNILEVER/	

Forrás: (40)

JOGELŐD NEVE	ÁLLAMTULAJÁSI ÜZEM	TÁRSASÁG NEVE	JEZTYLETT TÖRKE	TART. SAJÁT TÖRKE	AVÜ	ÖNKORM	DOIG.	EGYÉN	AVÜ	ÖNKORM	HEL.F.	KÜLF.
	IDÉJE	NEVE	MILLIO FORINT	TÖRKE	%	%	%	%	%	%	%	%
Malom												
B.A.Z.m.-i Gabonaipari Vállal	93.06.30.	Dorsod-Gabona RT.	520	660	1180							
Baranya m.-i Gabonaipari RT	93.06.30.	Pécsi Gabona RT.	1000	1163	2163							
Bács m.-i GW.	91.07.10.	VICTORIA Első Magyar Gab.RT.	2234	2234	96.3				55.7	3.70	40.6	
Békés m.-i GW	94.03.31.	Békés m.-i Gab.és Malip.RT.	750	140	890							
Bp.és Pest m.-i GW	93.06.30.	Első Pesti Ilegermalom RT.	973	1678	2651		2.7					
Csongrád m.-i GW	94.02.01.	Dél-No.-i Gabona RT.	250	169	419							
Egri Malomipari Vállalat	93.06.30.	Egri Malomipari RT.	34	11	45							
Fejér m.-i GW	93.06.30.	Cerbona RT.	699	1644	2342							
Gabonaforgalmi és Szolg.V.	93.06.30.	Concordia Közraktározási RT.	1980	912	2892							
Győr-Sopron m.-i GW	93.06.30.	Pannongabona RT.	439	1774	100							
Hajdú m.-i GW.	91.12.30.	Hajdúsági Gabona RT.	2095	180	2275		0.00	4.10		6.25		
Ilves m.-i Gabonaipari Váll	93.06.30.	Mátramalom RT.	167	376	543					3.30	96.7	3.30
Komárom-Esztergom m-i GW	92.11.01.	Hungarograin RT.	525	14	539				91.0		8.4	
Malomipari Kutató Intézet	90.01.01	Malomipari Kutató KFT.	95	95	100							
Nógrád m.-i Gabonaipari V.	93.06.30.	Nógrád-Gabona RT.	157	425	582							
SOMOEGY m.-i GW	93.06.30.	Déli-Dunántúli Gabonaip. RT.	602	1318	1919							
Szabolcs m.-i GW	93.12.13.	Szabolcsgabona RT.	305	924	1229					2.40		
Szolnok m.-i GW	93.06.30.	Alföldi Gabonaipari RT.	910	912	1822							
Tolna m.-i GW	93.12.31.	Gemenc Gabona RT.	524	1066	98.4					1.6		
Vas m.-i GW	93.06.30.	Vas m.-i Gabonaipari RT.	382	785	1167					4.20		
Veszprém m.-i GW		végelszámolás										
Zala m.-i GW	93.06.30.	Zalagabona RT.	558	327	885							
Tej												
Baranya m.-i Tejipari Váll.	93.06.30.	Baranyatej RT.	486	157	643							
Borsod m.-i Tejipari Váll.	93.09.30.	Északtej RT.	629	316	946							
Dudapesti Tejipari Vállalat	93.12.31.	Budapesttej RT.	1348	675	2023							
Fejér-Kom.m.-i Tejipari V.	92.06.25.	Fejéretej-Parmalat RT.	520	430	950				10.4	2.30	13.4	7.30
Győr-Sopron m.-i Tejipari V.	93.12.31.	Győrtéj RT.	701	349	1050							
Hajdú megyei Tejipari Váll.	93.06.30.	Hajdútej RT.	59	486	545							
Kaposvári Tejipari Vállalat	93.06.30.	Ciasstej RT.										
Közép.No.-i Tejip.Váll.		végelszámolás										
Szabolcs m.-i Tejipari Váll.	93.12.31.	Szabolcstej RT.	458	358	816							
Szegedi Tejipari Vállalat	93.06.30.	Szegedtej RT.	337	142	479							
Szolnoki Tejipari Vállalat	93.06.30.	Szolnoktej RT.	292	529	821							
Tejipari Kutató Int.	93.01.01.	Tejipari Kutató KFT.	210	16	226							
Tejipari Szolgáltató V.	94.03.31.	Tejipari Kutató KFT.	300	148	448							
Tolna m.-i Tejipari Váll.	93.12.31.	Tolnatej RT.	1039	525	1564							
Vas megyei Tejipari Vállalat	93.06.30.	Szombathelyi Tejipari RT.	531	227	758							
Veszprémi Tejipari Vállalat	93.06.30.	Veszprémetej RT.	1317	117	1434				48.0			52.0
Zala m.-i tejipari Vállalat	93.06.30.	Zalatej RT.	183	293	476							
Össz.:			8410	4760	13149							

ÁTALAKULÁS IDEJE	TÁRSASÁG NÉVE	JEFYZHITT TÖKE MILLIÓ FORINT	TART. SAJÁT TÖKE	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	AVÜ ÖNKORM	
90.12.29.	Balatonnyivideki Pincegazd. felszámolás alatti	707	314	1021	78.9	14.0	7.07	37.2	5.48	50.1	7.2									100	
91.07.01.	Délaiföldi Pincegazdaság	1576	531	2107	66.3	19.4	14.2														
90.10.01.	Hungarovin Borgazd.Komb.	503	617	1120	75.3	8.21	16.5														
98.12.28.	Kecskeméti Vin Borgazd.Kombin.	750		750	64.0		36.0														
90.05.08.	Pannovin Borgazd.Komb.	597		597	62.7	11.8	25.5														
90.05.08.	Promontorvin RT.																				
90.02.01.	Ácsi Cukorgyár	3536	1462	5595	81.6	5.48	14.5	37.2	5.48	50.1	7.2										
93.12.31.	Cukoripari Kft.	839	88	927																	
92.09.30.	Cukorkutató KFT.	7		7	100																
91.01.17.	Ercsi Cukorgyár	535	48	583	93.5	6.45		34.1	6.45	50.1	9.3										
90.09.15.	Hajdusági Cukorgyár	4450	216	4666	100			65.0													
90.09.15.	Kaposvári Cukorgyár	2570	85	2655	45.7	4.30	50.8	13.7	4.30	50.8											
91.06.25.	Mátravidéki Cukorgyárak	2453	778	3231	89.5	5.80	4.70	25.5	5.80	15.0	1.70										
92.06.30.	Mezőhegyesi Cukorgyár RT.	700	279	979	95.8	4.15		35.8	4.15	50.1	10.0										
90.12.19.	Petőházi Cukorgyár	3790	177	3967	97.7	2.31		14.0	2.31	50.1	30.6										
92.07.01.	Sarkadi Cukorgyár	1000	602	1602	96.2	3.71		36.2	3.71	50.1	10										
93.07.21.	Sárvári Cukorgyár	500	558	1058	94.1	5.90		34.0	5.90	50.1	10.0										
91.06.20.	Szerencsi Cukorgyár	1318	614	1932	90.8	5.09	4.20	25.5	5.09	13.8	4.22										
91.06.30.	Szolnoki Cukorgyár	2281	648	2932	89.2	5.64	5.12	25.0	5.64	15.4	5.12										
	Össz.	20446	4093	24539																	
93.06.30.	Budapesti Dohányferm. RT.	1031	461	1492	79.7	20.3															
91.12.30.	Debreceni Dohánygyár	1400	540	1940	96.7	3.30															
92.04.01.	Dohány Kut.és Min.Fejl.RT.	128	51	179	75.5	16.4	8.10														
91.09.30.	Egri Dohánygyár	2352	88	2440	94.4	5.60		43.4	16.4	40.2											
91.12.31.	Nyiregyházi Dohányferment.V	1410	1004	2414	91.0	9.00		14.0	9.00	5.00	72.0										
91.12.11.	Pécsi Dohánygyár	1286	284	1570	98.5	1.50															
91.09.15.	Sátoraljaújhelyi Dohánygyár	345	203	548	96.7	3.28			3.28	8.00	88.7										
	Össz.	7952	2631	10583																	
91.11.27.	Budapesti Édesipari V.	2786	2400	5186	97.3	2.69		4.00	12.0	84.0											
91.04.04.	Györi Keksz és Ostyagyár	1365	463	1828	1000																
90.12.15.	Szerencsi Csokoládégyár	1777	1010	2787	97.1	2.91															
	Össz.	5928	3073	9001																	
92.03.31.	Bajai Hütőipari RT.	643	219	862	96.3	3.70		36.6	3.70	10.0	83.3										
92.06.30.	Békéscsabai Hütőipari KFT.	458	242	700	93.7	6.30															
91.12.20.	Budapesti Hütőipari V.	1150	60	1210	96.2	3.74		19.3	3.74	12.2	51.2										
92.06.30.	Dunakeszi Hütőipari RT	229	36	266	100																
	Györi Hütőipari V.	721	113	834	94.5	5.44															
92.12.31.	Kecskeméti Hütőipari KFT.	44	5	49	100																
92.06.30.	Miskolci Hütőipari V.	463	238	700	94.1	5.89															
91.03.20.	Székesfehérvári Hütőipari RT	933	229	1162	89.7	7.07	2.80	67.8	7.07	25.1	100										
90.12.17.	Zalaegerszegi Hütőipari V.	764	133	897	100																
	Össz.	5405	1275	6680																	
93.04.30.	nem alakult át	565	360	927	93.8	6.20															
90.09.15.	GLOBUS Konzervipari RT.	2153			85.7	9.06	5.16														
93.11.30.	DEKO RT.	114	74	188	100																
	Oceán Fruit Konzervgyár RT.																				

ÁTALAKULÁS IDEJE	TÁRSASÁG NEVE	JEGYZÉTI TÖKE MILLIÓ FORINT	TART. SAJÁT TÖKE	AVÜ %	ÖNKORM %	DOLG. %	EGYÉB AVÜ %	ÖNKORM %	BELF. DOLG. %	KÜLF. %
92.06.03.	Kecskeméti Konzervgyár	900	1259	2159	95.5	4.50		3.80		95.5
93.05.31.	Konzervipari Kutató Intézet Mosonmagyaróvári Konzervgyár	10	4	14	100					100
92.12.31.	Nagyatádi Konzervgyár	576	282	585	76.8	3.10	20.1			
92.12.31.	Nagykőrösi Konzervgyár	1200	1476	2676	97.8	2.20				
92.01.01.	Nyírség Konzervipari V.	720	180	900	94.1	5.81		5.81	94.1	
94.03.31.	Paksi Konzervgyár	133	72	205	54.3	5.40	45.6			
91.02.25.	Szegedi Konzervgyár	1000	700	1700	64.6		30.0			
91.05.30.	Szegedi Paprika Feldolg. V.	1000	70	481	95.8	1.00	3.20	0.00	95.0	3.17
92.05.27.	Szigetvári Konzervgyár	411						0.90		95.9
91.12.20.	Nővölip és Mosószergyártó V.	8783	4477	9035	100	0.00	0.00			
	Össz. Cereol Növényolajipari RT.	6981								
91.03.01.	Borsodi Sörgyár	1800	245	2045	74.3	9.00	16.7	47.0		53.0
92.07.01.	Kőbányai Sörgyár RT.	1870	490	2360	86.4	14.6	20			66.4
90.09.15.	Nagykanizsai Sörgyár	835	8	843	100			13.6	100	
92.07.01.	Pannonia Sörgyár RT.	1000	638	1638	75.0	5.00	20.0	25.0		50.5
91.12.31.	Soproni Sörgyár RT.	1000	576	1576	54.0	8.50	37.5	38.3		51.0
91.12.10.	Budapesti Likőripari V.	6505	1957	8462						
91.05.06.	Budapesti Szeszipari V.	2050	154	2204	100					100
92.09.30.	Demecseri Élelmiszeripari V.	1500	1072	2572	58.1	11.9	30.0	45.0	55.0	100
93.06.30.	Györi Szeszipari Vállalat	238	27	265	100					
	Györi Szeszipari Vállalat	544	121	665	93.8	6.20				
	Györi.....2. RT.-je	382	43	425	92.3	7.70				
91.12.31.	Kisvárdai Szeszipari V.	336	85	421	98.9					
92.01.01.	Miskolci Likőripari V.	165	33	198	94.0	1.91	3.10		74.0	24.6
91.10.15.	Szabadegyházi Szeszipari V.	2800	235	3035	100	2.87				100
93.06.30.	Szeszipari Kutató Intézet	28	3	31						
	Összesen:	8043	1773	9816						

Forrás: (40)

ÁTALAKULÁS IDŐJE	TÁRSASÁG NÉVÉ	JEGYZETT TÖKÉ MILLIÓ FORINT	TART. SAJÁT TÖKÉ MILLIÓ FORINT	AVÜ %	ÖNKORM %	DOIG. %	ESYÉB %	AVÜ %	ÖNKORM %	BELF. DOIG. %	KÜLF. %
Baromfi											
91.12.31.	Békéscsabai Bfi.Feldolg.V. Bp.-i Baromfi Nagykeresk.V. Dudapesti Bfi.Feldolg.V. Debreceeni Bfi.Feldolg.V. Kecskeméti Bfi.Feldolg.V. Kiskunhalasi Baromfi.Feld.V. Oroszházi Bfi.Feld.Váll. Sárvári Bfi.Feldolg.V. Szentesi Bfi.Feldolg.V. Töröksztrmiklósi Bfi.feld.V.	1000 202 1211	1000 47 1211	100 100 91.0	7.27	90.4	1.65	38.0	2.33	100	100
93.01.01.	felisz.-bol privat./Hóbolina/ Kiskunhalasi Baromfi RT. Oroszházi Baromfi Élip.RT. Sárvári Bfi.Ipari RT. Szentes Food RT. az RT. felszámolás alatt	525 683 350 365	359 167 1093 32	9.40 97.2 96.5 56.6	0.10 2.79 3.50 2.87 3.00						90.0 6.69 90.9
92.09.30.	Össz.	4686	1973	6659							
93.06.30.	Szolvent Húsipari RT. ATEV Fehérjefeldolgozó RT. felszámolás alatt HERZ Budapesti Húsipari RT. Debreceeni Hús RT. felszámolás alatt Ált.Húsip.és.Vagy.kezelő KFT Gyulai Hús RT TIUR Húsipar Gyöngyös RT. Első Magyar Sertéshizláló RT felszámolás alatt KÖLOS RT. Nóbiusz Húsipari RT. nem alakult át Pápai Húskombinát RT. Ceglédi Húsfeldolgozó RT. Ringa Hús RT. Solami Húsipari RT. felszámolás alatt PICK Szegedi Szalámygyár RT. Szekszárdi Húsipari RT Vasi Húsipari RT. ZalaHús RT.	434 878 337 630 700 388 862 1250 200 1340 1000 83 325 600 2645 250 390 760	196 1182 136 818 339 58 553 89 1181 510 695 137 896 77 940 791 168 760	603 2060 100 95.0 99.8 100 95.0 98.5 85.5 100 16.1 100 100 100 98.0 85.1 96.7 92.5 45.0	5.00 1.50 14.5 1.10 5.00 1.10 3.90 1.10 4.10 3.30 7.50 8.00	3.90	78.9	14.0	1.10	33.0	11.0
92.07.01.	Ússzesen:	13572	8766	21908							
91.12.23	Ússzesen:	125613	51545	167618							

Élelmiszeripar össz.:

Forrás: (40)

Foreign Investment by U.S. Food Processing and Distribution Firms
 in Central and Eastern Europe, and Former Soviet Union.

Charles R. Handy
 Economic Research Service, USDA

U.S. Food Processors

<u>Company</u>	<u>Country</u>	<u>Investments</u>
Coca-Cola	Bulgaria	5 joint venture bottling companies
	Czech Republic	built bottling plant
	Slovakia	acquired Aquafresh SA
	Hungary	owns bottling plant; acquired Miskolic Coca-Cola franchise
	Poland	built 3 bottling plants, plans to have 11
	Romania	built 3 franchised bottling plants
	FSU*	syrup plant and 3 bottling plants
PepsiCo	Hungary	79% equity in Municipal Mineral Water and Soft Drink Company, Hungary's largest mineral water and soft drinks company.
	Poland	\$70 million equity in joint venture candy plant; building a snack plant; several Pizza Hut units; PepsiCo employs 3,000 in Poland with sales of \$100 million; PepsiCo plans to spend \$500 million to develop its snack, confectionery, beverage, and restaurant businesses in Poland by 1998.
	Romania	owns a syrup and bottling plant
	FSU	doubling bottling plants from 24 to 50; joint venture to manufacture PET bottles; several Pizza Hut units.
CPC International	Czech Republic	77% equity in Zabreh (mayo and tartar sauce)

*Former Soviet Union

<u>Company</u>	<u>Country</u>	<u>Investments</u>
H.J. Heinz	Poland	80% equity in Amino (soups, desserts, pasta)
	Hungary	owns CPC Hungary RT
	Hungary	acquired Magyar Foods Ltd. in joint venture with Hilldown Holdings (U.K.) (baby food, canned products, sauces, and salad dressings).
	FSU	building baby food plant
Sara Lee	Czech Republic	acquired Balirny Praka
	Hungary	51% equity in Compack Trading, Hungary's largest coffee firm and 3rd largest food firm.
Kellogg	Latvia	owns new RTE cereal plant
Gerber	Poland	acquired and expanded Alima, Poland's largest baby food and juice firm.
Philip Morris (KGF)	Czech Republic	acquired Dadak (leading coffee and spice firm).
	Hungary	acquired Csemege (coffee, confectionery)
	Lithuania	67% of Kannas CF (confectionery)
	Poland	80% of Olza SA (confectionery)
	Slovakia	acquired Figure (confectionery)
	Bulgaria	acquired Republika Confectionery Co. in 1993.
	Romania	acquired 82% of Poiana-Produse Zahoroase S.A. (confectionery) for \$4.4 million. Poiana's 1993 sales were \$14 million. Philip Morris plans to invest \$17 million to modernize the factories.
Archer Daniel Midland	Czech Republic	owns corn processing and feed plant.
	Bulgaria	81% equity in wet corn milling plant joint venture with Tate and Lyle PLC (U.K.).
	Hungary	51% equity in wet corn milling plant.

<u>Company</u>	<u>Country</u>	<u>Investments</u>
FSU	FSU	joint venture with Tate and Lyle PLC to operate sugar refiners.
Cargill	Hungary	bidding for large flour milling firm.
	Poland	60% equity in feed mill.
Borden	Hungary	50% owner of chain of bakery stores
Con Agra	FSU	Golden Valley Microwave Foods processes and markets popcorn.
Wm. Wrigley	Hungary	owns chewing gum plant.
Lifeway Foods	FSU	acquiring 2 dairy processing plants.
	Baltic states	acquiring a dairy processing plant.
Epstein Engineering Export	Poland	owns 51% of Constar, a large modern meat processing firm
Shamrock Holdings	Hungary	Zalaegerazegi Frozen foods
Ben & Jerry's	FSU	Built new ice cream plant and 4 scoop shops (j.v.--Vermont-Karelia Iceverks) in Petrozavodsk near St. Petersburg.
Mars, Inc.	FSU	Building a \$100 million confectionery manufacturing plant in Stupino near Moscow.

U.S. Foodservice Firms

<u>Company</u>	<u>Country</u>	<u>Investments</u>
McDonalds	Poland	owns 10 units
	Hungary	at least 18 units; has invested over \$15 million
	Slovakia	1 unit
	Czech Republic	8 units employing over 800 people
	Romania	Developing units to open in early 1995
	FSU	3 units in or near Moscow

<u>Company</u>	<u>Country</u>	<u>Investments</u>
Dairy Queen	Hungary	several units
Arby's Inc.	Poland	several units
Domino's Pizza	Poland	plans to develop 50 stores over next 9 years; 10 will open in Warsaw by mid-1994. One unit opened in early 1994.
Burger King (owned by Grand Metropolitan, U.K.)	Poland	8 units opened, several more planned.
Kentucky Fried Chicken (PepsiCo)	Czech Republic	joint venture with Molokovans of Prague, plans to build 40 units over 4 years.
	Bulgaria	plans several units to open in 1995
	Hungary	opened first of several planned units.
Pizza Hut (PepsiCo)	Poland	five units
	FSU	several units
Taco Bell (PepsiCo)	FSU	first unit opened in Moscow; more planned
	Poland	
Wendy's	Poland	building its first unit in 1994
Little Caesars	Czech Republic	opened first unit in 1994 in partnership with Kmart
	Slovakia	building its first unit in 1994
TGI Friday's	FSU	first unit to open in Moscow in Radisson Hotel in 1994
ARA Services	Czech Republic	operate contract food-service cafeterias
	Hungary	contract food-service

U.S. Food Wholesalers and Retailers

<u>Company</u>	<u>Country</u>	<u>Investments</u>
Nash Finch Co.	Hungary	75% of Alfa Trading RT., Hungary's largest food wholesaler; bidding for a 2nd Hungarian food wholesaler.
Kmart Corp.	Czech Republic and Slovak Republic	owns 13 large stores selling food and general merchandise.

